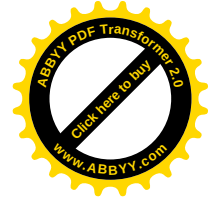
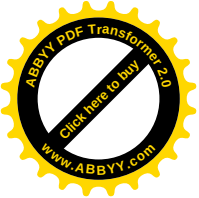

M.SALAYEVA, M.KALANDAROVA

PEDAGOGIKA FANINI O'QITISH METODIKASI

TOSHKENT

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

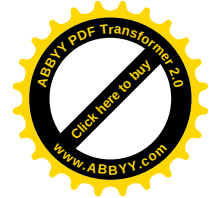
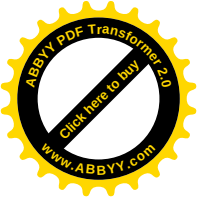
**AL-XORAZMIY NOMLI URGANCH DAVLAT
UNIVERSITETI**

M.SALAYEVA, M.KALANDAROVA

**PEDAGOGIKA FANINI
O'QITISH METODIKASI**

(O'quv-uslubiy qo'llanma)

TOSHKENT – 2015

UO‘K: 372.851 (072)

KBK 74.26

S-25

S-25 M.Salayeva, M.Kalandarova. Pedagogika fanini o‘qitish metodikasi. –T.: «Fan va texnologiya», 2015, 84 bet.

ISBN 978–9943–983–57–1

Mazkur o‘quv-uslubiy qo‘llanmada «Pedagogika fanini o‘qitish metodikasi» fanini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tahlil etilib, ilmiy-amaliy tavsiyalar havola qilinadi.

Pedagogika fanini o‘qitish metodikasi ta’limning tamoyillari va qoidalari, ta’lim shakllari va metodlarini asoslashga qaratiladi, bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarni yuqori kasbiy tayyorgarligini ta’minlaydi.

UO‘K: 372.851 (072)

KBK 74.26

Mas’ul muharrir:

S.O‘.Hasanov – pedagogika fanlari doktori, professor.

Taqrizchilar:

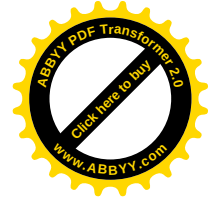
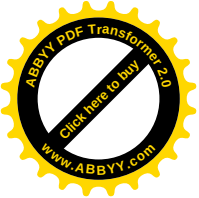
S.U. Xo‘janiyozov – pedagogika fanlari nomzodi, dotsent;

Sh.Q. Ismoilova – pedagogika fanlari nomzodi.

O‘quv - uslubiy qo‘llanma Urganch Davlat universitetining ilmiy-uslubiy kengashining 2015-yil 11 martdagi 6-sonli qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978–9943–983–57–1

© «Fan va texnologiya» nashriyoti, 2015.

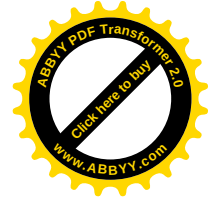
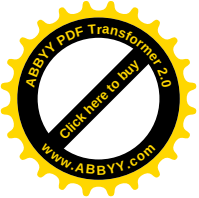
KIRISH

Ma'naviy barkamol insonni tarbiyalash, ta'lim va tarbiyani yuksaltirish, milliy istiqloq g'oyasini ro'yobga chiqaradigan yangi avlodni voyaga yetkazish davlatimizning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining Oliy majlisi IX sessiyasida qabul qilingan «Ta'lim to'g'risida» Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ta'lim tizimi xodimlari oldiga qator yangi vazifalarni qo'ydi, jumladan kadrlar salohiyatini saqlash va takomillashtirish, tarbiyachi, o'qituvchi kasbining obro'-e'tiborini, o'qituvchi kadrlarning kasb-malaka, ma'naviy-ma'rifiy, iqtisodiy va huquqiy darajasini oshirish kabi vazifalar ilgari surildi. Yangi turdagi o'rta maxsus o'quv yurti hisoblangan kasb - hunar kollejlarida ta'lim bera oladigan pedagoglarni tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratildi.

Hozirgi zamon o'qituvchisi hayotimizda yuz berayotgan o'zgarishlarning asosiy ishtirokchisi bo'lib, u har tomonlama yetuk, chuqur bilimga ega bo'lgan mutaxassis, pedagogik mahorat va layoqatga ega bo'lgan, o'z ijtimoiy vazifasini yaxshi biladigan shaxs bo'lishi zarur.

«Pedagogika fanlarini o'qitish metodikasi»ning asosiy maqsadi pedagogika universiteti talabalarini pedagogika kasb-hunar kollejlarida ishlash uchun o'qituvchi - murabbiylikka tayyorlashdan iborat. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi kursi bo'lajak bakalavrlarni kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimida muhim o'rin tutadi. Ushbu dastur maktabgacha ta'lim va sport-tarbiyaviy ish bakalavriat yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, maktabgacha pedagogikani o'qitishning mazmuni va didaktik tamoyillari, mustaqil mashg'ulotlar, o'quv yuklamasini rejalashtirish, o'quv – metodik, ilmiy va tarbiyaviy ishlar, o'quvchilar bilim, malaka va ko'nikmalarini baholash kabi masalalarni qamrab olgan.

MAVZU: PEDAGOGIKA FANINI O'QITISH METODIKASINING PREDMETI VA VAZIFALARI

REJA:

- 1. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanining predmeti va vazifalari.**
- 2. Davlat ta'lim standartlarining mazmuni.**
- 3. O'quv dasturi va o'quv rejasi, ularga qo'yiladigan talablar.**

Adabiyotlar:

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. – Toshkent, 1997.
2. Mavlonova R., To'raeva O. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
3. Podlasiy I.P. Pedagogika. 100 voprosov, 100 otvetov. – M.: Vldos-Press, 2001.
4. Hasanboev J., Sariboev Q., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma). – Toshkent: Fan, 2006.

1. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanining predmeti va vazifalari.
Pedagogika fanini o'qitish metodikasini shakllanish jarayoni pedagogika fanini o'quv predmeti sifatidagi rivoji bilan bog'liqdir.

Pedagogikani o'qitishning dastlabki bosqichlaridan boshlab tajribalar to'planadi ular umumlashtirilib, tizimlashtirilib boriladi. Ular asosida alohida qoidalar va tamoyillar shakllantiriladi, o'qitishning ayrim masalalari bo'yicha metodik tavsiyalar yaratiladi.

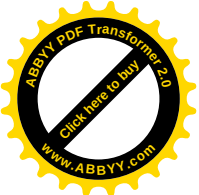
Tajribalarni umumlashtirish asosida tadqiqotlar olib boriladi, ularni natijasida o'qitish metodikasining o'ziga xos qirralari aniqlanadi.

Pedagogika fanini o'qitish metodikasi bu nazariya va amaliyotning sintezidir.

Pedagogika fanini o'qitish metodikasi ta'limning tamoyillari va qoidalari, ta'lim shakllari va metodlarini asoslashga qaratiladi, bu esa bo'lajak o'qituvchilarni yuqori kasbiy tayyorgarligini ta'minlaydi.

Pedagogika fanini o'qitish metodikasida materiallarni tanlash va tizimlashtirishda ilmiy metodologiya asos bo'lib xizmat qiladi.

Metodologiya bu nazariy bilimlar tizimi, ilmiy tadqiqotlar asosiy, boshqaruvchi tamoyillarni belgilovchi, ob'ektiv borliqdagi hodisalarni ilmiy tahlil qilishni amalga oshirish vositasidir.

Pedagogik bilimlar metodologiyasi pedagogik nazariyani tuzilishi, tamoyilla bilimni o'zlashtirish usullari bilan belgilanadi.

Pedagogik metodologiya o'z ichiga quyidagilarni oladi:

1. Pedagogik bilimlarni tuzilishi va funktsiyalari haqidagi ta'limot.
2. Fundamental, umumilmiy va pedagogik holatlar (nazariya, kontsepsiya, gipoteza).
3. Pedagogik tadqiqotlar metodlari haqidagi ta'limot.

Pedagogika fanini o'qitish metodikasi pedagogik bilimlar sohasi bo'lib, pedagogikani umumiy va xususiy metodologiyasidan foydalanadi.

Pedagogika fanini o'qitish metodikasi, pedagogikani fan sifatida va uni metodologiyasini jadal rivojlanish bosqichida shakllanadi. Bu esa maxsus fanlarni o'qitish metodikasi fanini predmeti bo'lgan ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish imkonini beradi.

Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanining vazifalari.

1997 yil 29 avgustda O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni qabul qilindi.

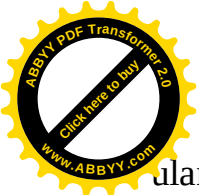
Bu qonunda ta'kidlanishicha, ta'limning mazmuni har bir o'sib kelayotgan yosh avlodni hayotiy va dunyoviy demokratik jamiyat baxt – saodati yo'lidagi yuqori unumli mehnatiga barkamol avlod qilib tayyorlash bilan belgilangan.

Ushbu qonun fuqarorlarga ta'lim, tarbiya berish, kasb – hunar o'rgatishning huquqiy asoslarini belgilash va har kimning bilim olishdan iborat konstitutsiyaviy huquqini ta'minlashga qaratilgan.

Ta'limning asosiy mazmunini uning vazifalarida oydinlashtiriladi. Asosiy vazifalarga aqliy tarbiya bilan bog'liq bo'lgan vazifalar kiradi. Bu vazifalar ichida ilmiy va texnikaviy bilimlar bilan yoshlarni qurollantirish, ajdodlarimiz qoldirgan tarixiy va madaniy qadriyatlarga hayotning ma'nosi, jamiyatda insonning tutgan o'rni, ta'lim-tarbiyasi, odob-axloqi haqida hikmatli fikrlar borki, ular bugungi xalq ta'limi taraqqiyoti uchun va milliy maktab yaratish borasida yoshlarimizda insonparvarlik, poklik, iymon-e'tiqod, muruvvat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, millatlararo do'stlik munosabatlari, qahramonlik, mardlik singari tuyg'ularni tarbiyalaydi.

Shu bilan birga ta'lim-tarbiya muassasalari uchun alohida vazifalar qo'yilgan bo'lib, ularning mazmuni ham «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun bilan mushtarakdir.

Ta'lim muassasalarida beriladigan ma'lumot mazmuni tarixiy xususiyatga ega. Kishilik jamiyati taraqqiyotining barcha bosqichlarida yosh avlodga beriladigan ma'lumot mazmuni, uning hajmi, muayyan ijtimoiy tuzumning iqtisodiy talabi va ehtiyoji, fan-texnika taraqqiyoti darajasi, madaniyati holati bilan belgilanib kelingan. Fan-texnika va texnologiya taraqqiyoti yuqori darajada bo'lgan bugungi kunda ta'lim muassasalarida beriladigan ma'lumot mazmuni o'quvchilarga ilmiy bilimlar berish,

ularning faol ijtimoiy faoliyati tashkil etishlari yo'lida ko'nikma va malakalarni shakllantirishni ifodalaydi. Mustaqil O'zbekiston Respublikasi ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan ta'lim (ma'lumot)ning mazmuni, avvalo, komil inson va malakaviy mutaxassisni tayyorlash jarayoni mazmuni bilan belgilanadi.

Ushbu maqsadni o'zida aks ettirgan ma'lumot mazmuni quyidagi davlat ta'lim standarti, o'quv dasturlari, o'quv rejasi va darsliklar mazmunida namoyon bo'ladi.

2. Davlat ta'lim standartlarining mazmuni. Davlat ta'lim standarti umumiy o'rta ta'lim, kasb-hunar ta'limi hamda oliy ta'lim uchun alohida-alohida ishlab chiqarildi.

Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti o'quvchilar umumta'lim tayyorgarligi saviyasiga qo'yiladigan majburiy minimal darajani belgilab berdi. O'z navbatida kasb-hunar ta'limi, davlat ta'lim standarti o'quvchilar kasb-hunar tayyorgarligiga, saviyasiga qo'yadigan (oliy ta'lim DTS talablar mutaxassislik tayyorgarligiga, saviyasiga qo'yiladigan) majburiy minimal darajani belgilaydi.

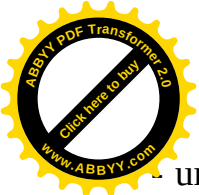
DTS (davlat ta'lim standarti) ta'lim mazmuni shakllari vositalari, usullari va ularning sifatini baholash tartibini belgilaydi. Ta'lim mazmunining o'zagi hisoblangan standart vositasida, mamlakat hududida faoliyat ko'rsatayotgan turli ta'lim muassasalarida (davlat va nodavlat) ta'limning barqaror darajasini ta'minlash sharti amalga oshiriladi. DTS o'z mohiyatiga ko'ra o'quv dasturlari, darsliklar, qo'llanmalar, nizomlar o'quv rejasi va boshqa ma'yoriy hujjatlarni yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'limning DTS o'zining tuzilishi va mazmuniga ko'ra davlat, hudud ta'lim muassasalari manfaatlari va vositalari muvozanatini aks ettiradi hamda eng muhimi o'quvchi shaxsi, uning intilishlari qobiliyati va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqadi.

DTSni, uning talablarini bajarish O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat ko'rsatayotgan mulkchilik shakli va idoraviy bo'ysunishdan qat'iiy nazar barcha ta'lim muassasalari uchun majburiydir.

Umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'limning DTS quyidagi tamoyillariga tayangan holda ishlab chiqiladi:

- DTS ni davlat va jamiyat talablari va shaxs ehtiyojiga mosligi;
- o'quv dasturlari mazmunining jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti hamda fan-texnika rivojlanishi bilan bog'liqligi;
- umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'limning boshqa ta'lim turlari va bosqichlari bilan uzluksizligi va ta'lim mazmunining uzviyligi;
- umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'lim mazmunining insonparvarligi;
- ta'lim mazmunining respublikadagi barcha hududlardagi birligi va yaxlitligi;

- umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'limning mazmuni, shakli, vositalari va usullari tanlashda innovatsiya (ilg'or) texnologiya yutuqlariga tayanish;
- pedagogik tafakkurda qaror topgan an'anaviy qarashlar bilan «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» mazmunida ifodalangan zamonaviy talablarning uzviyligi;
- ilg'or demokratik xorijiy mamlakatlarning ta'lim sohasida me'yorlarni belgilash tajribalarida milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda foydalanish.

DTS ning tarkibiy qismi sifatida umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'lim muassasalari uchun tayanch o'quv rejasi ishlab chiqiladi. Tayanch o'quv reja ta'lim sohalarini me'yorlash hamda ta'lim muassasalarini moliyaviy ta'minotini belgilashga asos bo'luvchi davlat hujjati sanaladi. Tayanch o'quv rejasi o'quv predmetlari bo'yicha beriladigan ta'lim mazmunini o'quvchiga yetkazish uchun ajratilgan o'quv soatlarining **manimum** hajmidagi miqdorini belgilaydi. Mazkur hujjat muayyan sinfda ma'lum o'quv predmeti bo'yicha davlat ta'lim standartlariga muvofiq beriladigan ta'lim mazmunini aniqlashga asos bo'ladi.

Har bir sinf yakunida o'quvchilar tomonidan egallanishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar ta'lim (o'quv) predmetlari bo'yicha ishlab chiqilgan o'quv rejasi va dasturlarida o'z ifodasini topadi.

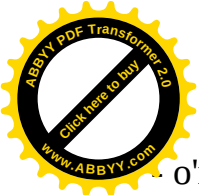
3. O'quv dasturi va o'quv rejasi, ularga qo'yiladigan talablar. O'quv rejasi – barcha ta'lim muassasalarida so'zsiz amal qilinishi lozim bo'lgan davlat hujjatidir. Unda sinflar bo'yicha o'rganilishi lozim bo'lgan o'quv predmetlari, mazkur predmetlar uchun ajratilgan haftalik soatlar hajmi ko'rsatiladi.

Ta'lim muassasalari uchun mo'ljallangan o'quv rejasi ishlab chiqiladi va tegishli vazirlik tomonidan tasdiqlanadi (Respublika xalq ta'limi yoki oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan). O'quv rejasi ta'lim muassasasi ma'muriyatiga yuboriladi hamda mazkur reja asosida o'quv jadvali tuziladi. O'quv jadvalida hafta davomida o'qitiladigan o'quv predmetlarining nomi va ularga ajratilgan soatlar miqdori ko'rsatilib, o'quv yurti direktorining o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosari tomonidan tasdiqlanadi.

Alohida aniq bir fanning o'quv rejasi shu fanni o'qitish uchun ajratilgan soatlar va o'quv yilining tuzilishini belgilab beruvchi davlat hujjatidir.

O'quv rejasini tuzishda quyidagi omillarga asoslanadi:

1. O'quv tarbiya ishining maqsadi, o'quvchilarga aniq ilmiy bilim berish, olgan bilimlarini ko'nikmaga aylantirib, uni hayotga qo'llay olishga o'rgatish.
2. Maktab o'quvchilariga bilim berish yoshga qarab tizimga solinadi va qoidalarga asoslanadi:
 - boshlang'ich ta'lim 1-4-sinflar;
 - umumiy o'rta ta'lim – 5-9-sinflar;

- o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi, akademik litseylar, kasb-hunar kollejlari.

O'quv dasturi ham xuddi o'quv rejasi muhim davlat hujjati bo'lib, unda muayyan o'quv predmeti, masalan: «Inson va jamiyat» fanining mazmuni ochib beriladi va o'quv yili davomida o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar hajmi ko'rsatiladi.

O'quv dasturlari tegishli ta'lim (umumiy o'rta, kasb-hunar yoki oliy ta'lim) turidagi barcha ta'lim muassasalari uchun yagona, uning talablari to'la ravishda bajarilishi majburiydir.

Dastur tushuntirish xati, bo'lim va mavzular bo'yicha ajratilgan soatlar hajmi, dastur materiali mazmuni hamda tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxatidan iborat bo'ladi.

Tushuntirish xatida o'quv predmetining ahamiyati, uning fanlar tizimida tutgan o'rni, ular o'rtasidagi aloqadorlik, materialni o'rganish jarayonida hal etilishi lozim ayrim bo'lim va mavzularni o'rganish xususiyatlari ko'rsatiladi. O'qitish (ta'lim) metodlari va vositalarini qo'llashga doir tavsiyalar beriladi.

Soatlar hisobini asosli o'rinlarda o'zgartirilishiga yo'l quyiladi.

Dastur materiali bo'limlar va mavzular bo'yicha taqsimlangan bo'lib, har bir mavzuni o'rganish uchun o'zlashtirishi majburiy bo'lgan tushunchalar tizimini, shuningdek, ko'nikma va malakalarning aniq ko'rsatkichi beriladi, nihoyat, o'quvchilarga qo'yiladigan yakuniy talablar bayon etiladi.

Dasturdagi material ta'lim va tarbiya maqsadlari, didaktik tamoyillar uzviylik va izchillikka muvofiq ravishda tanlanadi va taqsimlanadi.

O'quv dasturlari quyidagi tamoyillar asosida tuziladi:

1. Dastur mazmunining ilmiy xususiyatga egaligi.
2. Dastur mazmunining ijtimoiy-g'oyaviy xususiyatga egaligi.
3. Nazariy g'oyalarning amaliyot bilan birligi.
4. Dastur mazmunining ijobiy-tarixiy xususiyatga egaligi va aniq bir g'oyaga asoslanganligi.
5. Dastur mazmunining muayyan tizimga ega bo'lishi.
6. O'quv predmetlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik, bog'lanishning mavjudligi.
7. Dasturni tayyorlashda o'quvchilarning psixologik va ruhiy xususiyatlarini inobatga olish.

O'quv rejasi va dasturi ta'lim muassasasi ma'muriyati, o'quvchilar jamoalarining so'zsiz amal qilishlari lozim bo'lgan davlat hujjatidir.

Savol va topshiriqlar:

1. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanining maqsadi nima?
2. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanining predmeti nima?
3. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanining vazifalari?
4. Davlat ta'lim standartlarining tuzilishi.
5. Davlat ta'lim standartlarining mazmunini ochib bering?
6. O'quv rejasi nima?
7. O'quv dasturini mazmuni va tuzilishi?
8. O'quv dasturlariga qo'yiladigan talablar.

II. MAVZU: PEDAGOGIKA FANINI O'QITISH METODIKASI FANINING ASOSIY TAMOIYILLARI

REJA:

1. Didaktika «Ta'lim nazariyasi» demakdir.
2. Ta'lim printsipi – ta'lim jarayoniga quyiladigan asosiy talabdir.

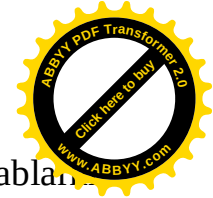
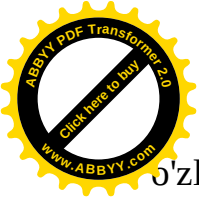
Adabiyotlar:

1. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma). Toshkent: Fan, 2006.
2. Pedagogika (Munavvarov A. tahriri ostida).- Toshkent, 1997.
3. Zunnunov A., Mahkamov U. Didaktika.- Toshkent: SHarq, 2006.
4. Podlasiy I.P. Pedagogika 100 voprosov, 100 otvetov.- M.: Vldos-Press, 2001.

Didaktika (gr. – didaktikos - o'rgatuvchi) – o'qitish va ta'lim berish muammolari bilan shug'ullanadi.

Pedagogika nazariyasi fanining ta'lim didaktika qismi ta'lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini o'rganuvchi qismidir. «Didaktika» grekcha so'z bo'lib, «o'qitish», «o'rgatuvchi» degan ma'nolarni anglatadi. «Didaktika» so'zining ma'naviy tarjimai «Ta'lim» demakdir. Ta'lim nazariyasi ta'lim jarayoni tushunchasi va mohiyatini, ta'lim tamoyillarini, ta'lim mazmunini, ta'lim metodlari, shakllari va vositalari mazmunini aks ettiradi. Ta'lim nazariyasining asosiy mohiyati ta'limni tashkil etishdan iboratdir. Ta'limni tashkil etishdan asosiy maqsad yosh avlodni ilmiy bilimlar, ko'nikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdan iborat.

Didaktika pedagogikaning sohasi sifatida bilim, ko'nikma va malakalarni yetkazishga oid uyushgan faoliyat qonuniyatlarini va ularni yosh avlod tomonidan

o'zlashtirilishini o'rganadi. U o'qitish jarayonini yo'lga qo'yishga oid normativ talablarni ishlab chiqadi.

Jamiyatning ijtimoiy ehtiyojiga, fan va ishlab chiqarishning hozirgi darajasiga tayanib, didaktika o'zining o'rganish predmetini ishlab chiqadi, o'qitishning maqsadi (nega o'qitiladi), yosh avlodni nimaga tayyorlanadi, o'qitishning mazmuni (nimaga o'rgatiladi), o'qitishni tashkil etishning shakl va metodlari (qanday o'qitish) va uning natijalarini hisobga olish, nazorat qilish.

Didaktika asosini – ta'lim printsiplari tashkil etadi.

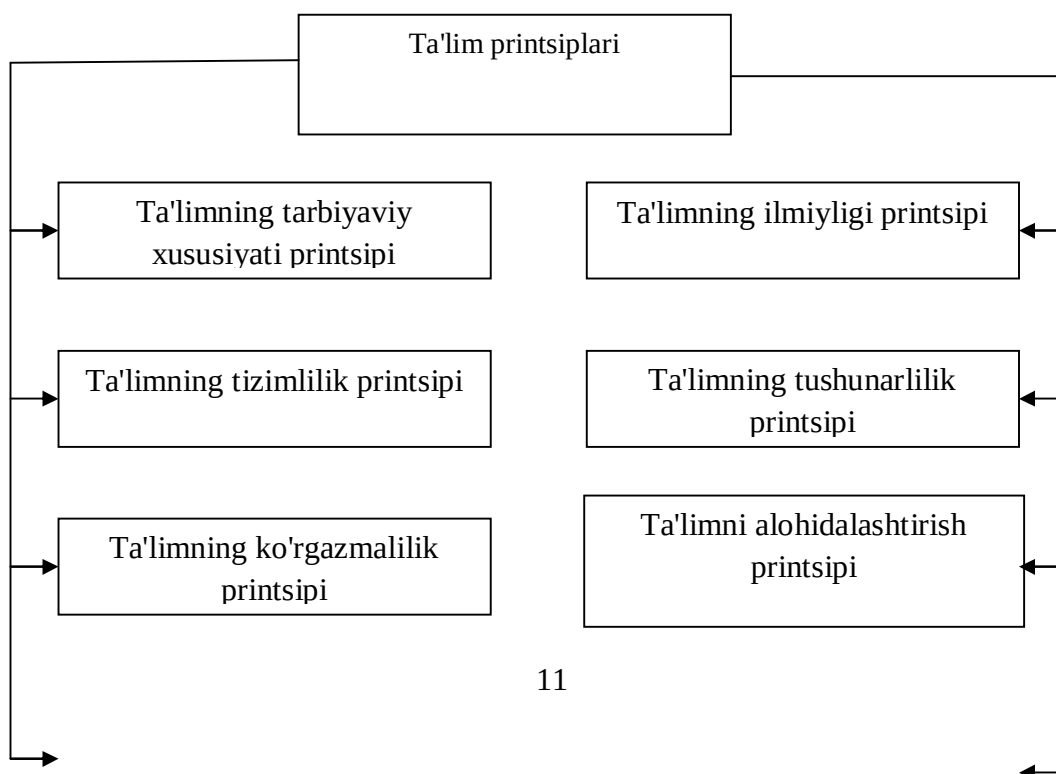
Printsipl – rahbar g'oya, asosiy qoida, faoliyatga, xulqqa nisbatan qo'yilgan asosiy talabdir.

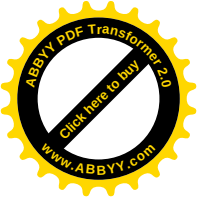
Ta'lim printsiplari – ta'lim jarayoniga qo'yiladigan asosiy talabdir.

1. Ta'limning tarbiyaviy xususiyatli printsiplari.
2. Ta'limning ilmiyligi printsiplari.
3. Ta'limning tizimlilik printsiplari.
4. Ta'limning tushinarlilik printsiplari.
5. Ta'limning ko'rgazmalilik printsiplari.
6. Ta'limning ongliligi va faolligi printsiplari.
7. Ta'limning puxtaligi printsiplari.
8. Ta'limni alohidalashtirish printsiplari.

1-jadval

Ta'lim printsiplariga quyidagilar kiradi:

Ta'limning puxtaligi printsipi

Ta'limning ongliligi va faolligi
printsipi

1. Ta'limning puxtaligi printsipi va Ta'limning ongliligi va faolligi printsipi yo'nalishlar bo'yicha amalga oshiriladi:

- material mazmunini Respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy hayoti, mustaqil rivojlanish yo'lidagi muvaffaqiyatlari, xalqning mehnatidagi yutuqlari, xozirgi zamon fani va texnikasi hamda madaniyati bilan bog'lash;

-shaxsda ma'naviy fazilatlarni, intizomlilikni, qatiyatlilikni va mehnatsevarlikni tarbiyalash;

- ta'lim jarayonida hosil bo'ladigan hissiyotlar, kechinmalar va taassurotlarning hosil bo'lish jarayonini boshqarish;

- aqliy qobiliyatlarining rivojlantirilishi va shakllantirilishini amalga oshirish.

Bu yo'nalishlarni amalga oshirish uchun o'qituvchi o'ziga qo'yilgan quyidagi talablarga to'liq rioya qilishi kerak:

Birinchidan. O'quvchining dunyoqarashi, uning nuqtai nazari, e'tiqodi qanday shakllanishini bilishi kerak. O'quvchi faqatgina darslik doirasida o'ralib qolmasligi uchun, keng doirada fikrlash, tasavvur qilish qobiliyatini shakllantirish zarur.

Ikkinchidan. O'quvchi shaxsining ma'naviy, mehnatsevarlik, nafosatlilik fazilatlarini takomillashtirishda har bir darsning ahamiyatini tushuntirib borishi kerak.

Uchinchidan. O'quv jarayonida o'quvchilarda his -tuygularning paydo bo'lishi, yuzaga chiqishi va ifoda etilishini ta'minlash lozim.

To'rtinchidan. O'quvchilardagi qobiliyatlarni yuzaga chiqishini ko'ra bilish va ularni takomillashishi uchun shart-sharoitlar yaratishi zarur.

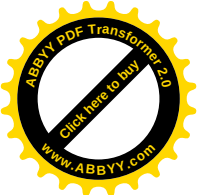
Har bir o'qituvchi mashg'ulotni yuqorida aytilgan talablarga rioya qilgan holda tashkil etsa, ta'limning tarbiyaviy xususiyati maktab o'quvchisi shaxsini shakllantirishda asosiy ta'sirchan omil bo'lishi amalga oshadi.

2. Ta'limning ilmiylik printsipi. Bizni qurshab turgan borliqni bilish jarayoni murakkab, ziddiyatli bo'lishi, har-xil bosqichlarni, shakllar va turlarni o'z ichiga oladi. Ilmiy bilish narsaning tashqi tasviridan uning ichki tuzilishini tasvirlashga o'tishidan iboratdir.

Ilmiy bilimlar qonuniyatlar sari, nazariya sari olib boradi.

Ilmiylik printsipi ilmiy bilimlarning o'quv faoliyatidagi o'rnini ochib beradi.

Agar o'quv materiali narsalarning faqat tashqi, kuzatiladigan xususiyatlarini yoritsa, bunday bilim ilmiylik darajasiga yetmagan bo'ladi.

Agar o'quv materialni bilan qonunlar, tushunchalar, formulalar va teoremlar olami bilan tanishtirsa, bunday bilimlar ilmiy bilimlar deb atalardi. Ular o'quvchini aqliy rivojlantiradi. Faqat ana shunday bilimlardagina o'quv fanining ilmiy mazmunini o'zlashtirib olishga kelgusida esa fanni egallab, mehnatda faol ishtiroq etishga imkon beradi.

2. Ilmiylik printsipini amalga oshirishda quyidagi talablarga rioya qilish lozim.

- O'quvchilarni pedagogika, psixologiya, metodika fanlarining eng so'nggi yangiliklari bilan tanishtirib borish.
- O'quvchilarga o'rgatilgan, berilgan har bir ilmiy tushuncha doimiy ravishda takrorlantirilib borishi zarur.
- Ilmiy bilish metodlaridan foydalangan holda, o'quvchilarda mantiqiy tafakkurni o'stirish va ularni ijodiy ishga tayyorlash.
- Doimiy ravishda o'quvchilarni yetakchi olimlarni hayoti va ijodi hamda ilm-fanga qo'shgan hissasi bilan tanishtirib borish kerak.
- Dars jarayonida yangi ilmiy iboralardan foydalaning va eng so'ngi ilmiy kashfiyotlar haqida tushunchaga ega bo'ling.
- O'quvchilarni qidiruv-tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlang. Ularni eng oddiy tajribalarni o'tkazish asoslari bilan tanishtiring.

3. Ta'limning tizimlilik printsipi. Ta'limning tizimlilik printsipi o'quvchilardagi ilmiy bilimlarni mustahkam va chuqur bo'lishiga asoslanadi. O'quvchilardagi atrof-muhit to'g'risidagi bilimlar, o'quv materiallari o'quv jarayonida ketma-ketlik asosida chuqurlashtirilib borilsagina ularda mantiqiy fikrlash rivojlanib boradi va ular o'quv materialini oson o'zlashtiradilar.

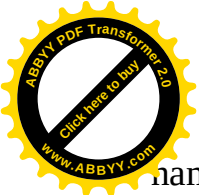
O'quvchi bilimlarining ilk manbaini, narsalarning, hodisalarning o'zaro munosabatlarini tasavvur eta bilishlari shart. O'quv materialli fanning maxsus ishlangan asoslari, qismlari, qoidalari, bo'linmalaridan iboratdir.

Fandagi bilimlarning maktabdagi o'quv materialiga asos qilib olinishini to'g'ri tushinib yetish shart. O'quvchi tomonidan materialni o'zlashtirish o'qituvchining tushuntirish usullariga bog'liqdir. O'qituvchining mahorati va yaxshi tayyorgarligi o'quvchilar tomonidan bilimlarni puxta va tizimli tarzda o'zlashtirishga asos bo'ladi.

Bir hildagi bilim turli xil metodlar, vositalar bilan berilishi mumkin. Bunda o'qituvchi tushuntirishning eng maqbul metodini tanlab oladi.

O'quvchilarga bilim berish ularning yosh imkoniyatlarini hisobga olgan holda tuzilgan reja asosida amalga oshirilishi shart.

Har bir mashg'ulotda ta'lim tizimi mahsuldor bo'lishi kerakligidir. Bu demak, rejadagi bilimni chuqur o'rganish, fikrlash, xotirani, hissiyotni, tasavvurni tarbiyalash

namda o'quv faoliyati davomida paydo bo'lgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradigan xislatlarni hosil qilishdir.

Amaliy faoliyatga tizimlilik va ketma-ketlik printsiplarini tadbiiq etishda quyidagi talablarga rioya qilish lozim:

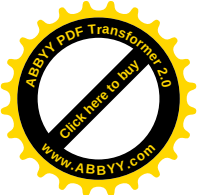
- o'quvchilarni bilimlarni o'zlashtirishlari uchun dars jarayonida reja, sxema va jadvallardan foydalaning. O'quv materialini mantiqan tugallangan qismlarga ajrating va uni ketma-ketlik asosida ularga o'rgatib boring;
- darsda va dars rejasiga har tomonlama to'liq ochib beriladigan masalalarni kiriting;
- dars o'tish jarayonida dars mazmunini ketma-ketligini buzilishiga yo'l qo'ymang;
- ta'lim jarayonida fanlararo bog'liqlikdan foydalaning;
- ta'limda tizimlilik va ketma-ketlikni ta'minlash uchun o'tilgan mavzularni tez-tez takrorlab boring;
- takrorlashdan dars boshida o'tilgan mavzuni o'zlashtirilish darajasini tekshirish va dars yakunida olingan ma'lumotni mustahkamlash maqsadida emas, balki dars davomida har bir qismni o'tib bo'lgandan so'ng ham foydalanish zarur;
- fanni bir bo'limini o'tib bo'lgandan so'ng umumlashtiruvchi va tizimga soluvchi dars o'tkazing;
- o'quvchilarni og'zaki javoblari va yozma ishlarida uchragan xatolarni doimiy ravishda xushmuomalalik va chidamlilik bilan to'g'rilab boring;
- dars davomida o'quvchilarni aqliy faolliklarini rivojlanish qonuniyatlariga, aqliy faollikni pasayishi va ko'tarilish jarayonlarini to'g'ri rejalashtiring;
- o'quvchilarga yangi bilimlarni ketma-ketlik tarzida o'rgating shundagina bu bilimlar o'quvchilar ongida mustahkamlanib boradi.

4. Tushunarlilik printsipt. Tushunarlilik printsipt o'quvchilarni yosh xususiyatlari qonuniyatlariga va o'quvchilarni rivojlanish darajalarini ta'limiy jarayonni tashkil etish va amalga oshirishga mos kelishiga asoslanadi.

Bolani fikirlash darajasiga, to'plagan bilimlari hajmiga, o'zlashtirgan malaka va ko'nikmalariga mos bo'lgan bilimlarga ularga tushunarli bo'ladi.

O'quvchilar olgan bilim, shakllangan ko'nikma va malakalar ularning rivojlanish darajasini belgilasa, shaxsiy tajribasi bilan isbot qilinib, amaliyotda qo'llansa u bilim tushunarli bo'ladi.

Yangi bilimni maktab o'quvchisining o'zida mavjud bo'lgan bilimlar va uning shaxsiy tajribasi bilan bog'lash kerak. O'quvchini fikrlash qobiliyatini shakllantirish kerak.

Bilimni tushunarli bo'lishga imkon beradigan shart sifatida bilishga qiziqish uyg'otish lozim.

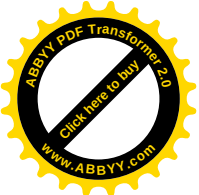
O'rganilayotgan bilimlarning maktab o'quvchisi shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagi ahamiyati va zarurligini tushinib yetish kerak. Tushunarlilik printsiplari yengildan-og'irga, aniqdan-noaniqqa, oddiydan-murakkablikka kabi qoidalarga rioya qilinadi.

Tushunarlilik printsiplari amalga oshirishda quyidagi talablarga rioya etish lozim:

- bola o'rgatiladigan va beriladigan bilimlar ularni yosh xususiyatlariga va har bir yoshda qabul qilish imkoniyatlariga mos bo'lishi lozim;
- o'quvchini ongi va aqli belgilangan predmetni o'rganishga tayyorlangan bo'lishi lozim;
- o'quvchilarga ta'lim berishda ularni hayotiy tajribalarini, qiziqishlarini, rivojlanish xususiyatlarini o'rganing va ularni hisobga oling;
- ta'lim mazmuni va uslublarini tanlashda o'quvchilarni o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oling;
- o'quv jarayonida kuchli o'quvchilarni bo'shashtirmaslik, o'rta va bo'sh o'quvchilarda tez harakatni o'stirish uchun hammaga mos bo'lgan dars o'tish sur'atini tanlash lozim;
- o'quvchilarda aniq bilimlar va malakalarni shakllantirishda pedagogika va psixologiyadagi eng so'nggi yangiliklardan foydalaning;
- yangi va murakkab materialni o'rganishga kuchli o'quvchilarni, o'quv materialini mustahkamlash uchun o'rta va bo'sh o'quvchilarni jalb qiling;
- o'quvchilarga darsni tushunarli bo'lishi uchun tushunchalarni aniq ifoda eting, ayrim mavzularni tushuntirishda hayotiy misollardan, aniq ma'lumotlardan va adabiyotlardan foydalaning;
- ta'lim jarayonida nimani tushuntirish zarurligini, yoki nimalarni bolalarni o'zlari mustaqil o'zlashtirib bilib olishlarini his qiling;
- o'quvchilarni bilish faoliyatlariniga boshqaring o'quvchilarni yangiliklarni topishga o'rgating;
- ta'lim jarayonini tushunarli bo'lishi uchun, o'qituvchi o'quvchilarni mustaqil tahlil qilishga yo'naltirishi kerak;
- ta'limni tushunarli bo'lishi bu ishchanlik bilan bog'liqdir.

Ishchanlikni rivojlantirish va mashq qildirish orqali o'quvchilarni uzoq davom etadigan fikriy faoliyatga o'rgatib boring.

5. Ta'limning ko'rgazmalilik printsiplari. Ko'rgazmalilik printsiplari – ta'lim jarayonida juda keng qo'llaniladi.

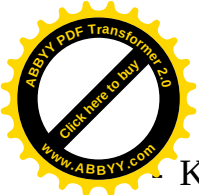

O'qitishning ko'rgazmalilik printsiptiga amal qilish, demak bu – ko'rgazma qurollarga tayanish, o'quvchilar hissiy bilishining barcha jihatlariga rahbarlik qilish va boshqarishdir.

Maktab o'quvchilari uchun ko'rgazmali qurollardan foydalanish rivojlantiruvchi ahamiyatga egadir. Chunki ular umumlashtirish, tahlil va tahlildan xulosa chiqarish jarayonining shakllanishiga yordam beradi.

Ko'rgazmalilik printsipti o'qituvchiga quyidagi talablarni qo'yadi.

- O'quvchi materialini o'rganish jarayonida hissiy obrazlarning zarurligini tushunishi kerak.
- Hissiy obrazlardan mashg'ulotda o'quvchilar rivojlanishining mustaqil sifati jihatida foydalanish hususiyatini aniqlash lozim.
- Mashg'ulotda hissiy bilimlar qaysi bir ko'rgazmali qurollar yoki texnikaviy vositalar yordamida shakllanishini hal qilishi kerak.
- O'quvchining bilish faoliyatida tabiatdagi mavjud narsalarni, hodisalarni tasavvur qilish qobiliyatiga erishish kerak.
- O'quv materiali narsalarni, hodisalarni umumlashgan tarzda tasavvur etishlari uchun shart-sharoitlar yaratish lozim.
- Bolalar shakllar, ranglar, his qilish orqali fikrlaydi, shuning uchun ko'rgazmali ta'lim ular uchun muhimdir.
- Ta'limda hech qachon faqatgina ko'rgazmalilikka suyanib qolmang u faqatgina o'quvchilarda fikrlashni o'stirishga yordam beradigan vositadir.
- Ko'rgazmalilikdan faqat ko'rsatish uchun emas, balki o'quvchilarni mustaqil bilim olishlarida ularni tadqiqot - izlanish ishlarini tashkil etishga o'rgatishda ham foydalaniladi.
- Ta'lim va tarbiya berishda shuni yodda tutingki, ko'rgazmali qurollar o'rganilayotgan predmet va hodisalar to'g'risida aniq va to'g'ri tasavvurlarni hosil bo'lishiga yordam beradi.
- Ko'rgazmalilikda doimiy ravishda ketma-ketlikka rioya qiling.
- Ko'rgazmali vositalarni qo'llaganda bolalar bilan uni bir butunligiga, keyin esa asosiy va ikkinchi darajali tomonlarini ko'rish kerak.
- O'quvchilar bilan birgalikda ko'rgazmali qurol tayyorlashga harakat qiling.
- Hech qachon o'zingiz yaxshi bilmaydigan narsalarni ko'rsatmang, ko'rgazmali qurollarni puxta qilib ishlang.
- Zamonaviy ko'rgazmali qurollardan o'quv ko'rsatuvlari, videotasmalar, slaydlar, ta'limning texnik vositalaridan va ulardan foydalanish metodikasini bilish kerak.

- Ko'rgazmali vositalarni qo'llash orqali bolalarda diqqatni, kuzatuvchanlikni fikrlashtirish, madaniyatini, bilimlarni o'rganishga bo'lgan qiziqishni tarbiyalash mumkin.

- Ko'rgazmalilik kuchli ta'sir etuvchi vositadir, shuning uchun undan to'g'ri foydalanish zarur, agar undan noto'g'ri foydalanilsa o'quvchilarni asosiy vazifadan fikrlarini tarqatib yuborishi mumkin.

6. Ta'limning ongliligi va faolligi printsiplari. Bu ta'lim jarayonida asos qilib olingan qoida sifatida quyidagi uchta muhim jihati o'z ichiga oladi:

- o'quvchilar tomonidan o'quv materiallarining ongli ravishda tushunilishi;
- o'quv mashg'ulotlariga ongli munosabatda bo'lish;
- bilish faoliyatining shakllanishi.

1. O'rganiladigan bilimlar va muammoli vaziyatlarning o'rta qo'yilishidan boshlab, o'quvchilarning materialni ongli ravishda tushinishi boshlanadi.

Ayrim paytda o'quvchilar ta'lim mazmunini ongli ravishda o'zlashtira olmaydilar. Sababi ular o'quv vazifasini hal etish lozim bo'lgan muammoli vaziyat deb qabul qilmaydilar, ya'ni, ular vazifani atroflicha o'ylab ko'rmadilar, faqat o'qituvchining aytgani bo'yicha nima qilish kerakligini yodlab olishadi.

Vazifani to'liq tushunib yetgachgina yechimini qidirib topish imkonini beradigan asosiy ma'lumotlarni aniqlab olish kerak.

O'quvchilar yangi mazmunga tegishli bo'lgan bilimlarni, maxorat va ko'nikmalarni esga olishadi, shuning uchun yangi materialni o'zlashtirishga kirishadi. Ayrim hollarda o'quvchilar yangi bilimga tegishli o'tilgan temani qaytarmay, ongsiz ravishda yangi materiallarning yengil – yelpi o'zlashtirishga harakat qiladi. Bu o'zlashtirilgan yengil – yelpi bilimlar tez kunda o'quvchilarning xotirasidan chiqib ketadi.

O'rganilgan qoidalarni bilish, ularni tushuntira olish, yangi bilimlar asosida masalalarni yecha bilish, mashqlarni bajara bilish, o'rganilgan materiallarni mustaqil ravishda takrorlay olish; yangi temani o'zlashtirish uchun boshqa o'quv fanlardagi bilimlardan foydalana bilish, o'zlashtirilgan bilimlarni kundalik hayotda qo'llay bilish va o'z bilimlarini davriy ravishda chuqurlashtirish juda muhimdir.

2. O'quvchilarning bilim olishga ongli munosabatda bo'lishi – bu o'quvchining maktabga, o'quv mashg'ulotlariga, o'rtoqlariga, o'quvchi sifatida o'ziga bo'lgan munosabati tushuniladi. Ongli munosabatni shakllantirish avvalo o'qitishning mazmuni va ta'lim berish metodlariga bog'liq. Mashg'ulot qiziqarli bo'lsagina o'quvchi o'qishga intilib turadi. Bu o'rinda ko'p narsa o'qituvchiga, uning ish uslubiga, o'quvchilarga bo'lgan munosabatiga bog'liq.

3. Printsipning uchinchi jihati o'quvchilarning bilish faolligini oshirishdir.

O'quvchi bilish faolligining darajasi turlicha bo'lishi mumkin:

Eng yuksak daraja. O'quvchi o'rganish maqsadida mustaqil ravishda mehnat qiladi. Uning darsga faolligi, mehnatsevarligi va bilimga tashnaligi oqibatida yuz beradi. Bu o'rinda o'qituvchining vazifasi o'quvchiga o'qish vaqtini to'g'ri tashkil etishga yordam beradi, unga aqliy faoliyatini rivojlantirishni qulay usullarini o'rgatishdan iboratdir.

Yuksak daraja. O'quvchilar materialni faollik bilan, lekin o'qituvchining rahbarligida ostida o'raniladilar. O'qituvchi ularga qiyinchiliklarni yengishda, qa'tiyatli, irodali bo'lishda yordamlashgan holda ular faoliyatini yo'naltirib boradi.

O'rtacha daraja. O'quvchilar ta'lim mazmunini o'zlashtirib olishga intiladilar, lekin turli sabablarga ko'ra diqqat e'tiborsiz bo'lib qoladilar. O'qituvchi bu sabablarni aniqlashtirib, so'ngra ta'sir ko'rsatib faollikni oshiradi.

Past daraja. O'quvchilar ta'lim vazifasini anglaydilar, biroq ular o'qituvchining izohlariga, kitobga, amaliy mashg'ulotlarga, mustaqil ishlashga uzoq vaqtga qadar diqqatini qarata olmaydilar. O'qituvchi bunday o'quvchilar uchun qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish lozim.

Eng past daraja. O'quvchi vazifasi o'quvchi faoliyatini belgilamaydi. U materialni zarurat bo'lgani uchun o'zlashtiradi, ichki g'ayrat va omil tufayli emas, balki o'qituvchi, ota-onalar, katta yoshdagilar majbur qilganliklari sababli. Odatda bunday o'quvchilar mehnati samarasiz bo'ladi, ular alohida yondoshini talab qiladi.

O'qitishning ongliligi va faolligi printsipi o'qituvchining oldiga quyidagi talablarni qo'yadi:

Birinchidan. O'quvchilarning ongli ravishda tushunishini, ongli munosabatini va bilish faolligi darajasini bildiradigan belgilarni bilish kerak.

Ikkinchidan. Materialni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradigan aqliy harakatlarni, fikrlash jarayonlarini shakllantirish uchun shart-sharoit yaratish kerak.

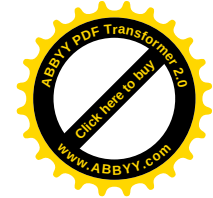
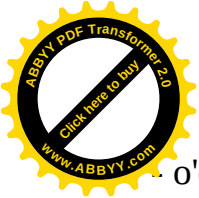
Uchinchidan. O'qish sabablarini o'rganish va o'qish jarayonida o'quv mashg'ulotlariga, maktabga, o'qituvchilarga, o'rtoqlariga nisbatan ijobiy munosabat paydo bo'lishiga samarali ta'sir ko'rsatadigan omillarni nazarda tutish kerak.

To'rtinchidan. O'quv mashg'ulotlarini tayyorlash va o'tkazish jarayonida bilish faolligini oshirish vositalari va usullarini maxsus planlashtirish diqqat-e'tiborini, ishga qobiliyatlilikni shakllantirish shart.

7. O'qitishning puxtaligi printsipi. Ta'lim berishning muxim vazifalaridan biri mustaqil bilim olishga, malaka va ko'nikmalar ta'sir qilishga erishishdan iboratdir.

Bilimlarni o'zlashtirishning puxtaligi quyidagi omillarga bog'liq:

- tushuntirishning ilmiyligi va tizimlilikligi,
- tushunishning ongliligi,
- o'quvchilarning bilish faolligi,

- o'qish sabablariga,
- kitoblarning sifatiga,
- o'qituvchining mahorati va h.k.zalarga.

Ta'limning puxtaligi printsipli o'quv jarayoniga nisbatan quyidagi talablarni qo'yadi:

Birinchidan. Mashg'ulot materialida asosiy fikrni alohida ajratib ko'rsatish kerak. Mashg'ulotda takrorlash, tushuntirish, mustahkamlash asosiy qismlarini tashkil qiladi. Mashg'ulotda o'rganiladigan material nazariy qoidalaridan, aniq ma'lumot, bayon va izohlardan iborat bo'lishi kerak.

Ikkinchidan. Nazariy bilimlarning asosiy fikr negizida guruhlanadigan, birlashadigan qismini yaxshi tasavvur etish kerak. Asosiy qoidalar bilim, ko'nikma va malakalarning shakllantiradigan bo'lsa, u xotirada uzoq vaqt saqlanib qoladi.

Uchinchidan. O'rganilayotgan materialning nuqtai nazarlari, e'tiqodlari, dunyoqarashi bilan bog'liqligi bilimlarini puxtaligini ancha oshiradi.

To'rtinchidan. O'quvchining bilim ko'nikma va malakalari amaliyot bilan bog'lansa, ya'ni, amalda qo'llanilsa ular mustahkam bo'ladi. O'quvchilarga olinayotgan bilimlarining amaliy ahamiyati, hayotda ularni qo'l kelishini tushuntirish bu borada o'ta zarur.

8. Ta'limni alohidalashtirish printsipli. Mashg'ulot olib borishning sinf – dars shakli mavjud, ya'ni bunda jamoa holda o'quv faoliyati tashkil qilinadi.

Ayrim o'quvchilar bunda tez o'zlashtirish qobiliyatiga, ayrimlari sekin o'zlashtirish qobiliyatiga egadir. Kimdir u fanga, kimdir boshqasiga qiziqadi. Bolalarning yosh xususiyati ham o'zlashtirishga ijobiy yoki salbiy ta'sir qiladi.

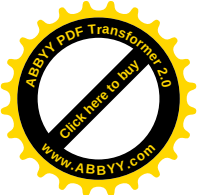
Shu sabablarga asoslanib ta'lim berish darajalashtiriladi (differentsiyalashtirish) va alohidalashtiriladi (individuallashtirish).

Darajalashtirish ikki xil ma'noda bo'ladi:

Birinchidan, ta'limning mazmuniga nisbatan ijtimoiy talablarga, o'quvchilarning moyilligiga muvofiq darajalashtirilgan tarzda yondoshuv (aloqida fanlar bo'yicha maktablar va boshqa tilda): Bunday yondoshuv individual qiziqishlardan, o'quvchilarning qobiliyatlaridan yaxshiroq foydalanishga yordam beradi;

Ikkinchidan, sinfni qobiliyatlilar va o'qitish darajasi bo'yicha bir necha guruhlariga bo'linadi;

Qoloq va o'rta o'qiyotgan o'quvchilarga nisbatan alohida yondoshish talab qilinadi. Aloqida yondoshish yordamida o'quvchilarda aqliy harakat va fikrlash jarayonlari shakllanadi.

Shunday qilib, o'quvchilarning bilimini mustahkam o'zlashtirishlariga, bilim malakani egallashlariga barcha ta'lim printsiplarini – tushunarlilik, tizimlilik, ilmiylik, ko'rgazmalilik, onglilik va o'quvchilar faoliyatini amaliyotga tadbiiq etish bilan erishiladi.

Yuqorida qayd etilgan printsiplarning barchasi qamrovli (kompleks) tarzda qo'llanilmaydi. Ularning har biriga ijodiy tarzda yondashiladi. Ta'lim printsiplarni qo'llashda quyidagi tavsiyalarga rioya qilish kerak.

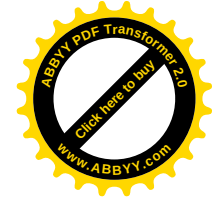
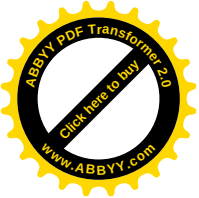
1. O'qituvchi faqat bir ta'lim printsiptga suyanmasligi kerak. Asosan ularning tartibiga, ilmiy asoslangan maqsad tanlashga, metodlarni belgilashga va o'quvchilar faoliyatini tashkil qilish vositalarini ajratishga va o'quv jarayonini tashkil qilishga e'tibor berish lozim.
2. O'qituvchi har bir printsipt va ularning tartibiga, asosiy qonunlar va qonuniyatlarni hayotga tatbiq etuvchi, hozirgi davr ta'lim kontseptsiyasining negizi deb bilishi kerak.
3. O'qituvchi pedagogik jarayonning o'zaro ta'sir etuvchi qismlarini bilishi hamda ta'lim printsipti qonuniyatlariga suyangan va pedagogik jarayonning uyg'unlikda bo'lishiga erishgan holda, qismlarning o'zaro ta'sirini tartibga solishi kerak.

Savol va topshiriqlar:

1. Ta'lim printsipti deganda nimani tushunasiz?
2. Pedagogikada qanday printsiptlar tizimidan foydalaniladi?
3. Ta'limning tarbiyaviy xususiyati printsiptining mohiyati nimada?
4. Ta'limning tizimlilik printsipti mohiyati nimada?
5. Ta'limning ilmiylik printsipti.
6. Ta'limning ko'rgazmalilik printsipti va unga qo'yiladigan talablar nima?
7. Ta'limning tushunarlilik printsiptini mohiyatini ochib bering?
8. Ta'limning ongliligi va faolligi printsipti va uning mohiyati?

Adabiyotlar:

1. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma). Toshkent: Fan, 2006.
2. Pedagogika (Munavvarov A. tahriri ostida).- Toshkent, 1997.
3. Zunnunov A., Mahkamov U. Didaktika.- Toshkent: Sharq, 2006.
4. Podlasiy I.P. Pedagogika 100 voprosov, 100 otvetov.- M.: Vldos-Press, 2001.

Mavzu: PEDAGOGIKA FANINI O'QITISH METODIKASI FANIDA O'QITISH METODLARIDAN FOYDALANISH

REJA:

- 1. Ta'lim jarayonida metodlarning pedagogik mohiyati**
- 2. O'qitish metodlarining tasnifi.**
- 3. O'qitish jarayonida qo'llaniladigan metodlarga qo'yiladigan talablar.**
- 4. Metodlarning turlari.**

Adabiyotlar:

1. Mavlonova R, To'raeva O, K.Holiqberdiyev. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
2. Podlasky I.P. Pedagogika 100 voprosov, 100 otvetov.- M.: Vldos-Press, 2001.
3. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma). Toshkent: Fan, 2006.

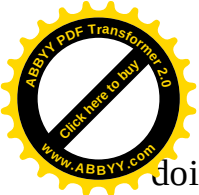
1. Ta'lim jarayonida metodlarning pedagogik mohiyati. Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati uning shakligagina emas, balki qo'llanilayotgan metodlar samaradorligiga ham bog'liqdir. Ta'lim nazariyasida o'qitish (ta'lim) metodlari markaziy o'rin egallaydi.

«Metod» yunoncha metodos so'z bo'lib, «yo'l», tadiq qilish kabi ma'nolarni anglatadi. Ta'lim metodi ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning aniq maqsadga erishishiga qaratilgan birgalikdagi faoliyatlaridir. Ta'lim metodlari o'qitishning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish usullarini hamda o'quv materialini nazariy va amaliy yo'naltirish yo'llarini anglatadi. O'qitish metodlari ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining qanday bo'lishi, o'qitish jarayonini qanday tashkil etish va olib borish kerakligini hamda shu jarayonda o'quvchilar qanday ish harakatlarini bajarishlari kerakligini belgilab beradi. Ta'lim metodi o'qituvchi bilan o'quvchilarning o'qish vazifalarini bajarishga qaratilgan nazariy va amaliy bilish faoliyati yo'lidir.

O'qituvchi insoniyat tajribasida to'plangan bilimlar bilan hali bu bilimlarga ega bo'lmagan bolaning ongi o'rtasida vositachilik rolini o'naydi.

Bola ijtimoiy-tarixiy tajribadagi barcha bilim boyliklarini ta'lim olmasdan, o'qituvchisiz, mustaqil holda o'zi tizimli tarzda o'zlashtira olmaydi. O'qituvchining eng kata xizmati o'quv materialini o'zlashtirishning muayyan yo'l, usul va priyomlarini belgilashda namoyon bo'ladi.

Ta'lim metodi o'quv materialini bayon qilishga va uni bolalar yaxshi bilib olishga qaratilgan faoliyatning yo'li, usulidir. Ta'lim jarayoni va natijalari o'qituvchining o'quvchilar bilish faoliyati harakatini belgilovchi ish usulariga bog'liqdir. Shu sababli

doimo pedagogikada ta'lim metodlariga o'qituvchining ish usullari va o'quvchilarning bilish faoliyati usullari deb qaraladiki, bu usullarning har ikkalasi ham o'quv vazifalarini bajarishga qaratilgandir. Ta'lim metodlari o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatining xususiyatini belgilaydi, ta'limning maqsadi va mazmuniga bog'liq bo'ladi.

Ta'lim metodlari tevarak-atrofdagi dunyoni bilishning umumiy qonuniyatlarini tushunishga bog'liqdir, ya'ni ular falsafiy fikrlarni, ta'lim jarayonining mohiyati va tamoyillari to'g'ri anglash natijasidir. Ta'lim metodlari o'quv materialli mazmunida ifodalangan ilmiy fikr mantiqiga bog'liqdir. O'quv materialining mazmuni tobora chuqurlashib, murakkablashib va ilmiy tus olib bormoqda, shuning uchun ta'lim metodlari ilmiy bilishning mantiqi va metodlariga tobora ko'proq bog'liq bo'lib qolmoqda.

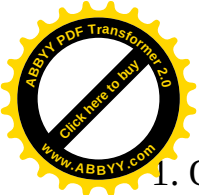
Ta'lim metodi psixologik asosga ega. Bolaning o'quv materialini o'zlashtirishdagi yosh imkoniyatlari va uning yetuklik darajasi o'qitish va o'qish usullariga juda katta ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarning fikrlash faoliyatini va shaxsiy xususiyatlarini yaxshi bilish o'qitishning samaraliroq usullarini topish imkonini beradi.

Ta'lim metodlari o'sayotgan organizmning anatomik-fiziologik, biologik xususiyatlariga ham bog'liqdir. O'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil qilishda ularning yoshiga xos biologik o'sishni hisobga olish kerakki, ta'limning ko'pgina jihatlari ish qobiliyati, charchash, ijodiy kayfiyat, jismoniy sog'liq, maktabdagi gigiena sharoitlari aynan shu o'sishga bog'liqdir. Ta'lim metodlari nazariy jihatdan yaxshi asoslangan bo'lishi, pedagogik nazariyadan kelib chiqishi kerak, ammo, ta'lim metodlari amalda qo'llanilmasa, foydasiz bir narsaga aylanadi. Amaliy yo'llanganligi ta'lim metodlarining eng muhim tomonlaridan biridir. Bu metodlarda pedagogik nazariya amaliyot bilan bevosita bog'langan. Nazariya qancha chuqur va ilmiy bo'lsa, ta'lim metodlari o'shancha samarali bo'ladi. Pedagogik qarashlarda nazariya qancha kam ifodalangan bo'lsa, ta'lim metodlari bu nazariyaga shuncha kam bog'liq bo'ladi. Pedagogika fani maktablar va o'qituvchilarning ilg'or ish tajribalarini umumlashtiradi, an'anaviy ta'limning ilmiy asoslarini ko'rsatib beradi, o'qitishning zamonaviy, samarali metodlarini ijodiy ravishda izlab topishga yordam beradi.

2. O'qitish metodlarining tasnifi. Pedagogikada o'qitish metodlarini tasniflashga yagona yondoshish mavjud emas. Hozirgi didaktikada o'qitish metodlarini bilimlar manbai bo'yicha (S.O.Lordkipanidze, Ye.Ya.Golant), didaktik maqsadlar bo'yicha (B.P.Esip), bilish faoliyatining saviyasi bo'yicha (I.Ya.Lerner, M.N.Skatkin, M.I.Maxmutov) farqlash eng ko'p tarqalgan.

Metodlarning binar sxemalari, ularni uch o'lchovli, va hatto setraerdik farqlash ham uchraydi. Ana shu tasniflarning har birida afzalliklar va kamchiliklar mavjud bo'lib, ular adabiyotlarda yetarlicha tahlil qilingan.

O'qitish metodlarini bilish manbalari bo'yicha tasniflash ancha oddiy bo'lib, ular maktab amaliyotida keng tarqalgan. Bu belgi bo'yicha metodlar quyidagi uch guruhga bo'linadi:

1. Og'zaki metodlar (bilimlarni so'z bilan bayon qilish, suhbat, darslik ma'lumotnoma ilmiy adabiyotlar bilan ishlash).
2. Ko'rsatmali metodlar rasmlar, namoyishlar, kuzatishlar.
3. Amaliy metodlar (mashqlar, laboratoriyadagi amaliy ishlar).

Bular ma'lum darajada shartlidir, chunki mazkur metodlarning hammasi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularni doim ham aniq chegaralab bo'lmaydi.

Har bir o'qitish metodining o'z vazifasi bor. Adabiyotlarda o'qitish metodlarining rag'batlantiruvchi (motivlashgan), ta'limiy, tarbiyaviy va kamol toptiruvchi umumpedagogik vazifalari ifodalangan. O'qituvchi darsga tayyorlanishda va uning uchun eng muvofiq metodlarni tanlashda aynan shu metodlarning bajarilishi mumkinligini va ularning strukturasini hisobga olib, shu asosda, masalan, rag'batlantirish, tarbiyaviy va kamol toptirish vazifalarini kuchaytiruvchi murabbiydir.

Tasniflash ta'limning nazariy asoslarini ko'rishda yordam beradi, pedagogik fikrni chuqurlashtiradi va shunga ko'ra ijod uchun asos bo'ladi. O'qitish metodlarini tasniflash o'qituvchilar faoliyati o'rtasida taqsimlanadi. Birinchi guruhga o'qitish usullari va ikkinchi guruhga esa o'qish usullari kiradi. Quyida o'qitish metodlarining taniqli olimlar tavsiya etgan tasniflarni ko'rib chiqamiz.

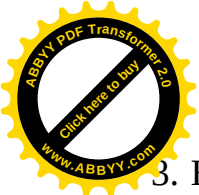
Xorazmiy, Beruniy, Yusuf Xos Xojib, Ibn Sino, Burxoniddin Zarkujiylarning metodlari tasniflarida asosan mantiqiy bilish faoliyatini kuchaytirish nazarda tutilgan bo'lib, ular ko'nikma va malakalarni shakllantirish hamda mustahkamlash, ko'rsatmalilik – tajriba, amaliy, nazariya bilan amaliyotni o'zaro bog'lash, izlanish metodlaridan iboratdir.

I.Ya.Lerner va M.N.Skatkin o'qitish metodlarini quyidagilarga ajratadilar:

- tushuntirish – rasmlar metodi;
- reproduktiv metod;
- muammoli bayon qilish metodi;
- qisman izlanish metodi;
- tadqiqot metodi.

M.A.Danilov va B.P.Esipovning tasnifi ma'lum turdagi darslarda qo'yiladigan vazifalarga bog'liqdir.

1. Bilimlarni bayon qilishda: hikoya – tushuntirish, ma'ruza, suhbatlar, ko'rsatmali qo'llanmalarni namoyish etish.
2. O'quvchilarda ko'nikma va malakalarni shakllantirish: mashqlarni shakllantirish va amaliy ishlar.

3. Bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish – joriy kuzatishlar, og'zaki so'rash, yozma va amaliy nazorat ishlari.

S.I.Perovski va Ye.Ya.Goland tasnifi: faol va passiv metodlarga bo'lish:

- agar o'quvchilar mustaqil ishlasa, faol metodlar (laboratoriya metodi, kitob bilan ishlash);
- agar o'quvchilar faqat tinglasa va eshitsa, passiv metodlar (hikoya, ma'ruza, tushuntirish, namoyish qilish metodi, ekskursiya). Bunday tasniflar ma'qul emas, chunki u o'quvchilarning ongilligi va faolligi printsiplarini buzadi.

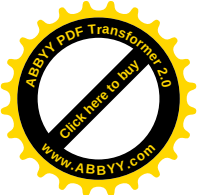
Yu.K.Babanskiyning tasnifi. Metodlarni uchta katta guruhga bo'lish:

- o'quv-tarbiya ishlarini tashkil etish va amalga oshirish;
- ularni rag'batlantirish va motivlashtirish;
- nazorat va o'zini o'zi nazorat qilish metodlari (ikkinchi guruhda ishning qator yangi metodlari va usullari mavjud). Muallif quyidagilarni tavsiya etadi:
- bilishga doir o'yinlar, o'quv munozaralari, qiziq vaziyatlarni vujudga keltirish, rag'batlantirish, tanbeh berish va nazorat metodlari.

T.A.Ilina olimlarning tasniflarini umumlashtirib, Yu.K.Babanskiyning tasnifini ma'qullagan va tasniflashning quyidagi tartibini tavsiya etgan:

- yangi bilimlarni (o'qituvchining suzlariga tayangan holda berish uchun foydalanilgan tushuntirish, hikoya, maktab ma'ruza metodlari);
- yangi bilimlar o'zlashtirilish, mustahkam malakalar shakllanishi uchun foydalaniladigan metodlar: suhbat, ekskursiya, eksperiment va laboratoriya ishi, darslik va kitob bilan ishlash, o'yinlar, mashqlar;
- darsning har bir bosqichida foydalansa bo'ladigan texnik vositalar bilan ishlash metodlari;
- mustaqil ish.

S.P.Baranov o'z tasnifini guruhlar bo'yicha taqsimlaydi. Birinchi guruhga o'qitishning o'qituvchi eng asosiy rol o'ynaydigan hikoya, suhbat, tasniflash, tushuntirish va hokazolarni kiritadi. Bunda o'quvchining asosiy vazifasi o'qituvchi mulohazalarning mantiqiga ergashish, bayon qilinayotgan mazmunni tushunish, eslab qolish va keyinchalik o'rganilgan materialni qayta gapirib bera olishdan iborat bo'ladi. Uning fikri o'qituvchi mulohazalarining tizimiga qanchalik yaqin bo'lsa, o'quv materialini o'rganishning tavsiya etilgan yo'li shunchalik ishonchli bo'ladi. O'quvchining asosiy vazifasi – o'qituvchining gaplarini tinglash va ularni tushunib olishdir. Ikkinchi guruhga o'qitishning yo'llari: mashqlar, mustaqil, laboratoriya, amaliy va kontrol ishlar kiradi. O'quvchi faoliyatining xarakteri tavsiya etilgan metodning samaradorligini belgilaydi. O'qituvchining roli bolalarning o'qitishiga mohirona rahbarlik qilishdan iborat bo'ladi.

Tasniflashning shunday turlari ham mavjudki, ularda o'qitish metodlari o'qishning tegishli metodlariga: axborot – umumlashtirish va ijrochilik tushuntirish va reproduktiv, instruktiv – amaliy va mahsulli – amaliy, tushuntirish – da'vat va qisman izlanishli, undovchi va izlanish tarziga mos keladi. (L.N.Maxmutov).

Amalda o'qitish metodlarini tasniflashga bilimlar manbai mantiqan asoslar bo'yicha (N.M.Verzilin) bilimlar manbai va o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi mustaqillik darajasi bo'yicha (A.N.Aleksyuk, I.D.Zverev va boshqalar) baravar yondoshish eng ko'p uchraydi. S.G.Shapovalenko metodlarning to'rt jihatini: mantiqiy – mazmuniy, protsessual va tashkiliy boshqarilishi jihatlarini ko'rib chiqadi. Metodlarni tasniflash muammosiga turlicha qarashlar ular haqidagi bilimlar tabaqalanishi va birlashishining tabiiy jarayonini aks ettiradi (Svetlovskaya, Suvorova, Lvov, Mavlonova va boshqalar).

3. O'qitish jarayonida qo'llaniladigan metodlarga qo'yiladigan talablar. Ta'lim metodlari oldiga qo'yidagi asosiy talablar qo'yiladi:

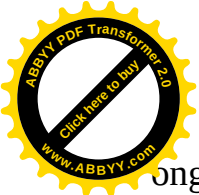
1. O'quv materialini o'rganish yo'li fikr yuritishning didaktik usullarini, milliy istiqlol g'oyasiga hamda milliy qadriyatlarga asoslangan axloq, xulq-atvorning irodaviy sifatlarini shakllantirishga olib kelishi kerak. Shu talab nuqtai nazaridan qaraganda, ta'lim metodi tarbiyalovchi xarakterda bo'lishi, ya'ni bilimlarni o'zlashtirishgagina emas, balki ta'limning tarbiyalovchilik imkoniyatlarini ishga solishga ham yordam berishi kerak.

2. Ta'lim metodi ilmiy dalillar bilan ravshan va aniq asoslangan bo'lishi lozim. Ana shunda o'qituvchi, bu metod bilan ishlashda qanday vazifalarni qo'yib, hal qilish mumkinligini va qanday vazifalarni amalga oshirib bo'lmasligini ko'ra oladi. Metodning ilmiyligi o'quvchilarning ravshan va aniq fikr yuritishini: materiallarni o'zlashtirish jarayonidagi dalil-isbot va muhokamalarining maqsadi, vositalari, usullari, asosiy va ikkinchi darajali natijalarni ham bildiradi.

3. Ta'lim metodlarning tizimliliigi ularning samaradorlik darajasini belgilaydi. O'quv materialini o'rganishning har qanday alohida olingan usuli, garchi, shu darsda qo'llanish uchun juda qulay bo'lsa ham, o'qitishning boshqa metodlari bilan birga qo'llanilmaganda o'quvchilar aqlining o'sishiga uncha ta'sir ko'rsatmasligi mumkin.

4. Ta'lim metodlari oldiga muqarrar sur'atda qo'yiladigan yana bir talab – ularning tushunarli bo'lishidir. O'qitish yo'li o'quvchiga tushunarli va maqbul bo'lishi, o'quv materialini o'rganish usullari esa uning bilimlarni o'zlashtirishdagi yosh imkoniyatlariga muvofiq kelishi lozim.

5. Bolani sezgi organlari orqali bilishga o'rgatish va o'quv jarayonida ko'rsatmali qurollardan iloji boricha ko'proq foydalanish zarurligi ta'lim metodlari oldiga qo'yiladigan muhim talabdir. Ta'lim metodlarini ta'limni ongli va faol shaklda olib borish tamoyili nuqtai nazaridan asoslash zarurligi ham muhim talablardan biridir. Bolaning o'quv mashg'ulotlariga ongli munosabatda bo'lishi, o'quv materiali mazmunini

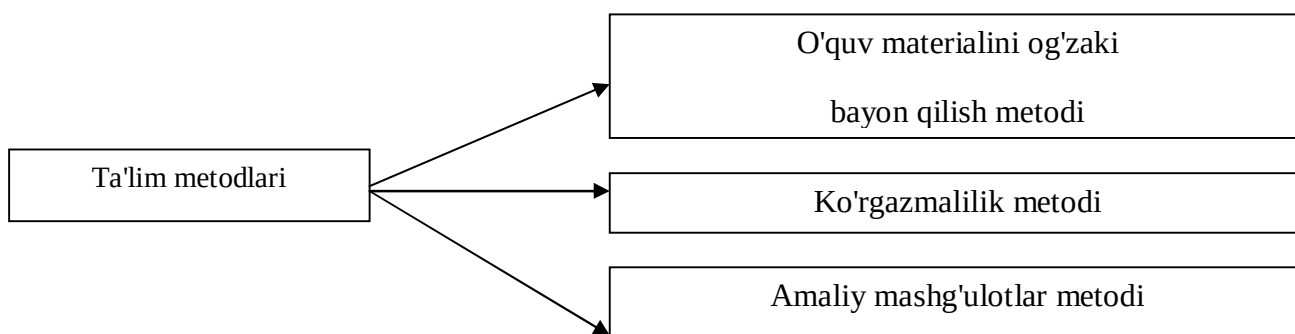

ongli ravishda tushunishi, undagi bilish faolligi va qiziqishining darajasi o'qituvchining tushuntirish metodlariga va bolalarning bilimlarni o'lashtirish usullariga bog'liq.

6. Ta'lim metodlari oldiga qo'yiladigan talablardan yana biri bilimlarning asosli va puxta bo'lishidir. Ta'lim metodlari yaxshi natija beradigan bo'lishi lozim. O'qituvchining tushuntirish va o'quvchilarning o'zlashtirish usuli rejalashtirilgan yoki mo'ljallangan natijani berishi kerak.

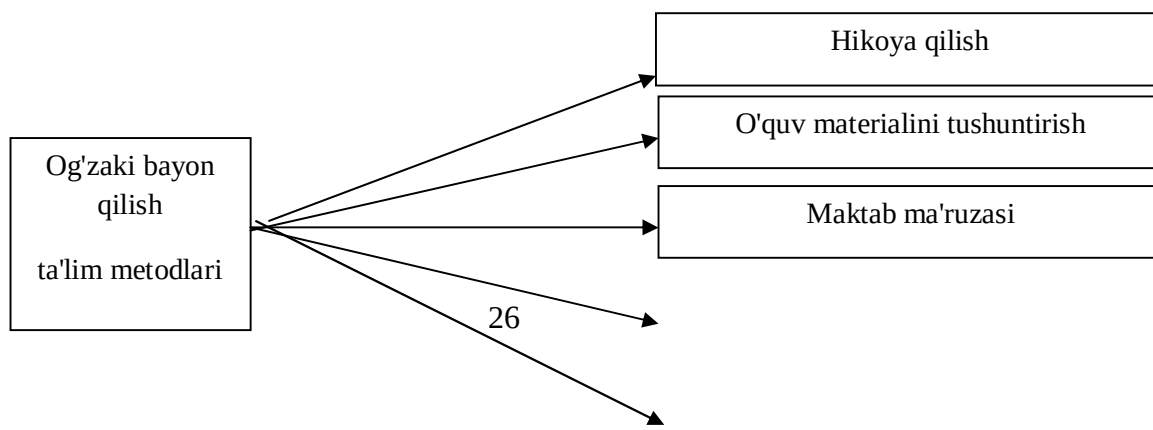
4. Metodlarning turlari. Metodlar bir qancha asosiy guruhlardan iborat bo'lib, ularning har biri o'z navbatida kichik guruhlar va ularga kiruvchi alohida metodlarga bo'linadi. O'quv bilish faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish jarayonini o'zi uzatish, qabul qilish, anglash, o'quv axborotlarini esda saqlashni hamda olinadigan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llay olishni nazarda tutishni hisobga olsak, birinchi guruh metodlariga so'z orqali uzatish va axborotni (informatsiyani) eshitish orqali qabul qilish metodlari, og'zaki metodlar, hikoya, ma'ruza, suhbat va boshqalar; o'quv axborotini ko'rgazmali uzatish va ko'rish orqali qabul qilish metodlari – ko'rgazmali metodlar; tasviriy, namoyish qilish va boshqalar; o'quv axborotini amaliy mehnat harakati orqali berish (amaliy metodlar, mashqlar, laboratoriya tajribalari, mehnat harakatlari va boshqalar) kiradi.

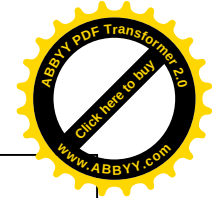
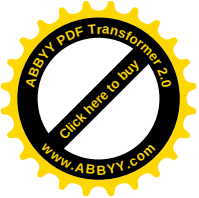
Yuqorida bayon qilingan fikrlardan kelib chiqqan holda amaliyotda keng qo'llanayotgan metodlarni, asosan quyidagi uch guruhga ajratish mumkin.

O'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi maktab ta'lim mazmunda eng ko'p qo'llaniladigan metodlardan biri bo'lib, mazkur metodga barcha o'quv predmetlari bo'yicha barcha sinflarda murojaat qilish mumkin. Ushbu metod bayon qilinayotgan ma'lumotlarning to'g'ridan-to'g'ri o'qituvchining jonli nutqi orqali idrok qilinishi bilan tavsiflanadi va ana shu xususiyatiga ko'p ta'limning boshqa metodlaridan farq qiladi.

O'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi quyidagi 5 turda qo'llaniladi.

Suhbat

Darslik va kitoblar bilan ishlash

Hikoya qilish o'qituvchi tomonidan yangi o'tilayotgan mavzuga oid narsa, hodisa va voqealarning yaxlit yoki qismlarga bo'lib, obrazli tasvirlash yo'li bilan ixcham, qisqa va izchil bayon qilinishidir (bayon qilish 1-4-sinflarda 10-12-daqiqa, 5-7-sinflarda 15-20-daqiqa, 8-9-sinflarda 30-40 daqiqa bo'lishi mumkin). Hikoya qilish ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda keng qo'llaniladi. Hikoya qilish davomida o'quvchilar passiv tinglovchi bo'lib, qolmasliklariga, aksincha, ular faollikni oshirish, diqqatni mavzuga safarbar qilish, hodisa va voqealar ustida fikr yuritish, fikr almashish maqsadida savollar berib borish, ko'rgazmali qurollardan foydalanishga e'tibor berish lozim.

Maktab ma'ruzasida o'tilayotgan mavzuning haqiqiy mohiyatini ochib berish, ulardan ilmiy xulosalar chiqarish va umumlashtirish yo'li bilan, bir soatlik mashg'ulot davomida bilimlarni izchillik bilan to'liq bayon etadilar. Maktab ma'ruzasi, asosan yuqori sinflarda qo'llaniladi. Unda mavzu sidirg'asiga bayon qilinsa ham, boshqa o'quv materialining unsurlari bilan bir qatorda og'zaki bayon qilish metodining turlari – hikoya qilish, tushuntirishlardan ham foydalanish mumkin. Maktab ma'ruzasi quyidagi talablar asosida tashkil etiladi:

1. Materialning ta'lim tizimi oldida turgan umumiy talablarni amalga oshirishga xizmat qilishga erishish.
2. Materialning tarbiyaviy ahamiyatini to'g'ri belgilash, tarbiyaviy ta'sir vositalarini aniqlash.
3. Ma'ruza jarayonida o'quvchilarni mavzuga oid fan yangiliklari, kashfiyotlar bilan tanishtirib borish.
4. Bayon qilishda o'qituvchi nutqi yagona bilim manbai hisoblanadi, shu bois u ravon, tushunarli, ifodaviy bo'lishi lozim.
5. Ma'ruza jarayonida o'quvchi uchun notanish bo'lgan so'z va iboralarga izoh berish, qoida va qonunlarning ta'rifi sodda, ixcham va tushunarli bo'lishi kerak.
6. O'quvchilar o'qituvchi tomonidan berilgan ta'riflarni yozib borishlari kerak.

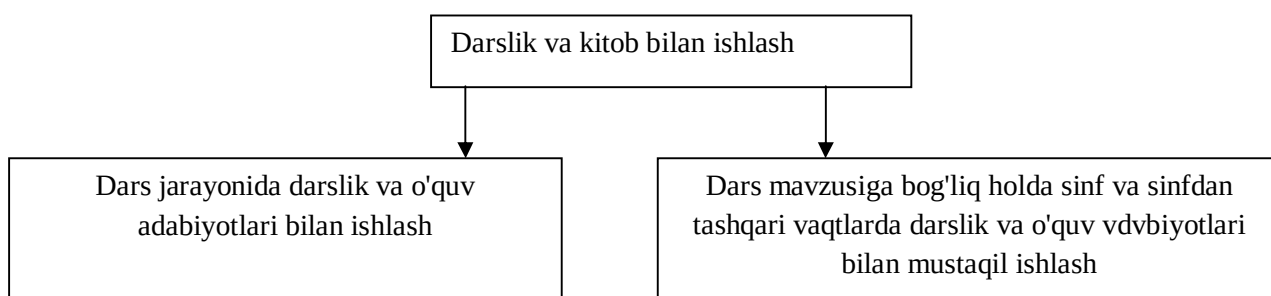
O'quv materialini tushuntirish o'rganilayotgan hodisa, qonun, qoida yoki harakatning mohiyatini ochib berishga qaratilgan. O'qituvchi muayyan bir predmetning u yoki bu mavzuga oid qonun-qoidalar qanchalik asosli ekanligini dalillar, misollar keltirish yo'li bilan isbotlab beradi.

Suhbat metodi ko'pincha savol-javob metodi deb ham yuritiladi. Chunki bu metodda dars o'tilsa, u asosan savol-javob yo'sinida olib boriladi.

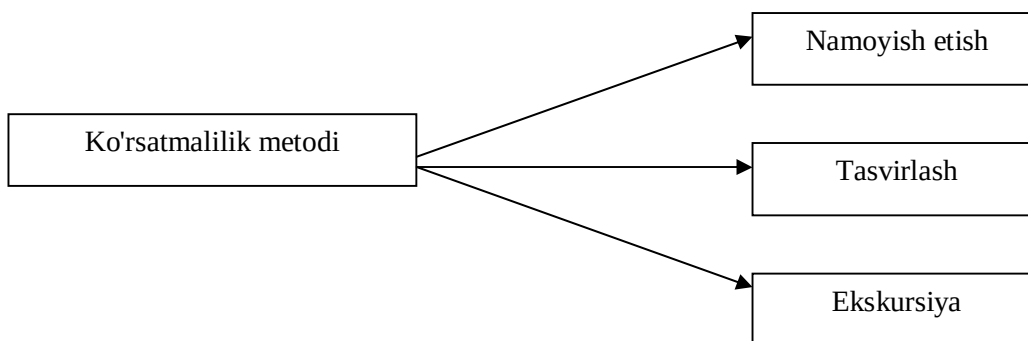
O'qitish jarayonida o'rganilayotgan mavzu yuzasidan kirish, asosiy va yakunlovchi suhbatlar ham qo'llaniladi, shuningdek, o'quvchilar tomonidan yangi o'tilgan mavzu qanchalik tushunganlarini tekshirish maqsadida ham suhbat o'tkaziladi. Suhbat metodi bilan ish ko'rganda, mashg'ulotlarni tashkil qilish va uni olib borishda o'qituvchi quyidagilarga amal qilishi kerak:

1. O'qituvchining suhbat uchun tayyorlab kelgan savollari sinf o'quvchilarining hammasiga taalluqli bo'lib, so'roq o'rta tashlanishi kerak.
2. O'quvchilardan biri javob berish uchun chaqiriladi.
3. Sinfning barcha o'quvchilari javob berayotgan o'quvchini qunt bilag tinglashi, uning javobini to'ldirishi, tuzatish, oydinlashtirishga yordam berishini ta'minlash lozim.

Darslik va kitob bilan ishlash materialni og'zaki bayon qilish metodining asosiy turi bo'lib, maktab amaliyotida muhim o'rin tutadi. O'quv adabiyotlari bilan ishlash murakkab psixologik jarayonni o'z ichiga oladi. U ta'lim jarayonida o'qituvchi tomonidan bayon qilingan bilimlarni, o'quv materiallarni kitob matnidan ko'rib, ongli idroq qilish faoliyatini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Darslik va kitob bilan ishlash ikki yo'nalishda olib boriladi.

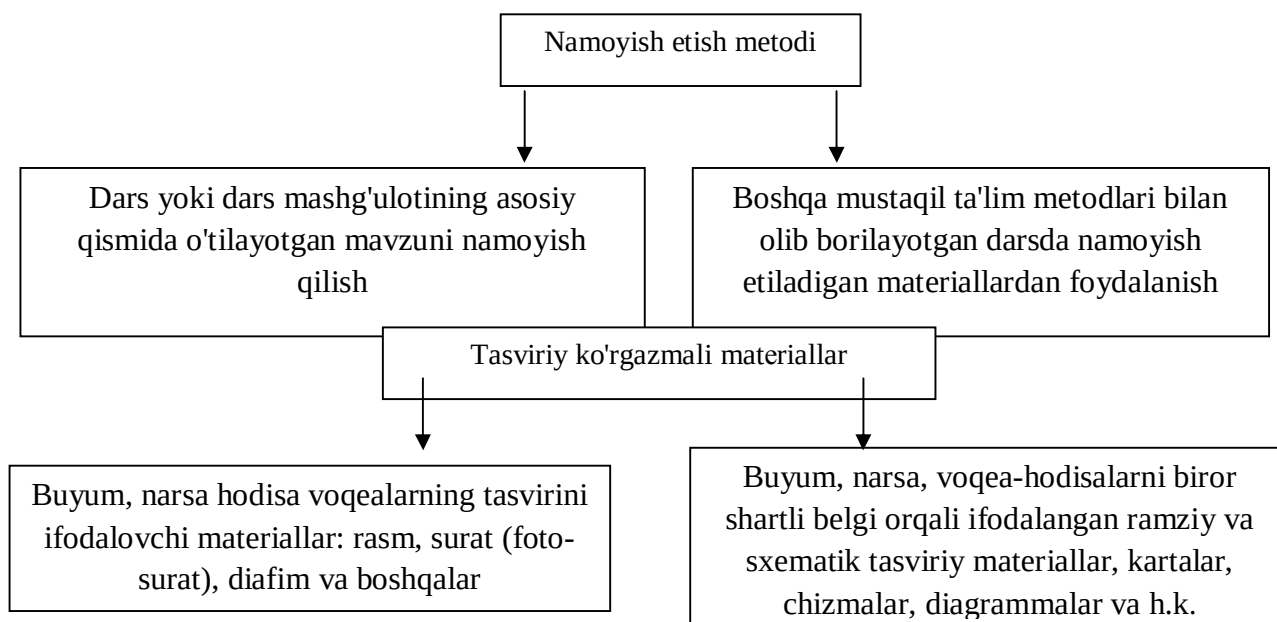

Ko'rgazmalilik metodi

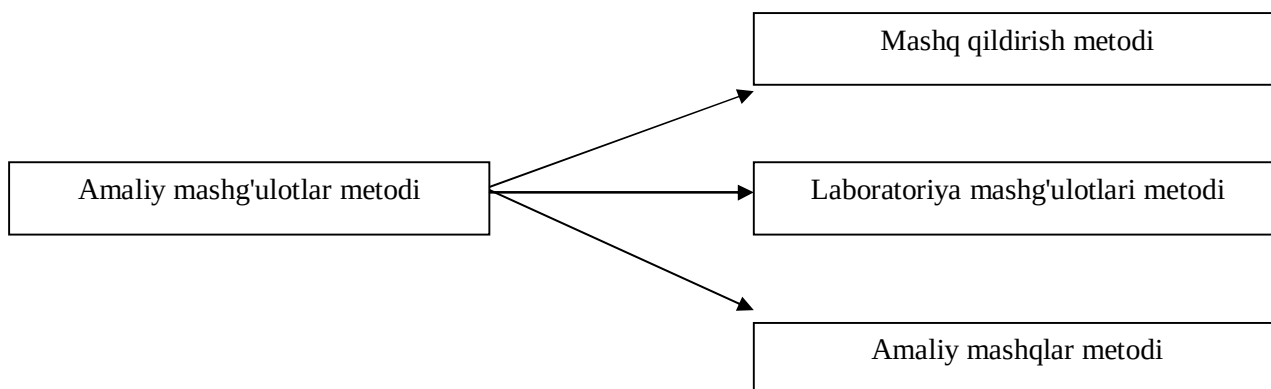
Namoyish etish, ekskursiya o'quvchilarining o'quv materiallarini aniq obrazlar orqali bevosita idrok qilishlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Namoyish etish metodi o'qituvchi tomonidan qilinayotgan ilmiy-nazariy bilimlarni o'quvchilar puxta o'zlashtirishlari uchun ularning sezgi organlari eshitish, ko'rish, hid va ta'm bilish, teri sezgilarining bir ob'ektga alohida-alohida yoki bir necha sezgi a'zolarini bir yo'la

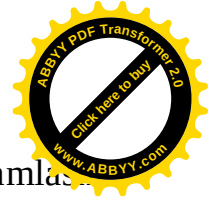
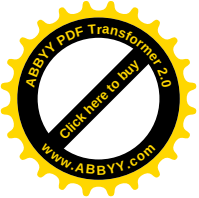
safarbar etish yo'li bilan olib boriladi. Namoyish etish metodi mavzuning xususiyatiga ko'ra ikki yo'nalishda olib boriladi.

Mavzuning mazmuniga bog'liq bo'lgan narsa-hodisa va voqealarni hamma vaqt sinf sharoitida namoyish qilish mumkin bo'lavermaydi. Shu bois o'tilayotgan mavzuning xususiyatiga ko'ra ekskursiya metodidan ham foydalaniladi. Ekskursiya metodi o'rganilayotgan voqea va hodisalarni tabiiy sharoitda yoki maxsus kuzatiladi. Namoyish etish, tasvirlash va ekskursiya metodi bilan ish ko'rishda o'quvchilarni turli mavzularda tasviriy materiallar bilan ishlashga jalb etish muhim didaktik ahamiyatga egadir.

Amaliy mashg'ulotlar metodi quyidagilardan iboratdir.

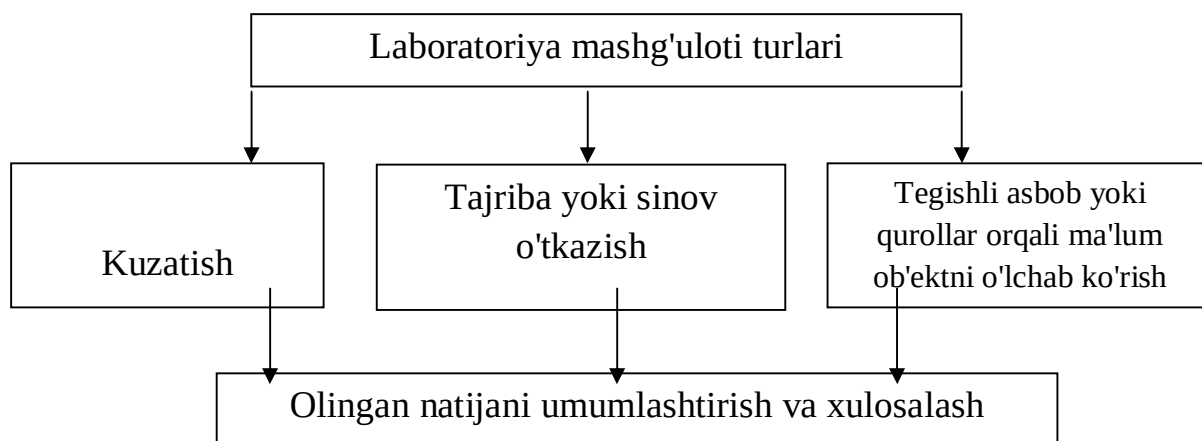

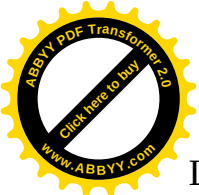

Mashq qildirish metodi asosan o'zlashtirilgan ilmiy bilimlarni mustahkamlash va uni amalda qo'llay olish, tegishli ko'nikma va malakalarga ega bo'lishni ta'minlashga xizmat qiladi. Odatda, mashq qildirish deganda ilmiy bilim va ma'lum bir ish – harakatni o'zlashtirish yoki takomillashtirish maqsadida rejali ravishda tashkil etilgan takrorlash tushuniladi. Mashq qildirish metodi o'quv predmetlarining mazmuni va tavsifiga qarab turlicha olib borilishi mumkin. O'quvchilarning o'zlashtirgan ko'nikma va malakalarini mustahkamlash va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda mashq qildirish quyidagi talablarga amal qilishi lozim:

1. Topshiriqning maqsadi o'quvchilarga aniq va ravshan tushuntirilgan bo'lishi topshiriqning mazmuni va uni ishlash yo'llari puxta uqtirilgan bo'lishi lozim.
2. O'quvchilar diqqati taqdim etilayotgan mashqqa jalb qilinishi, jamoaning va har bir o'quvchining intilish va qiziqishlari hisobga olinishi lozim.
3. Topshiriq qat'iy tizim va izchillikka ega bo'lishi lozim.
4. Ma'lum qoida yuzasidan o'zlashtirilgan ko'nikma va malakalar shu qoidaga oid boshqa mazmundagi topshiriqlarni bajarishda ham osonlika bilan qo'llanilishi lozim. Topshiriq o'quvchilarning faol faoliyatini ta'minlaydigan bo'lishi va mashqni, albatta, belgilangan vaqt ichida bajarish talab qilinishi kerak. Mashq qildirish metodida o'quvchilarning yozma ijodiy mashqlari alohida o'rin egallaydi. Shuningdek, ma'lum mavzularda ma'ruza tayyorlash, grafik ishlari ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Laboratoriya metodi ta'lim jarayonida o'quvchilarga atrofni o'rab olgan ob'ektiv borliqdagi narsa va hodisalar, ularning shakli, hajmi, tarkibi, tuzilishi, o'zgarishi va rivojlanishi qonuniyatlari haqida yangi-yangi bilimlar berish, o'zlashtirayotgan ilmiy bilimlarni mustahkamlash hamda tegishli ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishda muhim ahamiyatga ega. Laboratoriya metodidan, asosan maxsus fanlarni o'qitishda, har bir fanni o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda foydalaniladi. Laboratoriya mashg'uloti xususiyatiga ko'ra uch xil bo'ladi.

Laboratoriya metodi asosida o'tiladigan mashg'ulot xususiyatiga qarab quyidagi shaklda tashkil qilinadi:

1. O'quvchilar bilan ommaviy mashg'ulotlar.
2. O'quvchilar bilan guruhli mashg'ulotlar.
3. Har bir o'quvchi bilan yakka tartibda mashg'ulotlar.

Amaliy mashg'ulotlar metodi o'quvchilarga umumiy texnika-ijodiy ta'lim berish va mehnat malakasi bilan qurollantirishda asosiy metod bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan vositalar ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Vosita muayyan o'qitish metodi yoki metodik usullarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan yordamchi o'quv materiallaridir. Ta'lim vositalari asbob-uskunalar, laboratoriya jihozlari, axborot va texnik vositalar (qurilmalar), ko'rsatmalik qurollar, ramziy belgilar, darslik o'quv qo'llanmalari, radio, televidenie va kompyuter va hokazolardan iborat bo'ladi.

Savol topshiriqlar:

1. Ta'limiy metodlarning pedagogik mohiyati deganda nimani tushunasiz?
2. O'qitish metodlariga qo'yiladigan talablar.
3. O'qitish metodlarining turlari.
4. Og'zaki metodlar va ularning turlari.
5. Ko'rsatmalilik metod va ularning turlari.
6. Amaliy metodlar va ularning turlari.
7. O'qitish (ta'limiy) metodlarga berilgan tavsiflar.
8. Ta'limiy metodlarning ahamiyati.

Adabiyotlar:

1. Mavlonova R., To'raeva O., K.Holikberdiev. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
2. Podlasiy I.P. Pedagogika 100 voprosov, 100 otvetov.- M.: Vldos-Press, 2001.
3. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma). Toshkent: Fan, 2006.

IV Mavzu. PEDAGOGIKA FANINI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

1. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga

kuchayib boromoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi-talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funktsiyasini bajaradi. Ta'lim jarayonida o'quvchi-talaba asosiy figuraga aylanadi. Shuning uchun oliy o'quv yurtlari va fakultetlarida malakali kasb egallarini tayyorlashda zamonaviy o'qitish metodlari-interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalarning o'rni va roli benihoya kattadir. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratiga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar o'quvchi-talabalarni bilimli, yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi.

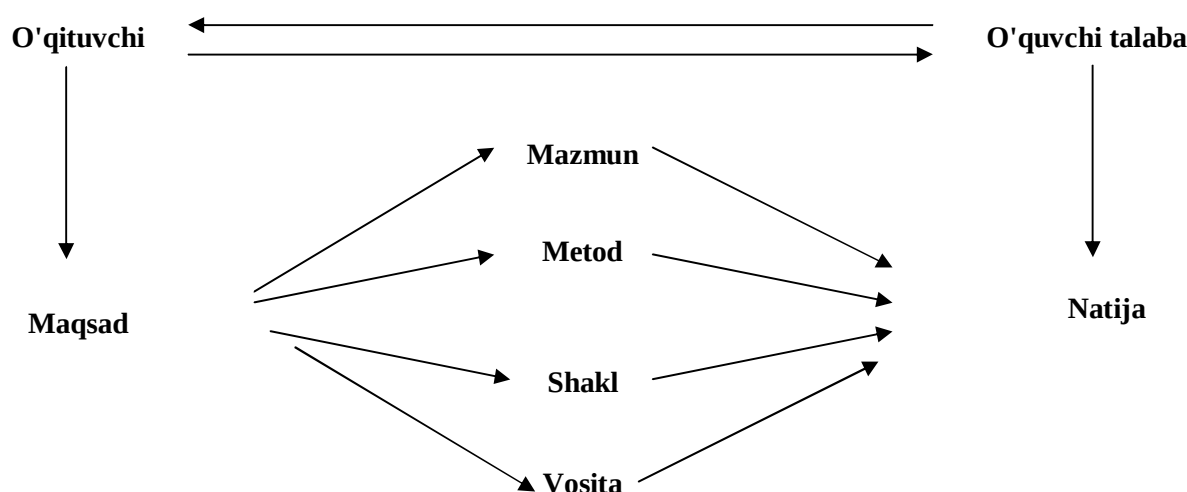
Innovatsiya (inglizcha *innovation*) – yangilik kiritish, yangilikdir.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar – bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchi-talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- o'quvchi-talabaning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi;
- o'quvchi-talabalarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;
- o'quvchi-talabaning bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondoshgan holda kuchaytirishi;
- pedagog va o'quvchi-talabaning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi.

Pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi – bu o'qituvchi va o'quvchi-talabaning belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlagan texnologiyalariga bog'liq deb hisoblaymiz, ya'ni o'qitish jarayonida, maqsad bo'yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo'llaniladigan har bir ta'lim texnologiyasi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa, har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, o'quv jarayonida o'quvchi – talabalar mustaqil fikrlay olsalar, ijodiy ishlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar, o'zlari xulosa qila olsalar, o'zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho bera olsa, o'qituvchi esa ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, bizning fikrimizcha, ana shu, o'qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir dars, mavzu, o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bor, ya'ni o'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya – bu yakka tartibdagi jarayon bo'lib, u o'quvchi-talabaning extiyojidan kelib chiqqan holda bir

maqsadga yo'naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

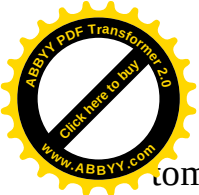

Yuqoridagi chizmadan ko'rinib turibdiki, maqsadni amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishish, ham o'qituvchi, ham o'quvchining hamkorlikdagi faoliyati hamda ular qo'ygan maqsad, tanlagan mazmun, metod, shakl, vositaga, ya'ni texnologiyaga bog'liq.

O'qituvchi va o'quvchi-talabaning maqsadli natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq: natijaga erishishga qaratilgan, bunda o'quvchi-talabalarning bilim saviyasi, guruh xarakteri, sharoitga qarab ishlatiladigan texnologiya tanlanadi, masalan, natijaga erishish uchun balkim, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balkim film, tarqatma material, chizma va plakatlar, turli adabiyotlar, axborot texnologiyasi kerak bo'lar, bular o'qituvchi va o'quvchi-talabaga bog'liq.

Shu bilan bir qatorda o'qitish jarayonini oldindan loyihalashtirish zarur, bu jarayonda o'qituvchi o'quv predmetining o'ziga xos tomonini, joy va sharoitni, TSONi, eng asosiysi, o'quvchining imkoniyati va ehtiyojini hamda hamkorlikdagi faoliyatni tashkil eta olishini hisobga olishi kerak, shundagina, kerakli kafolatlangan natijaga erishish mumkin. Qisqa qilib aytganda, o'quvchi-talabani ta'limning markaziga olib chiqish kerak.

O'qituvchi tomonidan har bir darsni yaxlit holatda ko'ra bilish va uni tasavvur etish uchun bo'lajak dars jarayonini loyihalashtirib olish kerak. Bunda o'qituvchiga u

omonidan bo'lajak darsni texnologik xaritasini tuzib olishi katta ahamiyatga ega, chunki darsning texnologik xaritasi har bir mavzu, har bir dars uchun o'qitilayotgan predmet, fanning xususiyatidan, o'quvchi-talabalarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan holda tuziladi. Bunday texnologik xaritaning tuzish oson emas, chunki buning uchun o'qituvchi pedagogika, psixologiya, xususiy metodika, pedagogik va axborot texnologiyalardan xabardor bo'lishi, shuningdek, juda ko'p metodlar. Usullarni bilishi kerak bo'ladi. Xar bir darsni rang-barang, qiziqarli bo'lishi avvaldan puxta o'ylab tuzilgan darsning loyixalashtirilgan texnologik xaritasiga bog'liq.

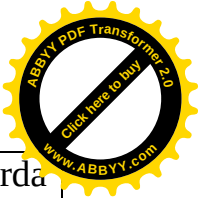
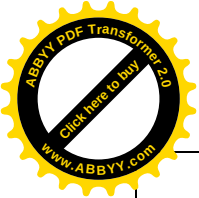
Darsning texnologik kartasini qay ko'rinishda yoki shaklda tuzish, bu o'qituvchining tajribasi, qo'ygan maqsadi va ixtiyoriga bog'liq. Texnologik karta qanday tuzilgan bo'lmasin, unda dars jarayoni yaxlit holda aks etgan bo'lishi hamda aniq belgilangan maqsad, vazifa va kafolatlangan natija, dars jarayonini tashkil etishning texnologiyasi to'liq o'z ifodasini topgan bo'lishi kerak. Texnologik kartani tuzilishi o'qituvchini darsni kengaytirilgan konspektini yozishdan xalos etadi, chunki bunday kartada dars jarayonining barcha qirralari o'z aksini topadi.

Namuna

Texnologik karta

Mavzu:	
Maqsad, vazifalar	
O'quv jarayonining mazmuni	
O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	Metod: Og'zaki bayon qilish, suhbat-munozara. Forma: Amaliy mashg'ulot, kichik guruhlarda va jamoada ishlash. Vosita: Tarqatma materiallar: matnlar, ariza, ma'lumotnoma, xabarnoma blankalari. Usul: Tayyor yozma materiallar va chizmalar asosida. Nazorat: Og'zaki nazorat, savol-javoblar, kuzatish, o'z-o'zini nazorat qilish. Baholash: Rag'batlantirish, 5 balli sistema asosida.

Kutiladigan natijalar	O'qituvchi: - Mavzuni qisqa vaqt ichida barcha talabalar tomonidan
-----------------------	--

	o'zlashtirilishga erishadi. Talabalar faolligini oshiradi. Talabalarda darsga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bir vaqtning o'pchilik talabalarni baholaydi. O'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishadi. O'quvchi-talaba: Yangi bilimlarni egallaydi. Yakka holda va guruh bo'lib ishlashni o'rganadi. Nutq rivojlanadi va eslab qolish qobiliyati kuchayadi. O'z-o'zini nazorat qilishni o'rganadi. Qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'ladi.
Kelgusi rejalar (tahlil, o'zgarishlar)	O'qituvchi: Yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va darsda tadbiq etish, takomillashtirish. O'z ustida ishlash. Mavzuni hayotiy voqealar bilan bog'lash. Pedagogik mahoratni oshirish. O'quvchi-talaba: Matn bilan mustaqil ishlashni o'rganish. O'z fikrini ravon bayon qila olish. Shu mavzu asosida qo'shimcha materiallar topish, ularni o'rganish. O'z fikri va guruh fikrini tahlil qilib bir yechimga kelish malakasini hosil qilish.

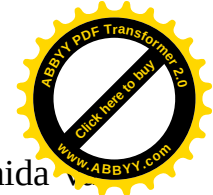
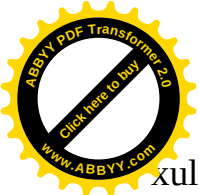
O'qituvchi tomonidan o'zi o'qitayotgan fanning har bir mavzusi, har bir dars mashg'uloti bo'yicha tuzilgan yuqoridagi kabi texnologik karta unga fani, predmetni yaxlit holda tasavvur etib yondoshishga, tushunishiga (bir semestr, bir o'quv yili bo'yicha), yaxlit o'quv jarayonining boshlanishi, maqsadidan tortib, erishiladigan natijasiga ko'ra olishiga yordam beradi. Ayniqsa, texnologik kartani o'quvchi-talabaning imkoniyati, extiyojidan kelib chiqqan holda tuzilishi, uni shaxs sifatida ta'limning markaziga olib chiqishga olib keladi. Bu esa o'qitishning samaradorligini oshirishga imkon yaratadi.

2. Ta'limning interfaol metodlari. Inter ingliz tilidagi «inter» old qo'shimchasidan iborat bo'lib, u tom ma'noda o'zaro ta'sir, yo'nalganlik ma'nosini anglatadi. Bu yerda inter so'zi keng doirada, xalqaro miqyosdagi ta'sir, harakat, yo'nalganlik mazmuniga ega. Interfaol atamasiga kelsak, u «interactive» ya'ni keng xalqaro miqyosdagi harakat faolligini bildiradi. Lotincha «inter» so'zining ma'nosi – ichki potentsial imkoniy quvvat degani. Ma'lumki, har bir inson o'z ichki imkoniy quvvatiga va o'zgalarda qaytarilmas fazilatga ega. Interaktiv usul tarbiya nuqtai nazaridan, har bir kishini ruhiy, ilohiy tavsifini ko'zda tutgan hoda, xalqaro miqyosdagi ta'lim – tarbiya yangiliklarni hamda ma'naviy manbalarimizdagi aks ettirilgan intellektual salohiyatimiz ko'nikmalari asoslanib komil farzand tarbiyalash demakdir. G'arbda pedagogikaning interfaol metodlari bilan shug'ullanadigan qismini interaktiv pedagogika deb ham yuritiladi.

Interaktiv pedagogika yoshlarni talabalarni faolliklari xilma-xilligini hamkorlik hayrihohligi asosida ularni yangi faollikka, bunyodkorlikka, yaratuvchanlikka undovchi pedagogika bo'lib, talabalarga bunday sifatlar ular erkin fikrlash asoslarini egallaganlaridan keyin shakllana boshlaydi, rivojlanadi. Interaktiv pedagogika yangi ta'lim asosida ta'lim – tarbiyaning hamma shakllarida joriy etilmoqda. Masalan, ma'ruzalarda, interaktiv pedagogikaning munozara, muomalalar muhokamasi, aqliy xujum, baxslar kabi usullaridan keng foydalaniladi. Amaliy mashg'ulotlarda esa seminar, og'zaki, yozma kolokviumlar, referatlar muhokamasi, faol eksperiment, amaliy o'yinlar metodlaridan keng foydalanilmoqda. Ammo shunga qaramay. G'arb davlatlaridan bizga interaktiv pedagogikaning bir qancha qarorlar shajarasi. ***Ajurli arra, Snejnyy kom, tajribalar, tadbirlar hamkorligi kabi metodlari kirib keldi.***

Inson imkoniyatlarining yana bir mo'jizaviy tomoni shundan iboratki, har bir kishi nodir va betakror bo'lishi bilan birga u ijtimoiylikka muhtoj qilib yaratilgan. Ya'ni xatto har bir qobiliyatli kishi o'z aqliy – amaliy imkoniyatlaridan optimal foydalanganda ham intellektual imkoniyatlarini faqat – 4-5% ini ishga sola oladi. Shuning uchun kishilarning qiziqishi, qobiliyatlar yo'nalishi turlicha bo'lib ular jamoalashganda aqliy imkoniyatlarning foydali ish koeffisienti ko'payadi. Interaktiv pedagogika talabalarda ijobiy hamkorlikning har bir kishi uchun qanday katta manfaat kasb etishini amalda ko'rsatadi. Shunda talabalar fikrlari hilma – hilligidan cho'chimaydilar, balki undan o'zaro manfaatdor bo'ladilar va atrofdagi ijtimoiy-iqtisodiy hodisalarga ongli munosabatda bo'ladilar. Interaktiv pedagogika tashkiliy shakli, metodlari, talabalarining o'zaro munosabatlari, talaba va o'qituvchi munosabatlari bilan paternalistik (nasihat va uqtirishga asoslangan) pedagogikadan tubdan farq qiladi.

Masalan, interaktiv pedagogikaning «munozara» shaklidagi mashg'uloti ikki bosqichli qilib o'tkaziladi. Agar guruhda 20 ta talaba bo'lsa, ular 4 tadan yoki 5 kishidan iborat kichik guruhlar shaklida o'tkaziladi. Ya'ni har bir stolga davra qilib o'tiriladi. Shunday qilib, guruhda 4 yoki 5 ta davra hosil bo'ladi. Bugungi mashg'ulotda hal qilinishi kerak bo'lgan muammo 4 yoki 5 ta masalaga bo'linadi. O'qituvchi guruhlar hal qilish lozim bo'lgan masalalarni alohida qog'ozlarga yozib keladi. Har bir guruhga turli savollar tarqatiladi. Agar muammo yangi bo'lsa, har bir kartochka – qog'ozda savollarga qisqacha yordamchi izohlar berilishi kerak. Yoki muammoni hal qilish uchun zarur bo'lgan materiallar bilan tanishish talabalarga oldindan topshirilyapti. Har bir guruhga o'zlari olgan masalalarni kichik guruhlarda o'zaro ijodiy hamkorlikni yo'lga qo'yib munozarani tashkil qilish va tegishli javob hozirlash uchun 5-10 minut beriladi (qiyinlik darajasiga qarab). Keyin munozaraning ikkinchi bosqichi boshlanadi. Unda har bir kichik guruh vakili o'zlari hal qilgan masalani bugun guruhga, jamoaga gapirib, isbotlab berishi kerak. Bu vakilning javobi boshqa guruh a'zolari tomonidan umumiy munozaraga olinadi va umumiy yakuniy xulosa chiqariladi. Bunda professor-o'qituvchi munozaraga ijodiy hamkor sifatida, eng zarur paytlarda ishtiroq qilish kerak. Fikrlarni to'g'ri, noto'g'ri deb tasdiqlamasligi kerak. Chunki u erkin fikrlashga to'siq bo'ladi. Albatta, professor-o'qituvchi xulosaviy fikrlarda agar bo'lsa, yordamga kelishi kerak. Xuddi shunday beshta guruhlarining javoblari munozarada hal qilingach, (5-10 minutdan) umumiy qo'yilgan muammo muhokamasiga hamma qatnashadi. Yakuniy

xulosalar doskaga yoziladi. Talabalarga tegishli reyting ballari munozara davomida munozara yakunida qo`yila boradi.

Interaktiv pedagogika talabalarni amaliy va nazariy faollikka yangi g'oyalar izlashga, o'z fikrlari, g'oyalarini himoya qilishga, o'z g'oya fikrlarini isbotlashga, boshqalarni fikrlariga hurmat va tanqidiy qarashga, muloqot, munozara olib borish sifatlarini o'stirishga, mustaqil ishlashga, amaliy ijodkorlikka, amaliy sifatlarga ega bo'lishga o'rgatadi.

Interaktiv pedagogika professor-o'qituvchilarga o'zlari o'qitayotgan fanlarini zamonaviy ta'limiy, ijodiy-amaliy rivojlantiruvchi va tarbiyaviy funktsiyalarini aniq belgilab olib milliy ta'lim modelidagi uzluksiz ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida interaktiv pedagogikadan o'rinli foydalanib zamon talabi darajasidagi yetuk mutaxassislarni tayyorlashdagi o'zlarining sharaflari vazifalarini bajarishlari kerak.

Professor-o'qituvchilar interaktiv pedagogika yordamida internetdan, masofadan turib o'qitish, axborot texnologiyalari asosida ilg'or pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqarish, ularni hayotga joriy qila bilishlari kerak.

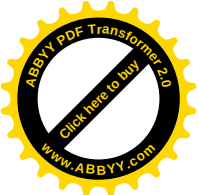
3. O'qitish jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalarni turlari. O'qitish jarayonida o'quvchi-talabalarga shaxs sifatida qaralishi, turli pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy metodlarni qo'llanilishi ularni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondoshish, mas'uliyatni sezish, ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish, tahlil qilish, ilmiy adabiyotlardan unumli foydalanishga, eng asosiysi, o'qishga, fanga pedagogga va o'zi tanlangan kasbiga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytiradi. Bunday natijaga erishish amaliyotda o'quv jarayonida innovatsion va axborot texnologiyalarni qo'llashni taqozo etadi. Ular juda xilma-xildir. Biz ulardan ba'zilar haqida to'xtalib o'tamiz va ularni o'tkazish tartibi haqida qo'llanma beramiz. Ushbu metodik qo'llanmada keltirilgan zamonaviy metodlar, yoki o'qitishning samarasini oshirishga yordam beruvchi texnologik treninglar o'quvchi-talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga, qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardor, yetuk mutaxassis bo'lishlariga hamda mutaxassisga kerakli bo'lgan kasbiy fazilatlarini tarbiyalashga yordam beradi.

O'qitish jarayonida turli texnologiyalardan foydalanish mumkin. Bularga quyidagilar kiradi:

«Aqliy hujum» metodi – o'qituvchi o'quvchi egallashi kerak bo'lgan mavzuni oddiydan – murakkabga tomon bosqichma bosqich loyihalab beradi.

«Tarmoqlar» metodi – o'quvchi-talabani mantiqiy fikrlash, umumiy fikr doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o'rgatishga qaratilgan.

«3CH4» metodi – o'quvchi-talabalarni erkin fikrlashi, keng doirada turli g'oyalarni bera olishi, ta'lim jarayonida yakka, kichik guruh holda tahlil etib, xulosa chiqara olishi, ta'rif bera olishiga qaratilgan.

«Blits-o'yin» metodi – harakatlar ketma-ketligini to'g'ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o'rganayotgan predmeti asosida ko'p, xilma-xil fikrlardan, ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan.

«Intervyu» texnikasi – o'quvchi-talaba savol berish, eshita olish, to'g'ri javob berish, savolni to'g'ri tuzishni o'rgatishga qaratilgan.

«Ierarxiya» texnikasi – oddiydan murakkabga, murakkabdan oddiyga o'tish usullarini qo'llash orqali ularni mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlashga o'rgatishga qaratilgan.

«Bumerang» texnikasi – o'quvchi-talabalarni dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o'rganilgan materialni yodida saqlab qolish, so'zlab bera olish, fikrini erkin holda bayon eta olish hamda bir dars davomida barcha o'quvchi-talabalarni baholay olishga qaratilgan.

«Talaba» treningi – o'quvchi-talabalar bilan individual holda ishlash o'qituvchi va talaba o'rtasidagi to'siqni yo'q qilish, hamkorlikda ishlash yo'llarini o'rgatishga qaratilgan.

«O'qituvchi shaxsi» treningi – o'qituvchining innovatsion faoliyatini ochib beruvchi «O'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talabalar» mavzusidagi mustaqil fikrlashga, ijodiy insho yozish orqali fikrlarni bayon qilishga qaratilgan.

«Muloqot» texnikasi - o'qituvchilarni auditoriya diqqatini o'ziga jalb etish, dars jarayonida hamkorlikda faoliyat ko'rsatishga, uni tashkil etishni o'rgatishga qaratilgan.

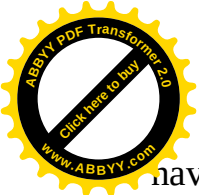
«Boshqaruv» texnikasi - o'qituvchilarni auditoriyani boshqarishdagi usullari hamda o'quvchi-talabalarni ish jarayonida boshqarish usullari bilan tanishtiruvchi va shunga o'rgatishga qaratilgan.

«Tarmoqlar» metodi (Klaster)

Fikrlarning tarmoqlanishi – bu pedagogik strategiya bo'lib, u o'quvchilarni biron bir mavzuni chuqur o'rganishlariga yordam berib, o'quvchilarni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog'lagan holda tarmoqlashlariga o'rgatadi. Bu metod biron mavzuni chuqur o'rganishdan avval o'quvchilarning fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, o'tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o'zlashtirish, umumlashtirish hamda o'quvchilarni shu mavzu bo'yicha tasavvurlarini chizma shaklida ifodalashga undaydi.

«Bumerang» texnologiyasi

Mazkur texnologiya bir mashg'ulot davomida o'quv materialini chuqur va yaxlit holatda o'rganish, ijodiy tushunib yetish, erkin egallashga yo'naltirilgan. U turli mazmun va xarakterga (muammoli, munozarali, turli mazmunli) ega bo'lgan mavzularni o'rganishga yaroqli bo'lib, o'z ichiga og'zaki va yozma ish shakllarini qamrab oladi hamda bir mashg'ulot davomida har bir ishtirokchining turli topshiriqlarni bajarishi,

navbat bilan o'quvchi yoki o'qituvchi roliga bo'lishi, kerakli ballni to'plashiga imkoniyat beradi. «Bumerang» texnologiyasi tanqidiy fikrlash, mantiqni shakllantirishga imkoniyat yaratadi; xotirani, g'oyalarni, fikrlarni, dalillarni yozma va og'zaki shakllarda bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ta'lim bilan bir qatorda mazkur metod tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi:

- jamoa bilan ishlash mahorati;
- muomalalik;
- xushfe'llik;
- ko'nikuvchanlik;
- o'zlarga fikriga hurmat;
- faollik;
- rahbarlik sifatlarini shakllantirish;
- ishga ijodiy yondashish;
- o'z faoliyatining samarali bo'lishiga qiziqish;
- o'zini xolis baholash.

Asosiy tushunchalar quyidagilar:

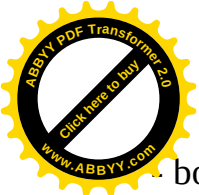
Ochiq savollar – bu savollar muomala, so'zlashuvni davom ettirishga imkon beradi. Ularga qisqa, bir xil javob berish mumkin emas.

Yopiq savollar – bu savollar oldindan «ha» yoki «yo'q» tipidagi to'g'ri, ochiq, javoblarni berishni ko'zda tutadi.

Ko'ndalang so'roq – bir-biriga guruhlab beriluvchi qisqa savollar qatori bo'lib, bu o'ziga xos axborotlar izlash hamda dalillarni, opponentlar pozitsiyasini aniqlash va muayyan qarorlar qabul qilish uchun ajoyib imkoniyatdir. Ko'ndalang so'roq paytida munozaraga kirishish mumkin emas. Bu vaqtda faqat savollar beriladi, munozaraga kirishilmaydi.

«Skarabey» texnologiyasi

«Skarabey» interaktiv texnologiya bo'lib, u o'quvchilarda fikriy bog'liqlik, mantiq, xotiraning rivojlanishiga imkoniyat yaratadi, qandaydir muammoni hal qilishda o'z fikrini ochiq va erkin ifodalash mahoratini shakllantiradi. Mazkur texnologiya o'quvchilarga mustaqil ravishda bilimning sifati va saviyasini xolis baholash, o'rganilayotgan mavzu haqidagi tushuncha va tasavvurlarni aniqlash imkonini beradi. U, ayni paytda, turli g'oyalarni ifodalash hamda ular orasidagi bog'liqliklarni aniqlashga imkon yaratadi. «Skarabey» texnologiyasi har tomonlama bo'lib, undan o'quv materialining turli bosqichlarini o'rganishda foydalaniladi:

- boshida – o'quv faoliyatini rag'batlantirish sifatida («Aqliy hujum»);

- mavzuni o'rganish jarayonida – uning mohiyati, tuzilishi va mazmunini belgilash; ular orasidagi asosiy qismlar, tushunchalar, aloqalar xarakterini aniqlash; mavzuni yanada chuqurroq o'rganish, yangi jihatlarini ko'rsatish;

- oxirida – olingan bilimlarni mustahkamlash va yakunlash maqsadida.

«Skarabey» texnologiyasi o'quvchilar tomonidan oson qabul qilinadi, chunki u faoliyatning fikrlash, bilish xususiyatlari inobatga olingan holda ishlab chiqilgan. U o'quvchilar tajribasidan foydalanishni ko'zda tutadi, reflektiv kuzatishlarni amalga oshiradi, faol ijodiy izlash va fikriy tajriba o'tkazish imkoniyatlariga ega. Mazkur texnologiyaning ayrim afzalliklari sifatida idrok qilishni yengillashtiruvchi chizma shakllardan foydalanishni ko'rsatish mumkin. «Skarabey» alohida ishlarda, kichik guruhlarda hamda o'quv jamoalarida qo'llanishi mumkin. Ta'limdan tashqari mazkur metod tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi:

- o'zgalar fikriga hurmat;

- jamoa bilan ishlash mahorati;

- faollik;

- xushmuomalalik;

- ishga ijodiy yondashish;

- imkoniyatlarini ko'rsatish ehtiyoji;

- o'z qobiliyati va imkoniyatlarini tekshirishga yordam beradi;

- «men»ligini ifodalashga imkon beradi;

- o'z faoliyati natijalariga mas'ullik va qiziqish uyg'otadi.

Asosiy tushunchalari quyidagilar:

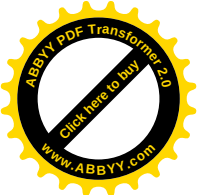
- Assotsiatsiya – mantiqiy bog'liqlik bo'lib, sezgilar, tasavvurlar, idrok qilish, g'oyalar va boshqalar orasida hosil qilinuvchi mantiqiy aloqadir.

- Ranjirlash (muayyan tartib) – ahamiyati, muhimligi, mazmuni darajasiga qarab tartiblash.

«Veer» texnologiyasi

Bu texnologiya murakkab, ko'ntarmoqli, mumkin qadar, muammo xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan.

Texnologiyaning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir yo'la axborot beriladi. Ayni paytda, ularning har biri alohida nuqtalardan muhokama etiladi. Masalan, ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari belgilanadi.

Bu interaktiv texnologiya tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'z g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda ixcham bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi.

«Veer» texnologiyasi umumiy mavzuning ayrim tarmoqlarini muxokama qiluvchi kichik guruhlarining, har bir qantashuvchining, guruhning faol ishlashiga qaratilgan.

«Veer» texnologiyasi mavzuni o'rganishning turli bosqichlarida qo'llanilishi mumkin:

- boshida: o'z bilimlarini erkin faollashtirish;
- mavzuni o'rganish jarayonida: uning asoslarini chuqur fahmlash va anglab yetish;
- yakunlash bosqichida: olingan bilimlarni tartibga solish.

Asosiy tushunchalar quyidagilar:

Aspekt (nuqtai nazar) bilan predmet, hodisa, tushuncha tekshiriladi.

Afzallik – biror narsa bilan qiyoslangandagi ustunlik, imtiyoz.

Fazilat – ijobiy sifat.

Nuqson – nomukammallik, qoidalarga, mezonlarga nomuvofiqlik.

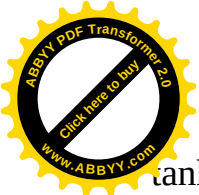
Xulosa – muayyan bir fikrga, mantiqiy qoidalar bo'yicha dalildan natijaga kelish.

Ta'limdan tashqari «Elpig'ich» texnologiyasi tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi:

- jamoa, guruhlarda ishlash mahorati;
- muammolar, vaziyatlarni turli nuqtai nazardan muhokama qilish mahorati;
- murosali qarorlarni topa olish mahorati;
- o'zgalar fikriga hurmat;
- xushmuomalalik;
- ishga ijodiy yondashish;
- faollik;
- muammoga diqqatini jamlay olish mahorati.

Aqliy hujum

Aqliy hujum guruhlararo ishlarda qo'llaniladigan, ko'plab g'oyalarni ishlab chiqish mumkin bo'lgan metoddir. Bu haqiqatan ham talabalarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishlari, turli g'oyalarni bayon qilish chog'ida boshqalarni ham qizg'in ishga yo'llashlari, ilhom bilan ishlashlariga imkon beruvchi va unga rag'batlantiruvchi metoddir. Aqliy hujum shuning uchun ham faollashtirishning muhim usuliki, unda

tanho ishlash mumkin emas, birgina g'oya guruhning barcha ishtirokchilarini bir xil o'ziga tortib oladi.

O'qituvchi mavzu yoki savolni ajratib olishi zarur, keyin esa o`quv faolligi 5-10 daqiqa oralig'idagi vaqt chegarasida yengillashtiriladi. Aqliy hujum turli tarzda qo'llanishi mumkin: masalan, qandaydir mavzuni muhokama qilish uchun, yangi savol qo'yish yoki istalgan qandaydir muammoni hal etish uchun.

Asosiy qoidalari quyidagilar:

1. Aytilayotgan barcha g'oyalar bir-biriga nisbatan muhimlikda tengdir.
2. Kiritilayotgan g'larga nisbatan tanqidning mavjud emas.
3. G'oyani taqdim etayotgan paytda so'zlovchining gapini bo'lmaslik.
4. So'zlovchiga nisbatan baholovchi komponent mavjud emas.

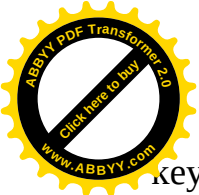
Metodni ishlatishga kirishmoq...

1-metod – guruhning barcha ishtirokchilariga bir mavzu va bir savol qo'yiladi.

1. O'qituvchi o'quv jarayonida tashabbusni o'z qo'liga shunday tarzda oladi: u auditoriyadagi barcha talabalarga savol beradi va qandaydir maxsus mavzuga daxldor barcha mumkin bo'lgan fikrlarni aytishni so'raydi.
2. Barcha, hatto, axmoqona g'oyalarni ham aytishga ruxsat beriladi. Aytilayotgan fikrlar ichida birgina asosiy mavzu saqlanib qolishi shart.
3. Birortasining ham fikri sharhlanmaydi, tanqid qilinmaydi, baholanmaydi.
4. Asosiy fikrlarni o'qituvchi flip-karta, doskaga yozib oladi yoki ekranda ko'rsatadi.
5. Aqliy hujum tugagach, barcha g'oyalar to'planishi, guruhlarga ajratilishi yoki kategoriyalarga bo'linishi mumkin.

2-metod – barcha mavzu va savollar umumiy yo'nalishi saqlangan holda katta guruh tarkibidagi guruhchalarga takdim etiladi.

1. O'qituvchi umumiy mavzu bo'yicha bir necha, balki 4-6ta savol tayyorlashi mumkin.
2. Katta guruh kichik guruhchalarga ajratiladi va har bir guruhchaga aqliy hujum o'tkazish uchun alohida savol beriladi.
3. Har bir guruhcha aqliy hujum mahsulotini yozib olish uchun bittadan kishi ajratadi,

keyinchalik, jarayon tugashi bilan uni guruhning barcha a'zolariga taqdim etadi.

4. G'oyalar har bir guruhcha tomonidan katta sahifaga markerdan foydalanib yozib olinishi mumkin. Shunday sahifa – plakatning yuqorisiga tayyorlangan savollar yozib qo'yiladi. Sahifa – plakat jarayonning oxirida har bir xohlovchi nima yozilgan va jamlanganligini ko'rishi uchun osib qo'yiladi.
5. Aqliy hujumning bu metodi vaqtning qisqacha davrida bir savolning bir necha jihati ishlab chiqilishi zarur bo'lgan joyda, ayniqsa, foydalidir.
6. O'qituvchi rahbar-yordamchi sifatida harakat qiladi va bir guruhdan ikkinchi guruhga aqliy hujum amalga oshirilayotgan paytda o'tib turadi.

Muhim g'oyalar aqliy hujum paytida ishlab chiqilgan bo'lishi va munozaralarda muhokama etilgan bo'lishi kerak.

FSMU texnologiyasi

Trening xaqida tushuncha

Ushbu texnologiya munozarali masalalarni xal etishda, baxs-munozaralar o'tkazishda yoki o'quv – seminari yakunida (tinglovchilarning o'quv-seminari xaqidagi fikrlarini bilish maqsadida), yoki o'quv rejasi asosida biron bo'lim o'rganib bo'lingach qo'llanilishi mumkin, chunki bu texnologiya tinglovchilarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan qatorda o'quvchi-talabalarni, o'quv jarayonida egallagan bilimlarini tahlil etishga, qay darajada egallaganliklarini baholashga hamda tinglovchilarni bahslashish madaniyatiga o'rgatadi.

Maqsad: Ushbu texnologiya tinglovchilarga tarqatilgan oddiy qog'ozga o'z fikrlarini aniq va qisqa holatda ifoda etib, tasdiqlovchi dalillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi.

FSMU texnologiyasi

(F) – fikringizni bayon eting.

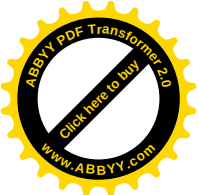
(S) – fikringiz bayoniga biron sabab ko'rsating.

(M) – ko'rsatilgan sababni tushuntiruvchi (isbotlovchi) misol keltiring.

(U) – fikringizni umumlashtiring.

Qarorlar shajarasi. Muammo qo'yiladi.

Talabalar, o'quvchilar 3, 4, 5 guruhga bo'linadilar. Topshiriq topshiriladi, guruhlar qatorlari muhokama qililib, yakuniy xulosa chiqariladi.

Muz yorish. Talabalar, o'quvchilar orasidagi notanish ish, noqulay ishni yo'qotish maqsadida guruh, sinf kichik guruhlarga bo'linib o'zlari haqida gapirib berish taklif qilinadi. Shu bilan yaxshi muloqot o'zaro hakamlikka sharoit yaratiladi. Yoki biror noma'lum narsa haqida o'z bilganlari bilan ham – koplashib to'g'ri xulosa qilinadi.

O'qitishning samaradorligini oshirishda o'quv jarayonida «Blits o'yin», «CHorraha», «Muomala texnologiyasi», turli ish o'yinlari texnologiyasi kabilardan ham foydalanish mumkin. Masalan, «Agar men ... bo'lsam», «Men shunday qilgan bo'lardim» kabilar.

Yuqorida misol tariqasida keltirilgan ushbu zamonaviy metodlar, treninglarda qo'llanilgan texnologiyalar o'quvchi-talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga yordam beradi.

Savol va topshiriqlar:

1. Innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati.
2. «Innovatsiya» so'zining ma'nosini ochib bering?
3. Interfaol atamasining ma'nosi nimadan iborat?
4. O'qitish jarayonida qanday interfaol metodlardan foydalaniladi?
5. Pedagogik texnologiyalarni turlarini mazmunini izohlab bering?
6. «Aqliy hujum», «Klaster», «Bumerang» metodlari o'rtasida qanday farqlar mavjud.

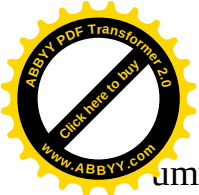
Adabiyotlar:

1. Azizxodjaeva N.N. Pedagogicheskie texnologii i pedagogicheskoe masterstvo- Tashkent, 2005.
2. Ishmuxamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari (metodik qo'llanma). - Toshkent, 2004.
3. Faberman B.I. Peredovye pedagogicheskie texnologii. - Tashkent, 2000.
4. Yuriy V.V. Pedagogicheskaya texnologiya. – Yaroslavl, 1997.

V Mavzu. PEDAGOGIKA FANINI O'QITISH METODIKASIDA TA'LIM SHAKLLARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI

1. Ta'limning zamonaviy tashkiliy shakllari. Ilmiy bilimlarni, ayniqsa istiqlol mafkurasini o'quvchi, talabalar qalbi va ongiga singdirish jarayoni ta'lim-tarbiyaning zamon talablariga javob beruvchi turli shakllari orqali amalga oshiriladi. Ta'lim shakllari mashg'ulotlarni o'tkashzish vaqtiga qarab, hamda o'quvchi talabaning tarkibi va ular faoliyatining xarakter – mohiyatiga qarab belgilanadi.

Ta'limni tashkil etish shakllari deganda, aniq muddatda va tartibda o'qituvchining o'quvchilar bilan olib boradigan mashg'ulot turlarini tushunamiz. Hozirgi kunda,

umumta'lim maktablarida ta'limni sinf-dars shaklida olib borish keng tarqalgan. Insoniyat tarixiga nazar tashlar ekanmiz, ta'limni tashkil etish shakllari ijtimoiy tuzum manfaatlariga mos holda paydo bo'lgan va rivojlangan. Dastlabki davrlarda ta'lim berish ishlari odamlarning mehnat faoliyati, turmush tarzi bilan uzviy bog'langan hamda bilim berish, o'rgatish ishlari yakka tartibda olib borilgan.

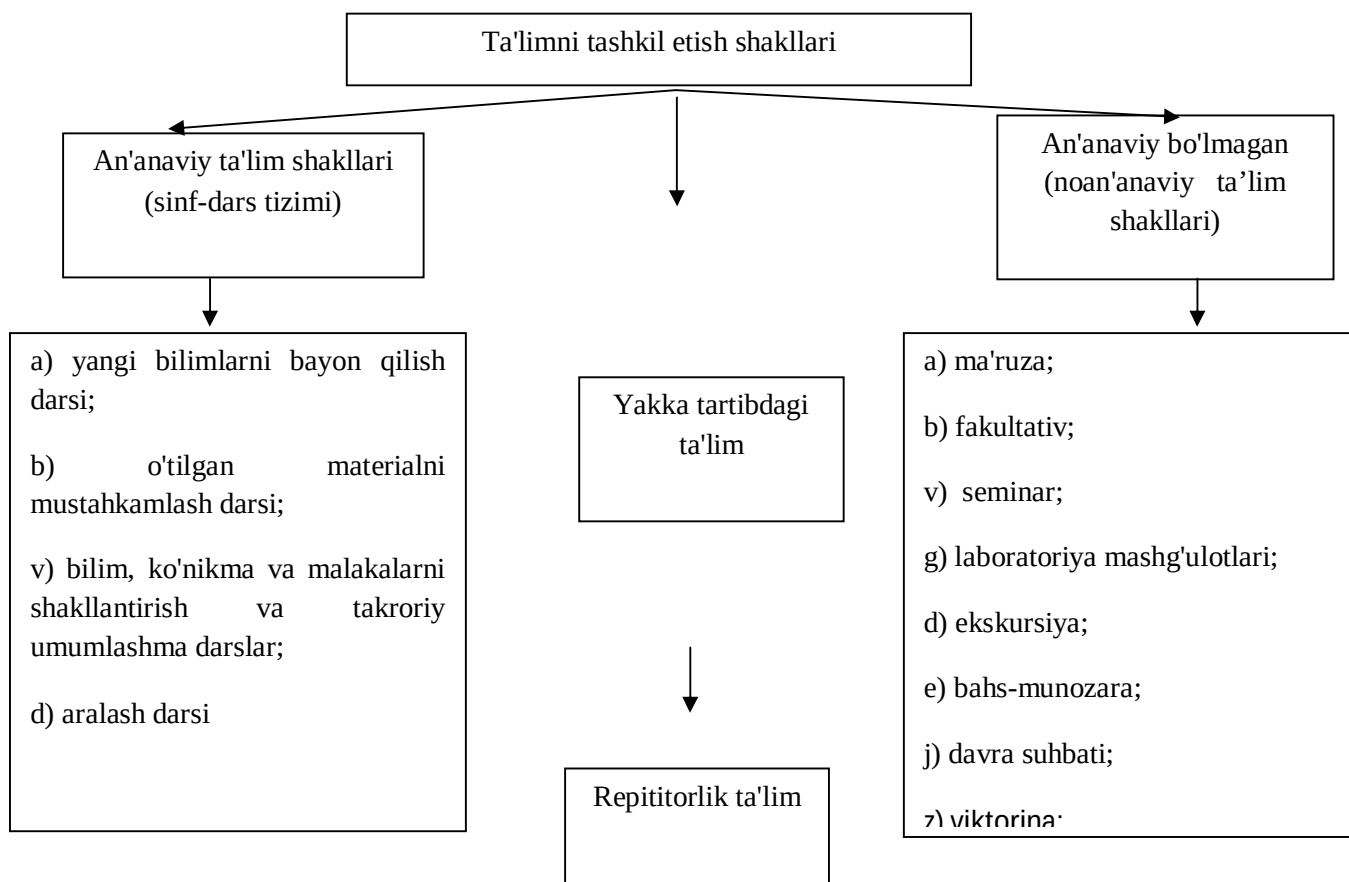
Davr o'tishi bilan ko'pchilikka bilim berish ehtiyoji paydo bo'ladi. Ta'lim tizimi mazmuni, bilimlarning murakkablashuvi, bolalarni guruh–guruh bo'lib, to'plab o'qitishni taqozo qilgan hamda ta'lim bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar, o'qituvchi tayyorlash zaruriyatini keltirib chiqargan. Shu davrga kelib o'qitishning maxsus tashkiliy shakllari paydo bo'la boshlaydi. Buning natijasida sinf – dars tizimi paydo bo'la boshlaydi. Xalq orasida hayotiy tajribaga, bilim va tarbiyaga ega bo'lgan kishilar murabbiy, o'qituvchi bo'lib faoliyat ko'rsatdi. Xalqimiz tarixiga nazar tashlar ekanmiz, maktab va madrasalarda yoshlarga bilim berish bilan shug'ullanganligi «Avesto» va boshqa tarixiy manbalarda ma'lum. Ammo qadim davrlarda ta'limni qat'iy chegaralangan vaqtda, bir xil yoshdagi bolalar bilan olib borish, ta'lim mazmunini bosqichma – bosqich berish masalalariga aniqlik kiritilmagan edi.

Ta'limning tashkilif masalalari Al-Forobiyning «Fan va aql zakovat» asarida o'quv fanlarini guruhlarga bo'lib o'qitish, ularning tarbiyaviy mohiyatini ochish masalalariga e'tibor berilgan. Pedagogika tarixida, ta'lim tashkil etishning asosiy shakli dars hisoblangan. Sinf-dars tizimini didaktik talablar asosida yaratishda buyuk chex pedagogi Yan Amos Komenskiyning (1592-1670) xizmatlari katta, uni sinf-dars tizimining asoschisi sifatida butun dunyo tan olgan.

Ya.A.Komenskiy «Buyuk didaktika» asarida, o'quv mashg'ulotlarini guruh shaklida tashkil qilish, o'quv yili va o'quv kunini bir vaqtda boshlash, mashg'ulotlar orasida tanaf-fuslar berilishini, guruhlardagi bolalarning yoshi va soni bir xil bo'lishiga alohida e'tibor berdi. Dars davomida o'quvchilar diqqatini to'plash, materialni batafsil tushuntirish, o'quvchiga savollar berish, o'zlashtirish jarayonini nazorat qilish zarurligini ta'kidlaydi.

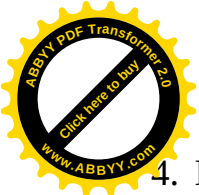
Ta'lim muassasalari oldida turgan vazifalarning ijobiy hal etilishi mashg'ulot (ta'lim jarayoni) mazmuni, ta'lim shakli metodlari hamda vositalari o'quvchilarni ma'naviy jihatdan tarbiyalash, ularda chuqur bilim va dunyoqarashni hosil qilish ishiga xizmat qiladi. Ta'lim shakli o'qituvchi va o'quvchining belgilangan tartibda, muayyan maqsadga muvofiq ma'lum rejimda tashkil etiladigan faoliyatlarining tashqi ifodasidir.

Qadim zamonlardanoq jamiyatning yetuk kishilari o'qitish ishini tashkil qilishning ijtimoiy taraqqiyot ehtiyojlariga javob beradigan shakllarini topishga urunganlar. Hozirgi vaqtda respublika ta'lim muassasalarida o'qitishning quyidagi shakllaridan foydalanilmoqda.

Dars o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shakli hisoblanadi. Sinf-dars tizimi quyidagi mazmunga egadir:

1. Har qaysi sinf yoshi va bilim darajasiga ko'ra bir xil bo'lgan o'quvchilarning doimiy guruhiga ega bo'ladi;
2. Dars jarayoni asosan 45 daqiqa javom etib, qat'iy jadval asosida olib boriladi;
3. Dars o'qituvchi va o'quvchilarning faoliyat birligida asoslangan bo'lib, bevosita o'qituvchi rahbarligida jamoa, guruhi va yakka tartibda olib boriladi;

4. Dars mashg'uloti o'tilayotgan va o'zlashtirilayotgan materialning mazmuniga qarab turli xil metodlar yordamida olib boriladi hamda umumiy ta'lim tizimining bir qismi sifatida, albatta, tugallangan bilim beradi va navbatdagi bilimlarni o'zlashtirish uchun zamin yaratishga xizmat qiladi.

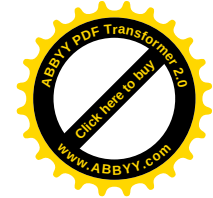
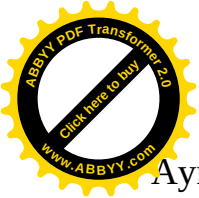
Darsda o'qituvchi bilan o'quvchining o'zaro munosabat jarayoni shaxsiy aloqaga asoslanadi. O'qituvchi darsda barcha o'quvchilar faoliyatini nazorat qiladi, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro aloqalari va nazoratini qo'llab-quvvatlab turadi. O'qituvchining dars jarayonidagi faoliyati o'quvchilar tomonidan fan asoslarining o'zlashtirilishi ularda zarur ko'nikma va malakalarni hosil bo'lishi uchun zamin yaratadi.

Bugungi kunda darslarni tashkil etishga nisbatan quyidagi didaktik talablar qo'yilmoqda:

1. Darsning maqsadi va vazifalarining aniqligi hamda pedagogik jihatdan to'g'riligi;
2. Darsning ta'limiy, tarbiyaviy va shaxsni rivojlantiruvchanlik vazifalarining birligi va uzviyligi;
3. O'qitishning yaxlit dars va uning ma'lum qismlari vazifalari hamda mazmuniga muvofiq keladigan, o'quvchilarning bilish faolliklari va mustaqil faoliyatlarini ta'minlashga xizmat qiluvchi maqbul metodlarni tanlash;
4. Mashg'ulotlarning turli shakllari: jamoa, guruhli va yakka tartibdagi shakllarini maqbul ravishda qo'shib olib borish;
5. O'qituvchining rahbarlik vazifasi bilan o'quvchilar faol bilish faoliyatini birga olib borish;
6. Darslarning o'zaro uzviy va dialektik xususiyatga ega bo'lishiga erishish;
7. O'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish;
8. Darsda o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalash uchun qulay shart-sharoit yaratish;
9. Darslarni demokratik tamoyillar asosida tashkil etish;
10. Darsda o'quvchilar erkinligini ta'minlashga erishish.

Bir soatlik darsga mo'ljallangan dastur o'quv materiali mazmunini bayon qilish, didaktik maqsad va talablarga muvofiq tashkil etilgan mashg'ulot turi dars turi deb yuritiladi. Boshqacha qilib aytganda, o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malaka bilan qurollantirishda mashg'ulotning asosiy qismini ishg'ol qilgan ta'lim shakli u yoki bu dars turini tashkil etadi.

2. Dars turlari va ularning tuzilishi. Darsda bilimlarning o'zlashtirilishi, malaka va ko'nikmalarning hosil qilinishi murakkab, qarama-qarshi jarayondir. O'quv materialini o'rganishning turli vazifalari, yo'llari, usul va formalari vujudga keladi, buning natijasida darsning juda ko'p turlari, uning har xil variantlari paydo bo'ladi.

Ayni vaqtda ta'lim tizimida eng ko'p qo'llaniladigan dars turlari quyidagilardir:

1. Yangi bilimlarni bayon qilish darsi.
2. O'tilgan materialni mustahkamlash darsi.
3. O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish darsi.
4. Takroriy-umulashtiruvchi dars.
5. Aralash dars.

Ta'lim jarayonida eng ko'p qullaniladigan dars yangi bilimlarni bayon qilish darsidir.

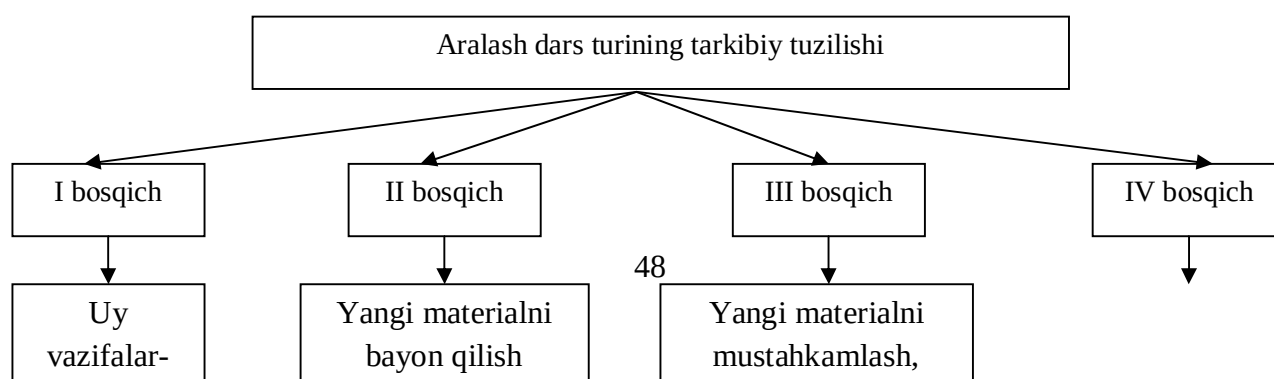
Bu darsning tuzilishi quyidagicha:

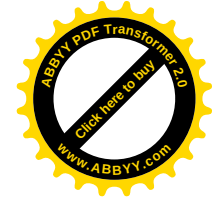
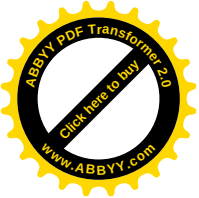
1. Darsni tashkil qilish.
2. Yangi bilimlarni bayon qilish.
3. Yangi bilimlarni mustahkamlash.
4. Yangi bilimlar ustida mashq o'tkazish.
5. Yangi bilimlarga bog'liq uy mashg'ulotlari berish.
6. Darsni yakunlash.

Dars turlarining o'zgarishi bilan darsning tuzilishida ham o'zgarishlar bo'ladi. Masalan, dars turlari uyg'unlashgan darslarida darsning hamma elementlari mavjuddir:

1. Darsni tashkil qilish.
2. Uy topshiriqlarini bajarilishini nazorat qilish va baholash.
3. Yangi mavzuni bayon qilish.
4. Yangi mavzuni mustahkamlash.
5. Uy topshiriqlari berish.
6. Darsni yakunlash.

Ta'lim tizimida, takrorlash va bilimlarni mustahkamlash darslari ham ko'p qo'llaniladi. O'qituvchi dasturning ma'lum bir qismi, yirik mavzular o'tib bo'lingandan so'ng bunday darslar uyushtiriladi. Bu dars bilimlarni oraliq nazorat orqali baholashda ham xizmat qiladi.

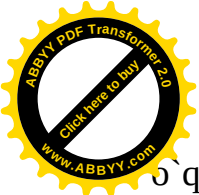

Uy
vazifalarini
topshirish
(tushuntirish,
suhbat)

3. O'rta maxsus va oliy ta'lim tizimidagi o'ziga xos ta'lim shakllari. Uzluksiz ta'limning hamma bosqichlarida ta'limning o'ziga xos tashkiliy shakllari mavjud. Jumladan: ikki bosqichli oliy ta'lim tizimida o'ziga xos ta'lim shakllari mavjud. Bularga: ma'ruzalar, seminar va amaliy mashg'ulotlar, kafedra o'qituvchilarining ochiq ma'ruzalarida qatnashish, ma'ruza matnini tayyorlash va muhokama qilish, o'quv kurslari bo'yicha dasturlar tayyorlash ishlari kabilar oliy ta'limning ko'p qirrali yo'nalishlari va shakllaridir. Oliy ta'lim tizimida **ma'ruza** o'quv jarayonining ham usuli, ham shakli hisoblanib, u talabalarga fan asoslarini og'zaki, uzviy va muntazam singdirishga xizmat qiladi. Ma'ruza tufayli talaba shu fanning mohiyatini tushunib boradi hamda ularni erkin fikrlashga, fan ustida o'ylashga majbur etadi. Shu sababli ma'ruza ilmiy tafakkurni rivojlantirishning o'ziga xos maktabiga aylanadi. Ma'ruzani shunday o'qish lozimki, uning ta'sirida talabalarda shu fanga uning vazifa va kelajagiga nisbatan turli qarashlar, ilmiy e'tiqod, g'oya va milliy mafkura asoslari shakllansin. Buning uchun o'qituvchi har bir ma'ruzaning mazmunini fandagi yangiliklar bilan boyitishi va tanlay bilishi lozim. Ma'ruza ijobiy hamkorlikka tayanib tashkil qilingandagina samarali natija beradi. Buning uchun ma'ruza jarayonida ham ta'limiy, ham tarbiyaviy vazifalarni samarali amalga oshirish yo'llaridan biri – o'qituvchi bilan talabalar o'rtasida do'stona, faol munosabatlarni tiklab olinishdan iborat.

Seminar mashg'ulotlarining vazifasi – darslarda bayon qilingan nazariy fikrlarni konkretlashtirish, chuqurlashtirishdan, o'quvchilar bilimini tekshirish va mustahkamlashdan, adabiyotni o'rganish ko'nikmasini hosil qilish, uni konspekt qilish, suhbatlar, dokladlar, ota-onalar uchun konsultatsiyalarning plan va konspektlarini tuzishdan, kursning konkret temasini og'zaki bayon qilish qobiliyatiga ega bo'lishdan iboratdir. Seminar mashg'ulotlari uchun kursning eng muhim va murakkab masalalari shuningdek, adabiyotlarda yetarli darajada to'liq yoritilgan va o'quvchilarning o'zlari mustaqil ravishda o'rgana olishlari mumkin bo'lgan masalalar tanlab olinadi. Seminarining har bir mavzusi bo'yicha o'quvchilarga adabiyotlar ro'yxatini berish, topshiriqning xarakterini belgilash, uni bajarish rejasi va hisobot formasini ko'rsatish kerak. Adabiyotlarni o'rganayotganda o'quvchilar konspekt yoki ota-onalar uchun konsultatsiyalarning tekstlarini tuzadilar.

Seminar mashg'ulotlarini quyidagicha tashkil etish mumkin: avvalo o'qituvchi seminarining vazifasi va uni o'tkazish tartibini belgilaydi. So'ngra nutq so'zlash uchun

o'quvchilarga so'z beradi. Shundan keyin ishtirok etuvchilar nutq so'zlaganlar savollar beradi, ular javob qaytarishadi. Keyin boshqa o'quvchilar nutq mazmuniga xarakteristika berib, uni to'ldiradilar (yutuq va kamchiliklar ko'rsatiladi). O'qituvchi seminarni yakunlar ekan, asosiy nutqni baholaydi, uning mazmuni, ifoda formasi ko'rgazmali qurollar (jadvallar, rasmlar, fotosuratlar va boshqalar)dan foydalanish darajasiga xarakteristika beradi, shuningdek, boshqa o'quvchilarning nutqlari to'g'risida ham fikr mulohazasini aytadi. Mashg'ulot so'ngida qo'yilgan vazifa qanday bajarilganligini aytib o'tish va navbatdagi seminarga tayyorlanish uchun tavsiyalar berish muhim.

Ma'ruza mavzu bo'yicha qilinadigan suhbat, seminar bo'lib, bu o'qituvchi rahbarligida o'tkaziladigan amaliy mashg'ulot o'quvchilarda mustaqil fikrlash, mustaqil faoliyat ko'rsatish, darslik bilan mustaqil ishlash, ijodiy fikrlash qobiliyatining rivoj topishiga yordam beradigan darajada bo'lishi lozim. Seminarlarni tashkil etishdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarning mustaqil ishlarini yanada rivojlantirish, ayrim mavzular yuzasidan keng va chuqur ma'lumot bera oladigan manbalar ustida ishlay olishlari hamda shu asosda kelajak faoliyatlarida zarur adabiyotlardan foydalana olish ko'nikma va malakalariga ega qilishdan iboratdir. Seminar mashg'uloti o'quvchilar tomonidan u yoki bu mavzu bo'yicha ma'ruzalar tayyorlash hamda uni sinf o'quvchilari bilan muhokama qilish yo'li bilan olib boriladi. Seminarlarga 2-3 hafta tayyorgarlik ko'riladi. O'quvchilar adabiyotlarni o'rganadilar, material yig'adilar, turli kuzatishlar o'tkazadilar, o'z axborotlari yuzasidan tezislarni tuzadilar. Seminar mashg'uloti o'qituvchi rahbarligida o'tkaziladi. U o'quvchilar ishini yo'naltirib turadi, mavzuga oid savollari yuzasidan tashkil etilgan muhokamani yakunlaydi. Zarur qo'shimcha mulohazalar bildiradi, materialni muayyan tizimga soladi. Ma'ruza qilgan, muhoqamada qatnashgan o'quvchilar faoliyati baholanib boriladi. Seminar mashg'uloti o'quvchilar e'tiborini darsga jalb etish, ularning qiziqishini orttirish, ularni mustaqil ishlashga, fikrlashga o'rgatish, darsni faollashtirish hamda o'quvchilar aqliy qobiliyatlarini o'stirishda muhim o'rin tutadi.

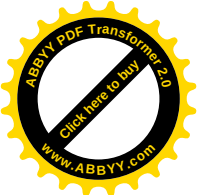
Amaliy mashg'ulotlar

Amaliy mashg'ulotlar o'quvchi-talabalarni biror-bir mavzu bo'yicha bilimlarini amaliy jihatdan mustahkamlash uchun o'tkaziladi.

Amaliy mashg'ulotlar – pedagogikadagi mustaqil ta'lim shaklidir. Amaliy mashg'ulotlarni o'ziga xos xususiyatlari shundaki quyiladigan vazifa, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etishni birgalikda amalga oshirishni ko'zda tutadi.

Amaliy mashg'ulotlarda tor doiradagi amaliy xarakterga ega bo'lgan masalalar hal etiladi. O'qituvchi amaliy mashg'ulotlarda o'quvchilar faoliyatini tashkil etish, ularga topshiriqlarni bajarishga yordam berishdan iborat bo'ladi.

Amaliy mashg'ulotlarda o'quvchilarni tashkil etishning frontal, guruhli, yakka qolda, juftli ishlash shakllaridan foydalaniladi. Bu esa o'qituvchiga alohida o'quvchilarda turli malaka va ko'nikmalarni mustahkamlashga yordam beradi.

Laboratoriya mashg'ulotlari

Laboratoriya mashg'ulotlari – bu o'qituvchi rahbarligida va belgilangan reja asosida yangi bilim bo'yicha tajriba o'tkazish jarayonida amalga oshiriladigan aniq amaliy vazifalardir. Yangi bilimni egallash bo'yicha o'tkaziladigan laboratoriya mashg'uloti quyidagi metodik priyomlar orqali amalga oshiriladi:

- mashg'ulot mavzuini va amalga oshiriladigan vazifalarni aniqlash;
- mashg'ulot tajriba-bosqichlarini aniqlab olish;
- mashg'ulotning borishini, ishning texnik xavfsizlikka rioya qilingan holda bajarilishini kuzatib borish;
- mashg'ulotni yakunlash, asosiy xulosani bayon etish.

Laboratoriyada o'tkaziladigan mashg'ulot-tajriba o'quvchilarning hozirgi davrdagi ishlab chiqarishning ilmiy asoslarini, tajribada qo'llanadigan asboblarga ongli munosabatda bo'lish ko'nikmasini, texnik bilimni egallab olishlariga zamin yaratadi.

Bu mashg'ulotda o'quvchilar o'qituvchining topshirig'i bo'yicha asboblardan foydalanib, biror hodisani reja asosida tadqiq etadilar. Amaliy mashg'ulotlarda mavzuning yirik qismlari o'rganiladi. Bu – umumlashtiruvchi tarzda bo'ladi. Mazkur ish faqat sinfda emas, balki sinfdan tashqarida ham amalga oshiriladi.

Laboratoriya mashg'uloti quyidagi **priyom**lardan tashkil topadi:

- mashg'ulot maqsadini belgilash;
- bajariladigan ishni, unga rahbarlik qilish tartibini belgilab olish;
- ish tugagach, uni yakunlash.

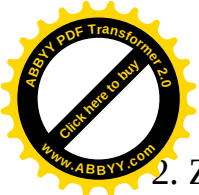
Laboratoriya mashg'uloti jarayonida o'quvchilar darslik va o'quv qo'llanmalardan foydalanishlari, o'qituvchi bilan maslahatlashishlari mumkin. Bu metod o'quvchilarning bilim, bilish va ko'nikmalarini tekshirish, ya'ni ta'limiy jarayon tarkibi va printsiplari bilan bog'liq holda qo'llanadi. Shu asosda bilimni tekshirish va baholashning turlari belgilanadi. Masalan:

- kundalik o'quv mashg'uloti davomida bilimni tekshirish va baholash;
- har bir chorak oxirida bilimni tekshirish va baholash;
- yil oxirida o'quvchining yil davomida egallagan bilimni tekshirish va baholash.

Har bir o'qitish shakllaridan foydalanish o'qituvchidan yuksak pedagogik bilim va mahoratni talab etadi.

Savollar va topshiriqlar:

1. Nima uchun sinf-dars tizimi ta'lim jarayonining asosiy shakli hisoblanadi?

2. Zamonaviy dars oldiga qo'yiladigan asosiy talablarni ayting.
3. Darsning qanday shakllari mavjud?
4. Oliy ta'limda qo'llaniladigan o'qitish shakllari.
5. Ma'ruza va uning turlari.
6. Seminar mashg'ulotlari mazmuni.
7. Amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari o'rtasidagi farqlar.

Adabiyotlar

1. G'aybullaev N.R., Yodgorov R. Pedagogika (o'quv qo'llanma). – Toshkent, 2005.
2. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika. – Toshkent, 2006.
3. Tursunov I., Nishonaliev U. Pedagogika kursi. – Toshken: O'qituvchi, 1997.
4. Pedagogika (qo'llanma)/ Munavvarov A. tahriri ostida. – Toshkent: O'qituvchi, 1997.
5. Yodgorov R. Ma'ruzaning ta'limiy va tarbiyaviy imkoniyatlari// Ta'lim va tarbiya jurnali. – 1997. - № 1-2.

VI Mavzu. MA'RUZA O'QISH VA UNI O'TKAZISHGA

QO'YILADIGAN TALABLAR

REJA:

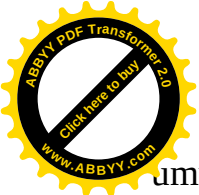
- 1. Ma'ruza va ma'ruzaning ahamiyati.**
- 2. Ma'ruza va ma'ruzachiga qo'yiladigan pedagogik talablar.**

1. Ma'ruza va ma'ruzaning ahamiyati. Ma'ruza. «Ma'ruza» (leksiya) so'zi lotincha bo'lib, ruscha tarjimada «o'qitish» deyilgan.

Ma'ruza – bu, o'qituvchi tomonidan bilimni bayon etish. Ma'ruzada keng hajmli bilim monologik yo'l bilan bayon qilinadi. Qoidaga ko'ra, ma'ruza metodi yuqori sinflarda qo'llanadi. Ma'ruzaning mohiyati shundaki, u o'quvchilarning bilimini to'liq va tugallangan, mantiqan, o'zaro bog'liq holda o'zlashtirishiga yordam beradi.

Hozirgi davr pedagogik tajribada ham, ma'ruza bahs metodi qo'llanilmoqda. Bu metod o'quvchilarning mustaqil fikrlash, o'z mulohazalarini isbotlash, asoslashni bilishlarida muhim omil bo'layapti. Zero, puxta tayyorgarlik bilan uyushtirilgan bahs o'quvchilarning ta'lim va tarbiyada muammoni chuqur tushunish yo'llarini, unga nisbatan bo'lgan o'z fikr-mulohazalarini himoya qilishni, boshqalar fikri bilan hisoblashish odobini egallashlarida alohida ahamiyatga ega.

Ma'ruza metodida ko'zlangan asosiy maqsad – o'quvchilarda bilimni mustaqil egallash qobiliyatini hosil qilishdir. Ma'ruza yangi bilimni o'tishda uning qismlarini

umumlashtirishda, murakkab qonun-qoidalarni yakunlashda, muammoli masalalarni o'rganishda, o'quv fanlari o'rtasidagi o'zaro aloqani o'rganishda qo'llaniladi.

Ma'ruzaning mazmunli, samarali bo'lishi uchun:

- aniq, o'ylab tuzilgan rejani o'quvchilarga tanishtirish;
- rejaning har bir qismi bo'yicha berilgan ma'lumotni yakunlash;
- bayon o'quvchilarga tushunarli va ko'rgazmali, yorqin bo'lishi;
- bayon o'quvchilarda muhim o'rinlarni bilib olishga qiziqish uyg'otadigan bo'lishi kerak.

Ma'ruzani shunday o'qish lozimki, buning ta'sirida talabalarda shu fanga uning vazifa va kelajagiga nisbatan turli qarashlar, ilmiy e'tiqodlar vujudga kelishi va shakllanishi darkor shunday ekan, o'qituvchi ma'ruza o'qish jarayonida tinglovchilarning tarkibini hisobga olgan holda, uning ilmiy tomoniga alohida e'tibor berishi va talabalarning qiziqishi va intilishlariga quloq solishi lozim.

O'qilayotgan ma'ruzalarning tarbiyaviy ta'sirining ya'nada yuksak bo'lishi o'qituvchining yoshlar oldidagi obro'siga, shaxsiy sifatlariga, ilmiy iste'dodiga, ta'lim sohasidagi tajribasi, mahoratiga va talabalar bilan o'rnatilgan do'stona munosabatlariga bog'liqdir. Bundan tashqari dars va ma'ruzaning samarali natijasi o'quvchi va talabalarning o'quv jarayondagi ruhiy holatlarini qay darajada hisobga olinishiga ham bog'liq. Shunday ekan, ta'limni samarali tashkil etish, uning dars, ma'ruza va boshqa shakllaridan o'qitish jarayonida o'rinli foydalanishlari uchun shubhasiz, o'qituvchining pedagogik mahorati, pedagogik madaniyati, o'z predmetini puxta bilishligi va o'quvchi talabalar bilan umumiy til topa olishligi g'oyat katta ahamiyatga egadir.

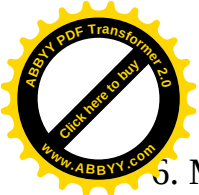
2. Ma'ruza va ma'ruzachiga qo'yiladigan pedagogik talablar. Ma'ruzani muvaffaqiyatli o'qish, ma'ruzani ta'limiy va tarbiyaviy vazifalarini tadbiq etish, ko'p jihatdan ma'ruzachi va talabalar auditoriyasi o'rtasidagi muloqotga bog'liq bo'ladi.

Ma'ruzachi va talabalar o'rtasidagi muloqotni yuzaga keltirish uchun uchta guruh shartlari mavjuddir.

Birinchi guruh sharti ma'ruza mazmuni va tuzilishiga bog'liq bo'ladi. Bularga quyidagilar kiradi:

Ma'ruzalarga ularni o'tkazishga qat'iy talablar qo'yiladi:

1. Ma'ruzani mazmuni va tuzilishi aniq ishlab chiqilgan bo'lishi kerak.
2. Ma'ruza aniq reja asosida tashkil etilishi.
3. Ma'ruza ilmiy faktlar va ma'lum otlarga boy bo'lishi kerak.
4. Ma'ruzada fan-texnikaning eng so'nggi yangiliklari yoritilishi zarur.
5. Ma'ruza uchun materiallar chuqur o'rganilgan holda tanlanishi kerak.

5. Ma'ruza mazmuni asosiy tushunchalarni yoritishga qaratilgan bo'lishi kerak.

7. Ma'ruzada ilmiy adabiyotlar tahlili, o'tilayotgan mavzuni darslikda yoritilishiga ob'ektiv baho berish zarur.

Ikkinchi guruh shartlari ma'ruzachini sifatlariga qaratilgan talablardir:

1. Ma'ruzachi aniq g'oyaviy va ilmiy bilimlarga ega bo'lishi.

2. Ma'ruzachi umumiy va ilmiy, intellektual salohiyatga ega bo'lishi kerak.

3. Ma'ruzachi ma'ruzadagi ma'lumotlarni erkin holda o'zlashtirgan bo'lishi zarur.

4. Ma'ruzachi o'z predmetini chuqur bilishi va ilmiy ijodga qiziquvchan bo'lishi zarur.

5. Ma'ruzachida lektorlik mahorati, bilim va malakalar uzviyligi, bog'liqligi (o'quvchi talabalar diqqatini o'ziga jalb etish, talabalarni fikrlash faoliyatlarini yo'lga solish va boshqalar) mavjud bo'lishi kerak.

6. Ma'ruzachida muloqotga kiritish malakalari va tashkilotchilik sifatleri mavjud bo'lishi kerak.

7. Ma'ruzachini nutqi grammatik va orfoepik jihatdan savodxon va to'g'ri bo'lishi, uning nutqi aniq, ifodali, tushunarli va auditoriyadagilar uchun eshitilari bo'lishi zarur.

8. Ma'ruzachini nutq sur'ati (tempi) talabalarga ma'ruzani tushunishlari va asosiy mazmunni yozib olishlari uchun mos bo'lishi kerak.

9. Ma'ruzachi talabalar bilan xushmuomila va shu bilan birga talabchan munosabatda bo'lishi lozim.

Uchinchi guruh shartlariga quyidagilar kiradi:

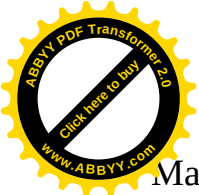
1. Ma'ruza soatlarini to'g'ri taqsimlanishi.

2. O'quv jarayonini o'z vaqtida, sifatli materiallar bilan ta'minlash.

Yuqorida sanab o'tilgan uch guruh shartlari birgalikda amalga oshirilsagina, hamma talablarga javob beradigan ma'ruzani o'tish mumkin bo'ladi.

Ma'ruza, asosan ijtimoiy fanlarni o'qitish jarayonida qullanmoqda. Ma'ruza darslarini tashkil etish ancha murakkab va ko'p mehnat talab qiladigan ishdur. Ma'ruza darsi tajribali, yuksak darajada pedagogik mahorat asosida tashkil etiladi. Ma'ruzadan faqat fan, o'quv predmeti asoslari borasidagi ma'lumotlar berib qolmasdan, balki o'quvchilarni ijtimoiy-g'oyaviy jihatdan tarbiyalab borish talab etiladi. Ma'ruza jarayonida asosiy e'tibor o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, bilim va faoliyat malakasini oshirishga qaratilgan.

Maktab amaliyotida ma'ruzaning quyidagi turlaridan keng foydalanilmoqda: ma'ruza-hikoya, ma'ruza-suhbat, ma'ruza-munozara hamda ommaviy ma'ruza.

Ma'ruzalar yozma shaklda ifoda etiladi. Shu bois ma'ruzachi-o'qituvchida ma'ruz mavzusi yuzasidan reja hamda konspekt bo'lishi lozim.

Ma'ruza umumiy o'rta ta'lim maktablari hamda yangi turdagi o'quv muassasalarida 45 daqiqalik bir akademik soatdan iborat bo'ladi. Umumiy qoidaga muvofiq ma'ruza bir dars davomida oxiriga yetkazilmay qolgan bo'lsa, u yangi mashg'ulotda davom ettiriladi. Har bir mavzu bo'yicha ma'ruza materiallari tushuntirib bo'lingach, o'quvchilar bilan savol-javob o'tkaziladi. Har bir mavzu yuzasidan foydalanish lozim bo'lgan adabiyotlar ro'yxati taqdim etiladi.

Savol va topshiriqlar:

1. Ma'ruza so'zining ma'nosini ochib bering?
2. Ma'ruzaning ahamiyati.
3. Ma'ruzaga qo'yiladigan talablarni mazmunini ochib bering?
4. Ma'ruzachiga qanday pedagogik talablar qo'yiladi?
5. Ma'ruzaning qanday turlari mavjud.

Adabiyotlar:

1. G'aybullaev N.R., Yodgorov R. Pedagogika. – Toshkent, 2005.
2. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma). – Toshkent, 2006.
3. Podlaskiy I.P. Pedagogika.- M.: Vldos-Press, 2001.
4. Savin N.V. Metodika prepodavaniya pedagogiki. – M.: Prosveshenie, 1987.

VII MAVZU: PEDAGOGIKA FANINI O'QITISHDA TALABALARNI BILIMLARINI TEKSHIRISH VA BAHOLASHNING REYTING TIZIMI

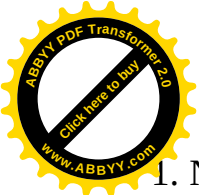
REJA

1.Talabalar bilimlarining reyting nazorati.

2.Talabalar bilimini nazorat qilish va baholashning tarbiyaviy ahamiyati.

1. Talabalar bilimlarining reyting nazorati. Mutaxassis tayyorlashda talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllanish jarayonini nazorat qilish muhimdir. To'g'ri tashkil etilgan nazariy talablarni, olinayotgan bilimlarni yanada chuqurlashtirish va eng asosiysi ularning shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish uchun turli vositalarni tanlash imkonini beradi.

O'quv-tarbiya jarayonida bilim, ko'nikma va malakalar shakllanganligini nazorat qilish muhim o'rin egallaydi. Xususan, nazorat quyidagi funksiyaga ega:

1. Nazoratning diagnostik funksiyasi. Nazorat natijasi bilim, ko'nikma va malakalarning shakllanganlik darajasi aniqlanadi.
2. Nazoratning talabalarda bilim olishga ishtiyoqini o'stirish funksiyasi.
3. Nazorat jarayonida talabalarning shaxsiy xislatlari shakllantiriladi va eng asosiysi rivojlantiriladi.
4. Ta'lim funksiyasi.
5. Nazoratning tarbiyaviy funksiyasi.
6. Nazoratning baholash funksiyasi.
7. Nazoratni talabalarda bilimga qiziqishni uyg'otish, jonli fikrlashga o'rgatuvchilik funksiyasi. Nazorat joriy, oraliq, yakuniy kabi 3 ta turga ega.

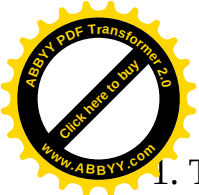
Nazorat turli testlar, yozma ishlar va og'zaki savol-javoblar orqali amalga oshiriladi. Pedagog olimlar I.Tursunov va U.Nishonalievlarning ma'lumotlariga qaraganda testlar orqali quyidagi imkoniyatlar yaratiladi:

- talabalar nazariy va amaliy bilimlarining darajasini ob'ektiv sharoitda aniqlash imkonini beradi;
- bir vaqtning o'zida bir guruh yoki ko'p sonli talabalar bilimini nazorat qilish mumkin;
- hamma talabalarga bir xil qiyinchilikdagi savollar berilib, hammasiga bir xil sharoit yaratiladi;
- test natijalarini o'qituvchi tomonidan tezlikda tekshirish mumkin;
- turli guruh talabalari bilimini solishtirish, qo'llanilayotgan metodni samaradorligini aniqlash mumkin;
- ta'lim jarayonining kamchiliklarini aniqlash mumkin.

Test atamasi inglizcha-sinov, tekshirish, tadqiqot ma'nolarini bildirib «Sinalayotgan shaxsning psixofiziologik va shaxsiy xususiyatlarini, shuningdek, intellektual rivoji, qobiliyati va malakasini tekshirishda qo'llaniladigan standart mashqlar» demakdir. Pedagogik, uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish natijasida didaktik testlar quyidagi 2 guruhga ajratildi:

- a) nazariy bilimlarni nazorat qiluvchan, malaka va qobiliyatlarni tekshiruvchi o'zlashtirish testlari;
- b) real, o'quv imkoniyatlari bo'yicha (Yu.Babanskiy) diagnostika testlar hamda umumiy va maxsus (masalan, mikro yoki makro iqtisodiyot fani va boshqa fanlar bo'yicha) o'qitish testlari.

Testlar tipologiyasi asosida topshiriqlarni tanlash, ularning strukturaviy o'zaro aloqadorligi va ta'riflari quyidagi omillarga bog'liqdir.

1. Testlarning fanlararo qo'llanish sohasi.

- a) oraliq nazorat testlarida mavzular, boblar bo'yicha bilim va o'zlashtirish elementlarini tekshirish;
- b) ko'p mavzular bo'yicha fanlarning bir-biriga bog'liqligini hisobga olmagan holda bilim va o'zlashtirishning chegaraviy nazoratini o'rnatish;
- v) ko'p fanlar bo'yicha fanlarning bir-biriga bog'liqligini hisobga olgan holda bilim va o'zlashtirishlarning chegaraviy nazoratini hisobga olish;
- g) butun kurs bo'yicha bilimlarni nazorat qilish (test asosida fanlararo turkum testlarni ham yaratish mumkin).

Bu hollarning har birida fan topshiriqlarining quyidagi savollari har xil qo'yiladi: marketing-moliya, menejment, soliqlar kabi integrativ bilimlar va h.k.

2. Normativ test tuzilishining umumiy yo'nalish bo'yicha maqsadi yoki kriterial xarakterdagi testlardan farqi shundaki, normativ testlarda yig'ilgan ballar hisob natijalariga ko'ra bir guruhni boshqa guruh bilan guruh ichidagilarni esa bir-biri bilan solishtirish mumkin.

Kriterial testlarda esa har bir o'quvchining qandaydir o'quv yoki mutaxassislikka oid topshiriqlarini yechish uchun zarur bo'ladigan bilim va o'zlashtirish qobiliyatlari ochib beriladi, ya'ni kriterial testlar va unga mos topshiriqlar o'quvchilarning bilim va ko'nikmalari aniq fan sohalari bo'yicha o'qitish maqsadining minimal talablariga qay darajada erishgani yoki erishmaganligi haqidagi savollarga javob beradi.

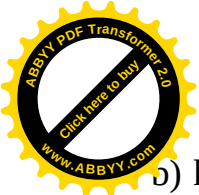
Normativ testlarda, asosan topshiriqni «yechdi» yoki «yechmadi» deb belgilansa, kriterial testlarda esa topshiriqni qaysidir yo'l bilan yechgan o'quvchilarni murakkab ishlarga qo'yish mumkinligi, ularning murakkab dasturlar bo'yicha ishni davom ettira olishligi hisobga olinishi kerak.

3. Testlarning didaktik-psixologik yo'nalishi qanday test ishlab chiqilayotganligi yoki adaptatsiyasidan o'tayotgan testni uning muallifi qanday xarakterlashni aniqlaydi:

- a) nazariy bilimlarni nazorat qilish uchun o'zlashtirish testlari;
- b) berilgan fan (o'quv va mutaxassislik) bo'yicha bilim va malakalarni nazorat qilish testlari;
- v) o'qitish testlari (ma'lum fan yoki uning sikli bo'yicha o'quv imkoniyatlarining diagnostikasi).

4. Nazorat bosqichlari bo'yicha yo'nalish:

- a) kirish nazorati (oliy o'quv yurtiga kirishdagi yoki kursni fan iqlimini va o'qitish bosqichining boshlanishidagi nazorat);

o) kundalik (joriy) nazorat har kuni amalga oshiriladigan yoki o'quv jarayoni mavzulari bo'yicha;

v) chegaraviy nazorat oraliq ma'lum fanning alohida bo'limi tugashi munosabati bilan o'tkaziladi;

g) ma'lum kursning tugashi munosabati bilan o'tkaziladi (yoki fan sikli, o'qitish bosqichi hamda o'quv yurtini tugatish munosabati bilan).

5. Testlashtirishning diagnostik darajasi (chuqurligi) berilgan testdan ko'zlangan maqsad:

-simptomatik diagnostika, ya'ni bilim va o'zlashtirishning «yuqori qatlamlariga» qaratilishi (ya'ni, ma'lum qonuniyat yoki formulalarni bilish, bilmasligi yoki tanish-notanishligi va boshqalar);

- etiologik diagnostikaga, tekshiruv – aloqa sababi (nima uchun aynan o'sha bilimlarni bilmasligi va buning qay darajada boshqa bilimlarni bilishga bog'liqligi)ga qaratilishi;

- tipologik diagnostika esa o'quvchining o'tilayotgan dars va bilimlarni bilishga, o'zlashtirish va uddalay olishida qanday g'oyalarni kuchaytirish kerakligiga qaratilgan bo'ladi.

6. Sinaluvchining testni bajarish faolligini oshirishda esa yozma va og'zaki testlarga mos ravishda yozma va og'zaki javoblarni qo'llash. Masalan, harakat testlarida (ayniqsa, kompyuterlarda klavishlarni bosishdan tortib, qism programmalarni chiqarishgacha) hamda hisoblash ishlarini o'tkazish va grafiklarni chizish, loyihalashtirish va h.k.da. Harakat testlari o'qish yoki ishlash qurilmalarida, mashq (trenajerlarda) testlarini, ayniqsa, mutaxassislik bo'yicha o'qitish tizimlariga kiritish mumkin.

7. Testning nomogenlik darajasi (bir jinslik) testni tuzuvchi muallif tomonidan rejalashtirgan bo'ladi. Shu jumladan:

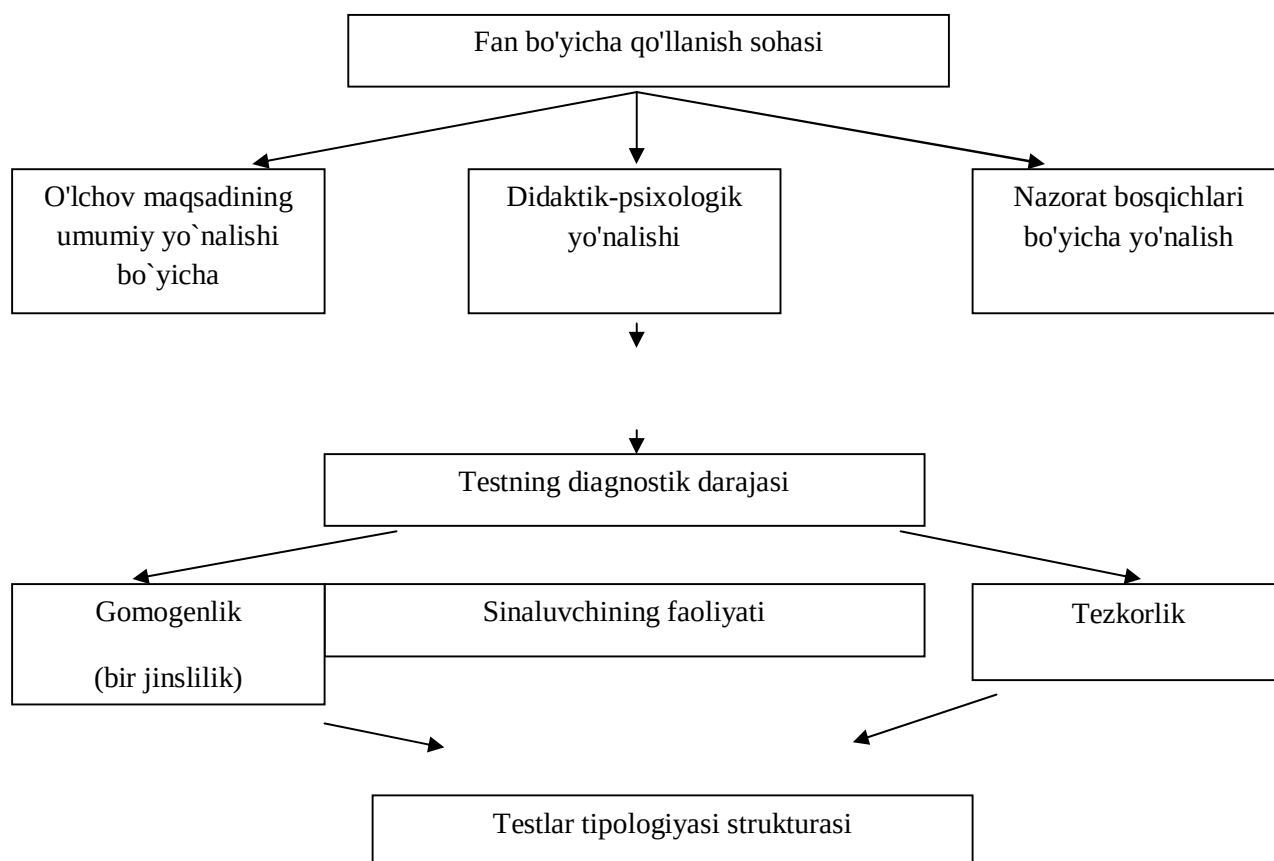
a) ko'zlangan maqsadga qarab testning nimani tekshirish kerakligi, ayniqsa, integrativ xarakterdagi asosiy elementlardan (masalan, ma'lum amallarning talab qilingan darajada yoki shu amallarni bajarishda sifat, miqdor, tezlik, ketma-ketlik, javobgarlik kabi bir qancha) omillarni hisobga olish;

b) formal aspektda esa topshiriqlar tuzilishi shaklining bir jinsliliigi (gomogenligi) yoki turli shaklda bo'lishligi.

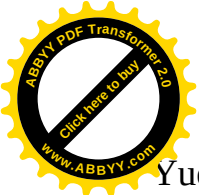
8. Vaqt omili – testning tezkor bo'lishi, topshiriqlarning funktsional ravishda ma'lum belgilangan vaqtda bajarish zarurligi qaysi yo'l bilan, nimaga asoslanib vaqtini, baholash vaqtining sarflanish chegarasi belgilangan bo'lishligi.

9. Tekstlashtirishni tashkil etish usullariga esa umumiy, individual yoki juda kam qo'llaniladigan, lekin juda samarali hisoblangan alohida usuli ham tekshiriluvchilarning tashxischi bilan yuzma-yuz, xolis (tekstlashtirishning EHM vositalaridagi individual dasturning zamonaviy varianti) turishi kabilar kiradi.

Testlar tuzilishida juda serqmpa vazifalarni qo'llashga harakat qilindi. Asosan quyidagicha test-vazifalar qo'llanildi.

2. Talabalar bilimni nazorat qilish va baholashning tarbiyaviy ahamiyati. Reyting tizimi to'g'risidagi «Nizom»da «Talabalar bilimni reyting orqali baholashdan maqsad talabalarda o'qitilayotgan fanlarni chuqur egallash, topshiriqlarga ijodiy yondashish, mustaqil fikrlash, o'z bilimni mustaqil ravishda oshirishga intilish hamda adabiyotlardan keng foydalanish kabi xususiyatlarni rivojlantirish ushbu tarika raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga erishish», - deb ta'kidlanadi.

Yuqorida keltirilgan hujjatdagi asosiy maqsaddan qator vazifalar va talablar keng chiqadi.

Ta'lim-tarbiyaning tarkibiy qismlari o'zaro bog'liq va aloqador bo'lib, pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonning samaradorligi ko'p jihatdan tashkil etilgan tarbiya vositalari tizimiga bog'liqdir. Bu vositalar butun tarbiyaviy ish tizimining tarkibiy qismi deb qaralgandagina o'z ahamiyatini yo'qotmaydi va tarbiyaning umumiy vazifalarini muvaffaqiyatli hal etishga yordam beradi.

Hisobga olish, tekshirish va bilimni nazorat qilish hamda baholash, o'qitish jarayonida muhim ro'l o'ynaydi. Jumladan, talabalar bilimni haqiqiy aniq va adolatli baholash hamda natijalarni ularga muntazam ravishda ma'lum qilib borish katta tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Maskur «Nizom» talablari, asosan, talabalarni uzluksiz o'z ustilarida faol ishlashlarini, har bir sohada mustaqil va ijodiy yondashishni, fan asoslarini puxta o'zlashtirish uchun mas'uliyat sezishlarini hamda mustaqil ishlash ko'nikmalarini keng rivojlantirishni talab etadi.

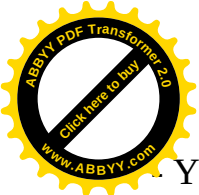
Talabalar bilimni nazorat qilish va baholashni to'g'ri yo'lga qo'yish, ularda o'tilgan fanlarga nisbatan ijodiy yondashish, mustaqil fikrlash, o'z bilimni doimiy ravishda oshirish, adabiyotlardan keng foydalanishni yo'lga quyish demakdir. Shu bilan birga o'qituvchi va talaba o'rtasidagi uzviy bog'lanishni yuzaga keltiradi, yana o'qitishning o'zaro aloqador ikki vositasini yuzaga keltiradi. Yana o'qitishning o'zaro aloqador ikki vositasi o'qituvchining faoliyati va talabaning mehnatga ongli munosabatini uzluksiz jarayon sifatida doimiy bo'lib turishini ta'minlaydi.

Bunda professor-o'qituvchilarning ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarga puxta tayyorgarlik ko'rishi, baholashga doir me'yori va mezonlarni, savolnomalar, test savollari va turli boshqotirmalar hamda tayanch tushunchalarini tuzishdagi mas'uliyat yondoshish va tinimsiz mehnati yotadi. Talaba bilimni baholash muhim vositalaridan biri bo'lib, asosan, talabalarining xulqi o'zgarishi va tarbiyaviy ta'siri kuchayganligida namoyon bo'ladi.

O'qituvchining talaba bilimni nazorat qilish va baho qo'yish (ballash) jarayonidagi xatti-harakati ulardagi haqiqiy bilim va ko'nikmalarni aniqlashga imkon beradi, ularni ortiqcha tashvishlaridan, oxirida «o'tmay qolish» qo'rquvidan xalos etadi. O'zidagi iqtidor va imkoniyatga ishonch hosil qilgan talaba yanada fan asoslarini chuqurroq egallashga harakat qiladi, o'qituvchi bilan bahs-munozaraga kirishadi, o'zlariga ham nisbatan talabchan bo'lishga odatlantiradi.

O'zbekiston Respublika Oliy va o'rta maxsus ta'lim Vazirligining 2005 yil 30 sentyabrdagi 217-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan «Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimni baholashning reyting tizimi to'g'risidagi muvaqqat Nizom»ga oid baholash turlari quyidagicha:

- Joriy baholash (JB)
- Oraliq baholash (OB)

Yakuniy baholash (YaB)

JBda fanning har bir mavzusi bo'yicha talabanning bilimi va amaliy ko'nikmalarini aniqlab borish nazarda tutiladi va u amaliy, seminar yoki laboratoriya mashg'ulotlarida amalga oshirilishi mumkin.

OBda fanning bir necha mavzularini qamragan yoki alohida bo'limlari bo'yicha nazariy mashg'ulotlar o'tib bo'lgandan so'ng, talabanning nazariy bilimlari baholanadi va unda talabanning muayyan savolga javob berish yoki muammoni yechish mahorati va qobiliyati aniqlanadi.

JB va OB turlari har bir fanning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda og'zaki, yozma ish, test, nazorat ishi, uy vazifasi, kollokvium va shu kabi boshqa shakllarda ham amalga oshirilishi mumkin.

YaB da talabani bilim, ko'nikma va malakalari fanning umumiy mazmuni doirasida baholanadi. YaB semestr yakunida o'tkaziladi. YaB turi yozma ish usulida yoki boshqa usullarda (og'zaki, test, himoya va hokazo) o'tkazilishi mumkin. Talabanning fan bo'yicha mustaqil ishi JB, OB hamda YaB turlarida baholanadi. Muayyan fan bo'yicha talabanning semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi. Ushbu 100 ball baholash turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi:

OB va JB – 85 ball

YaB – 15 ball

Har bir fanga ajratilgan soatlar miqdoridan kelib chiqib ballarni aniq hisoblash mumkin. Buning uchun bir soatga to'g'ri keladigan aniqlovchi koeffisientni topish lozim. YaB turiga 15 ball Nizom asosida bo'lganligi bois, u o'zgarishsiz qoladi. Qolgan 85 ballni umumiy soatlar miqdoriga bo'lib koeffisient (K)ni aniqlaymiz. Masalan, fan bo'yicha ma'ruza – 60 soat, seminar – 20 soat, laboratoriya – 10 soat, mustaqil ish – 20 soat ko'zda tutilgan bo'lsa

Ma'ruza – $a_1 = 60$ s Laboratoriya – $a_3 = 10$ s

Seminar (amaliy) = $a_2 = 20$ s Mustaqil ish – $a_4 = 20$ s

$K = 85 : a_1 + a_2 + a_3 + a_4 = 85 : 60 + 20 + 10 + 20 = 85 : 110 = 0,77$

$OB = a_1 \times k = 60 \times 0,77 = 46,3$ ball

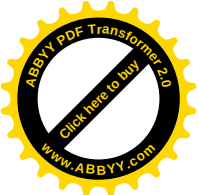
$JB = (a_2 + a_3) \times k = 30 \times 0,77 = 23,3$ ball

$MI = a_4 \times k = 20 \times 0,77 = 15,4$ ball

YaB = 15 ball

Jami: 100 ball

Eslatma: MI (mustaqil ish)dagi 15,4 ball yuqorida keltirganimizdek, fan xususiyatidan kelib chiqib, JB va OB lar tarkibiga kiritiladi.

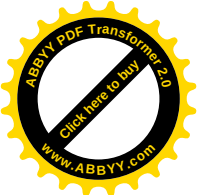

Biz barcha uchun umumiy bo'lgan quyidagi amallarni talabalar bilan bajarishni tavsiya etamiz:

1. Fan o'qituvchisi semestr davomida o'qitiladigan fanni soatlar taqsimotini aniq bilishi lozim;
2. Talabalarga birinchi mashg'ulotdayoq baholash turlariga daxldor ballar miqdorini berishi shart.
3. JB har bir juftligiga beriladigan ball miqdori talabaning quyidagi harakatlari uchun beriladi: mashg'ulotga qatnashish va faol ishtiroki; topshirilgan topshiriqni bajarilganlik darajasi; daftar tutishi va imloviy xatolarga e'tibor qaratilishi, olingan natijalarni ilmiy va izchil asoslay olishi, hozirjavobligi, topqirligi va ijodiy fikrlar bilan qatnashishi.
4. Oraliq baholashga ajratilgan ball miqdorini talaba darsga doimiy faol qatnashishi hamda bosqichlarda bajaradigan ishlarning natijasiga ko'ra to'playdi. OBda bajariladigan ishlar: savolnomalarga yozma javob berish, test savollarini yechish, alohida bob yoki mavzularga ijodiy ish tarzida test savollari, boshqotirmalar yoki rebuslar tuzish, ayrim mavzulardan referatlar yozish yoki mavzulardan og'zaki savol-javob qilish kabilardir.
5. YaBga Nizom bo'yicha ajratilgan 15 ballga moslab, semestr oxirida tayanch tushunchalarga asoslangan variantlar tuziladi va talaba o'z variantiga javob tarzida «Yozma ish» yozadi. YaBdagi ballar miqdori yozma ishning quyidagi holatlari uchun beriladi: variant savollari qaramagan tayanch tushunchalarga yozilgan javobning mukammalligi, talabaning savodli va ilmiy tilda bayon etishdagi e'tibori, fikr-mulohazalarining asosli va mantiqli ekanligi, daftarni tutish va jihozlash tartibiga rioya qilinganligi, xulosalar va foydalangan adabiyotlarni keltirilishi kabilardir.

Umuman, reyting tizimi quyidagicha vazifalarni bajarishga qaratilganligini unutmashimiz lozim:

- fanning talaba tomonidan tizimli tarzda belgilangan muddatlarda o'zlashtirishini tashkil qilish;
- talaba o'zlashtirishini muntazam baholab borish;
- talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish, axborot manbalaridan samarali foydalanishni tashkil etish;
- talabaning bilimini adolatli va aniq baholash;
- baholash natijalarini muntazam ma'lum qilish va tahlil etish;
- professor-o'qituvchilarning har bir darsga va baholash jarayoniga mas'uliyatini oshirish;
- o'quv jarayonining tashkiliy ishlarini kompyuterlashtirishga sharoit yaratish.

Yuqorida keltirganlarimizdan ko'rinadiki, bilimga baho qo'yish bir mashg'ulotning barcha qismlariga singib ketishi bilan birga butun fanning mazmunidan ham xabardor bo'linishi taqozo etadi. Bu esa o'qituvchi va talaba o'rtasidagi doimiy ijodiy munosabatni amalga oshirishni talab etadi. Ular o'tilgan materiallarni qaytarish, yangi materiallarni tushunish uchun zamin ekanligini tushunib yetadilar, barcha topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishga faollik ko'rsata boshlaydilar. Talabalarni JB, OB va YaB lar bilan baholar ekanmiz, albatta, ularning yutuq va kamchiliklarini yoritib berishimiz, javoblarini yoki yozma bajargan ishlarini tahlil qilishimiz lozim. Chunki fan o'qituvchisi talabaning semestr davomida bajargan ishlari, faol ishtiroki va boshqa javoblarini aniq hisobga olib bormasa va natijaviy ballni chiqarganda qisqacha izohlab bermasa, ularga qo'yilgan bahoning to'g'riligiga shubha tug'ilishi mumkin.

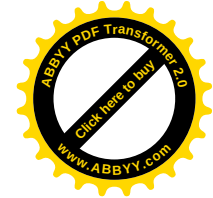
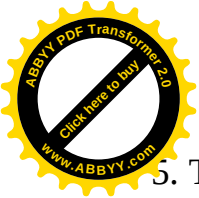
Talaba o'z bilimining qanday yutuq va kamchiligi borligini tushunib, nima uchun uning balli oshganligini yoki pasayganligini anglagandagina u rag'batlantiruvchi rol o'ynashi mumkin. Talaba o'z xatosini tushungach, uni to'g'rilashga ongli ravishda intiladi. Aks holda, bu talabaga ham, uning o'qishga bo'lgan munosabatiga ham salbiy ta'sir etadi. Unda tirishqoqlik, o'z bilimiga va iqtidoriga bo'lgan ishonchi pasaya boradi, o'qituvchiga nisbatan ishonchsizlik paydo bo'lib uni «adolatsiz»ga chiqarib qo'yadi.

O'qituvchining to'g'ri va adolatli asoslashi, garchi, salbiy xarakterda bo'lsa ham, talabani qanoatlantiradi. O'qituvchi bilimni doim nazorat etib ball bilan baholar ekan, talabaning ishiga bo'lgan munosabatini aytib o'tadi. Erishgan yutuqlari uchun rag'batlantirsa, kamchiligi uchun koyiydi. Uni bartaraf qilish mumkinligini ham ijodiy tayyorgarlik paytida asosiy e'tiborni nimalarga qaratish kerakligini ko'rsatadi. Bunday asoslash talaba yutuqlarining aniq bahosi bo'libgina qolmay, balki uning bundan keyingi o'qishdagi vazifalarini bajarishga yordam beradi. Bu, talabada umid uyg'otadi. O'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi va o'qituvchi-ustozga nisbatan ham e'tiqodni yanada kuchaytiradi. Eng asosiysi ular kelajakda o'z faoliyatlariga tanqidiy ko'z bilan qaraydigan jiddiy shaxslar bo'lib yetishadilar.

Bir so'z bilan aytganda bilimni to'g'ri va haqqoniy baholash o'qituvchining pedagogik faoliyatiga ham katta ta'sir ko'rsatadi va qo'yilgan bahoga javobgarligini oshiradi. Baho talabaga ta'sir etib, uning ijodiy va salbiy kechinmalarini jumbushga keltiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu kechinmalar faqat bahoning qandayligiga bog'liq bo'lmay, balki uning talaba ongiga qanday yetkazishiga ham bog'liqdir. Faqat yuqorida aytib o'tilgan shartlarga rioya qilib, hamma tomon hisobga olingan holda, qo'yilgan ob'ektiv baho talabalarda axloqiy-irodaviy xususiyatlarni tarkib toptirishga yordam beradi.

Savol va topshiriqlar:

1. Talabalar bilimni nazorat qilishning tarbiyaviy ahamiyati.
2. Nazorat qilish turlari.
3. Talabalar bilimlarini reyting nazorati.
4. Test va uning imkoniyatlari.

5. Testlarni turlari.

6. Talabalarni bilimini nazorat qilish va baholashda o'qituvchiga qo'yiladigan talabalar.

Adabiyotlar:

1. Oliy ta'lim. Me'yoriy hujjatlar to'plami/ S.S.G'ulomov tahriri ostida.- Toshkent: Sharq, 2001.
2. Mavlonova R., To'raeva O. Pedagogika.- Toshkent: O'qituvchi, 2001.
3. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma).- Toshkent: Fan, 2006.
4. Tursunov Y., Nishonaliev U. Pedagogika kursi.- Toshkent: O'qituvchi, 1997.

ILOVA

Davlat ta'lim standartlari.

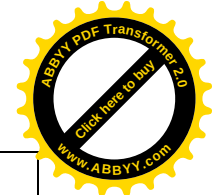
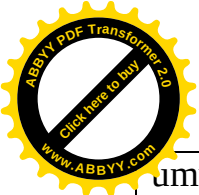
DTS (davlat ta'lim standarti) ta'lim mazmuni shakllari vositalari, usullari va ularning sifatini baholash tartibini belgilaydi. Ta'lim mazmunining o'zagi hisoblangan standart vositasida, mamlakat hududida faoliyat ko'rsatayotgan turli ta'lim muassasalarida (davlat va nodavlat) ta'limning barqaror darajasini ta'minlash sharti amalga oshiriladi. DTS o'z mohiyatiga ko'ra o'quv dasturlari, darsliklar, qo'llanmalar, nizomlar o'quv rejasi va boshqa ma'yoriy hujjatlarni yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi DTSni, uning talablarini bajarish O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat ko'rsatayotgan mulkchilik shakli va idoraviy bo'ysunishdan qat'i nazar barcha ta'lim muassasalari uchun majburiydir.

Umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'limning DTS quyidagi tamoyillariga tayangan holda ishlab chiqiladi:

DTS ni davlat va jamiyat talablari va shaxs ehtiyojiga mosligi

o'quv dasturlari mazmunining jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti hamda fan-texnika rivojlanishi bilan bog'liqligi;

umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'limning boshqa ta'lim turlari va bosqichlari bilan uzluksizligi va ta'lim mazmunining uzviyligi

umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'lim mazmunining insonparvarligi

ta'lim mazmunining respublikadagi barcha hududlardagi birligi va yaxlitligi

umumiy o'rta (kasb-hunar va oliy) ta'limning mazmuni, shakli, vositalari va usullarini tanlashda innovatsiya (ilg'or) texnologiya yutuqlariga tayanish

pedagogik tafakkurda qaror topgan an'anaviy qarashlar bilan «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» mazmunida ifodalangan zamonaviy talablarning uzviyligi

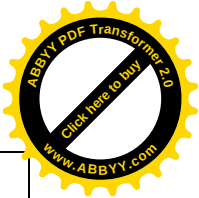
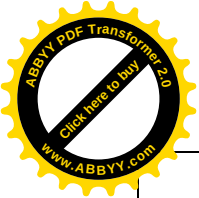
ilg'or demokratik xorijiy mamlakatlarning ta'lim sohasida me'yorlarni belgilash tajribalarida milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda foydalanish

O'quv dasturlari quyidagi tamoyillar asosida tuziladi:

Dastur mazmunining ilmiy xususiyatga egaligi

Dastur mazmunining ijtimoiy-g'oyaviy xususiyatga egaligi

Nazariy g'oyalarning amaliyot bilan birligi

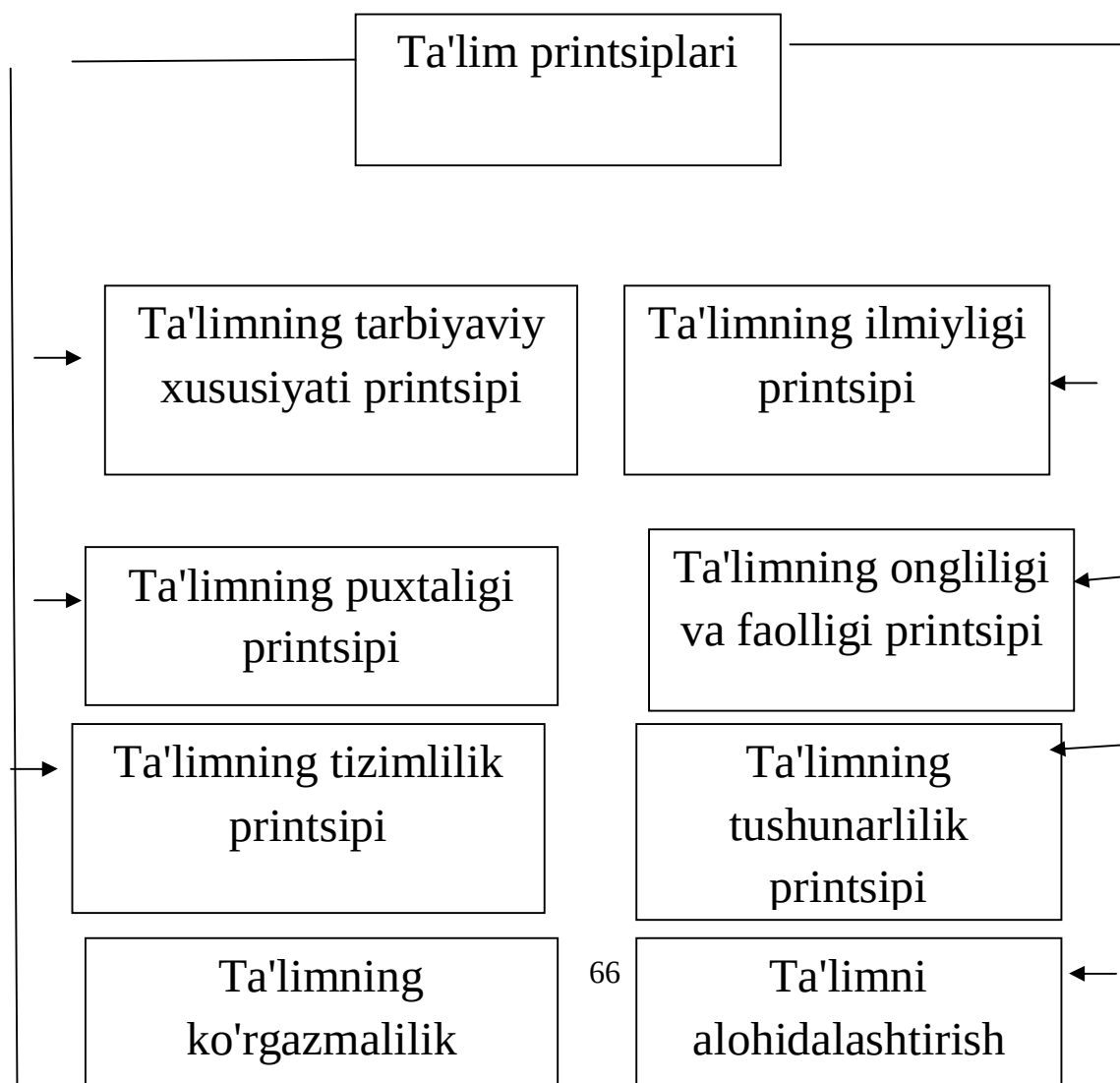
Dastur mazmunining ijobiy-tarixiy xususiyatga egaligi va aniq bir g'oyaga asoslanganligi

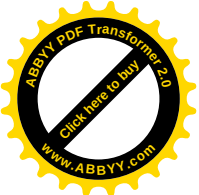
Dastur mazmunining muayyan tizimga ega bo'lishi

O'quv predmetlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik, bog'lanishning mavjudligi

Dasturni tayyorlashda o'quvchilarning psixologik va ruhiy xususiyatlarini inobatga olish

Ta'lim printsiplariga quyidagilar kiradi:

TA'LIM METODLARI.

Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati uning shakligagina emas, balki qo'llanilayotgan metodlar samaradorligiga ham bog'liqdir. Ta'lim nazariyasida o'qitish (ta'lim) metodlari markaziy o'rin egallaydi.

«Metod» yunoncha «metodos» so'z bo'lib, «yo'l», **tadiq** qilish kabi ma'nolarni anglatadi. Ta'lim metodi ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning aniq maqsadga erishishiga qaratilgan birgalikdagi faoliyatlaridir.

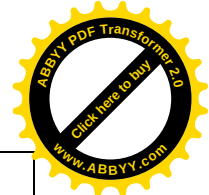
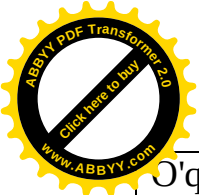
O'quv materialini o'rganish yo'li fikr yuritishning didaktik usullarini, milliy istiqlol g'oyasiga hamda milliy qadriyatlarga asoslangan axloq, xulq-atvorning irodaviy sifatlarini shakllantirishga olib kelishi kerak.

Ta'lim metodi ilmiy dalillar bilan ravshan va aniq asoslangan bo'lishi lozim.

Ta'lim metodlarning tizimlilik ularning samaradorlik darajasini belgilaydi.

Ta'lim metodlari oldiga muqarrar sur'atda qo'yiladigan yana bir talab – ularning tushunarli bo'lishidir.

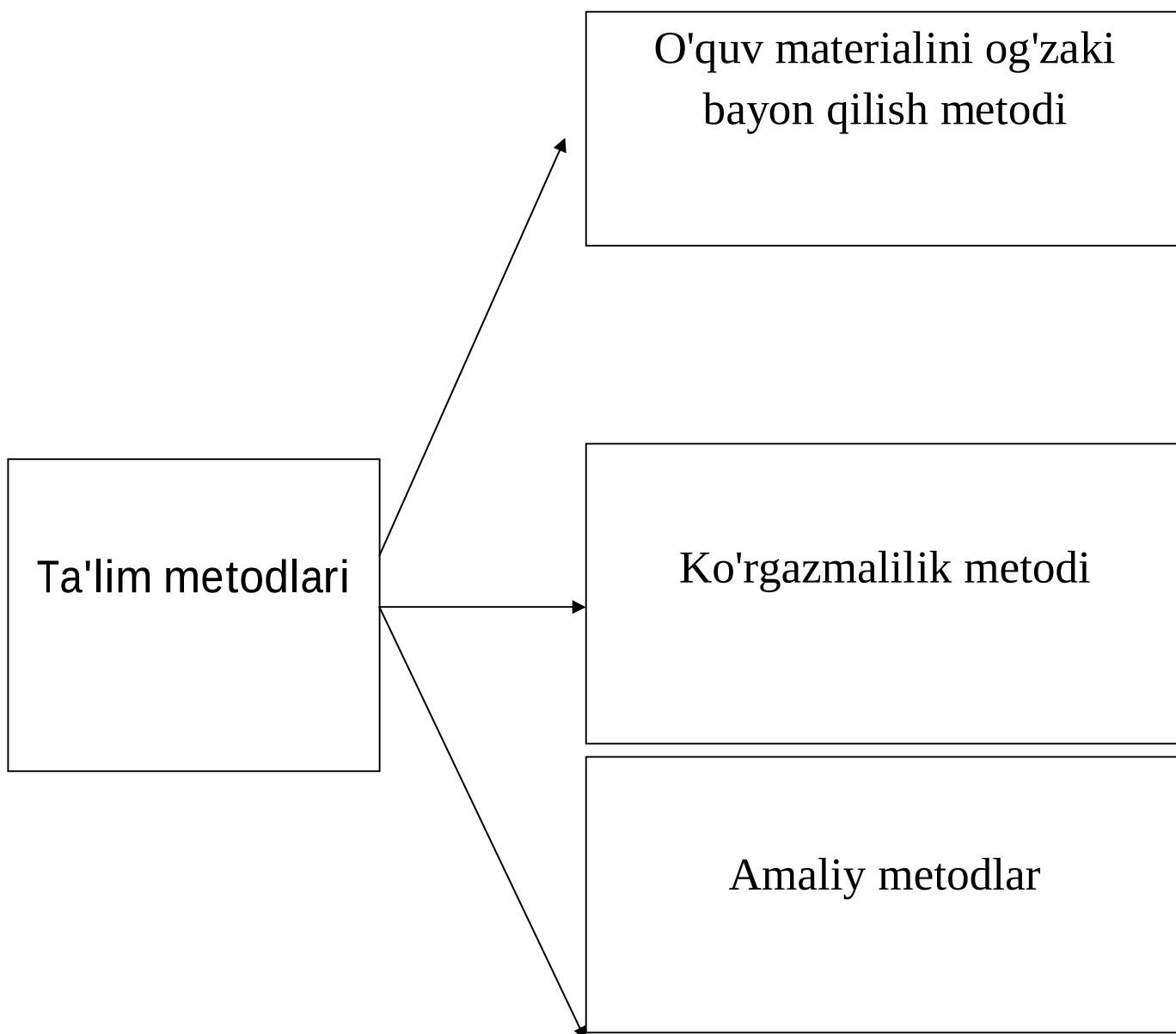
O'qitish yo'li o'quvchiga tushunarli va maqbul bo'lishi, o'quv materialini o'rganish usullari esa uning bilimlarni o'zlashtirishdagi yosh imkoniyatlariga muvofiq kelishi lozim.

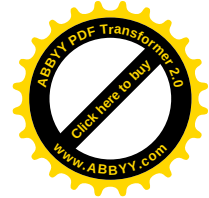
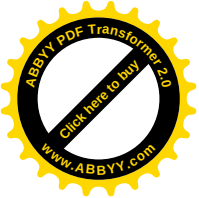

O'quv jarayonida ko'rgazmali qurollardan foydalanish

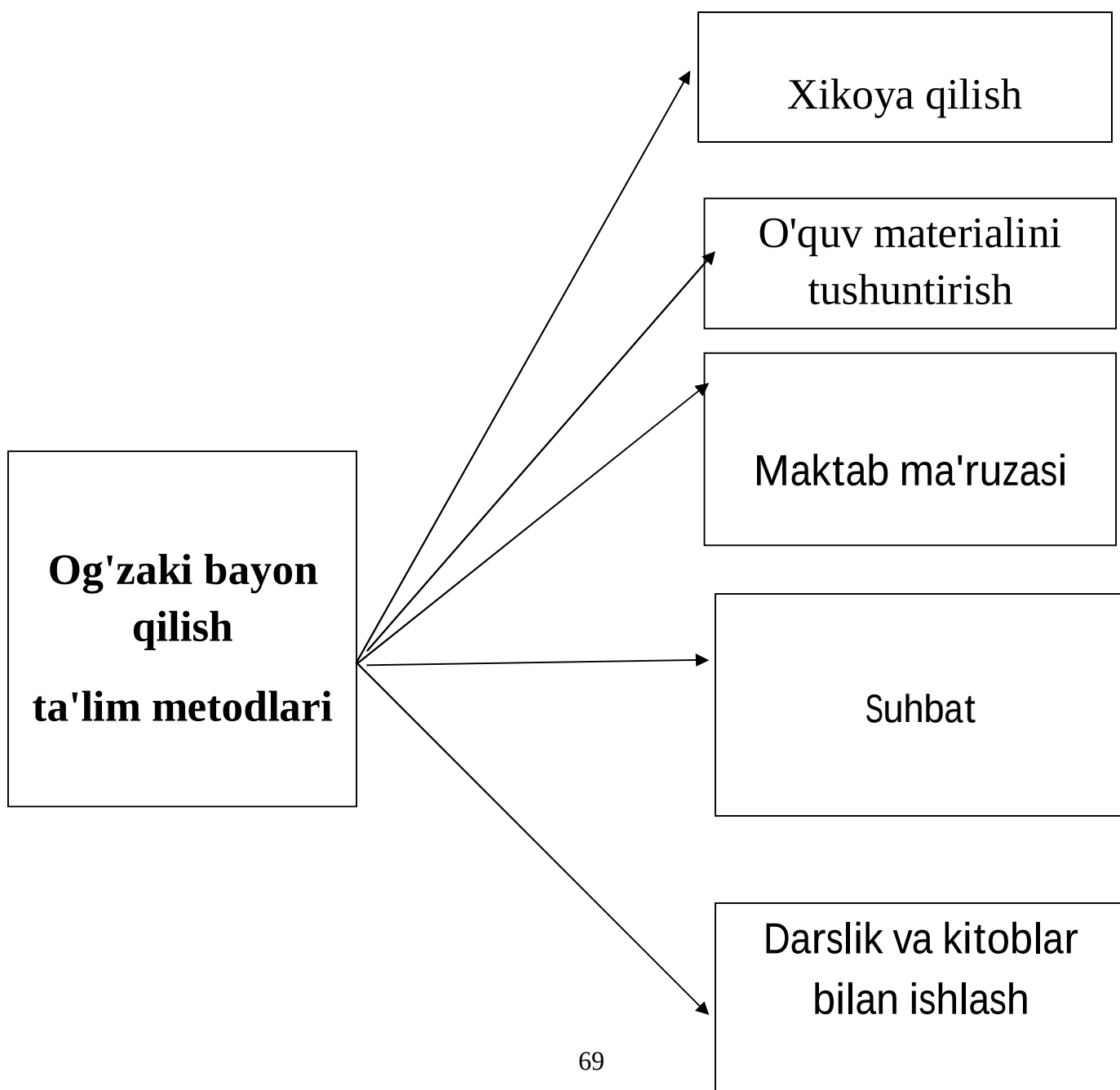
Ta'lim berishda bilimlarning asosli va puxta bo'lishi

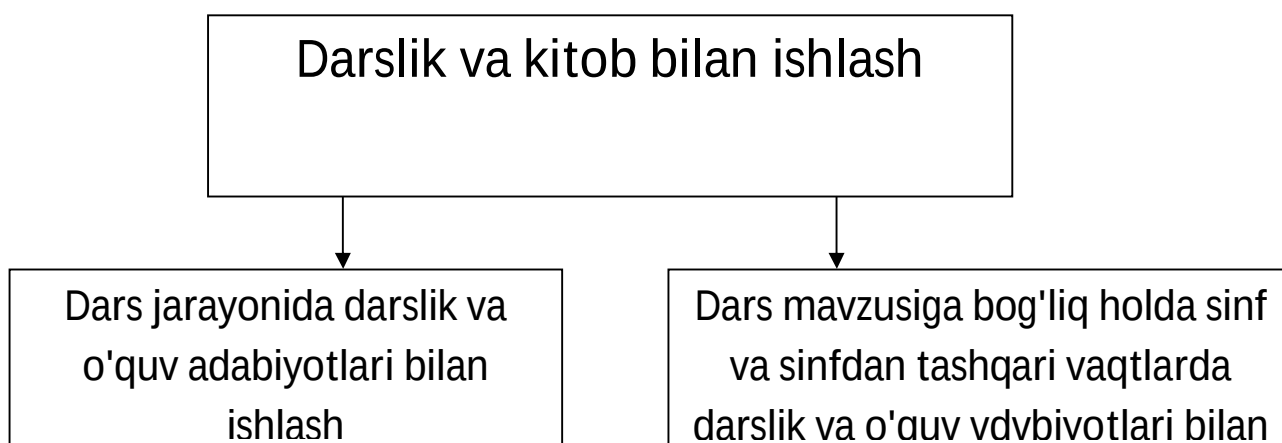
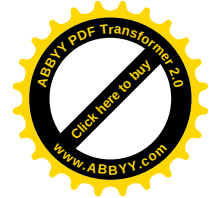
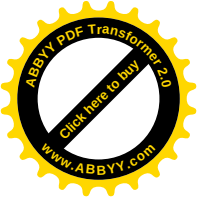
TA'LIM METODLARI

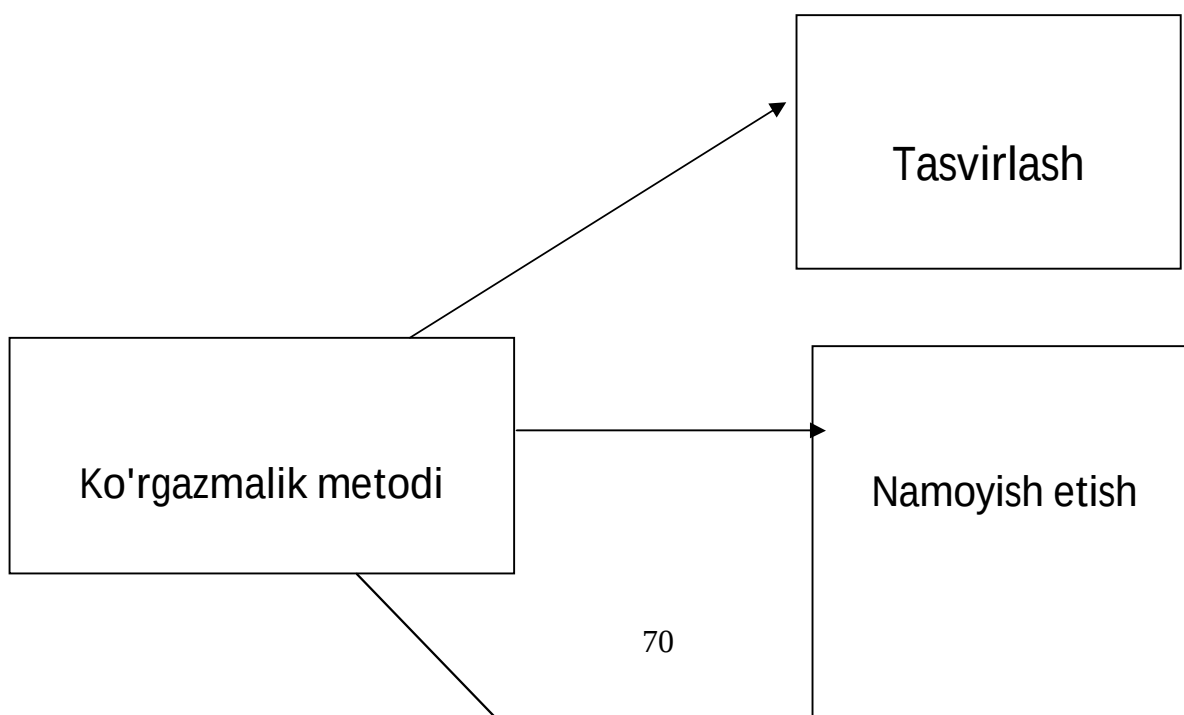

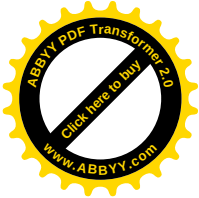
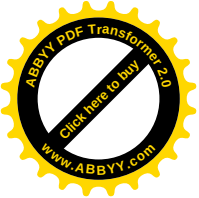
OG'ZAKI METODLAR

KO'RGAZMALILIK METODI

Ekskursiya

NAMOYISH ETISH METODI

Namoyish etish metodi

Dars yoki dars mashg'ulotining asosiy
qismida o'tilayotgan mavzuni
namoyish qilish

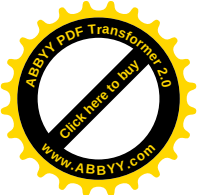
Boshqa mustaqil ta'lim metodlari
bilan olib borilayotgan darsda
namoyish etiladigan
materiallardan foydalanish

TASVIRIY KO'RGAZMALI MATERIALLAR

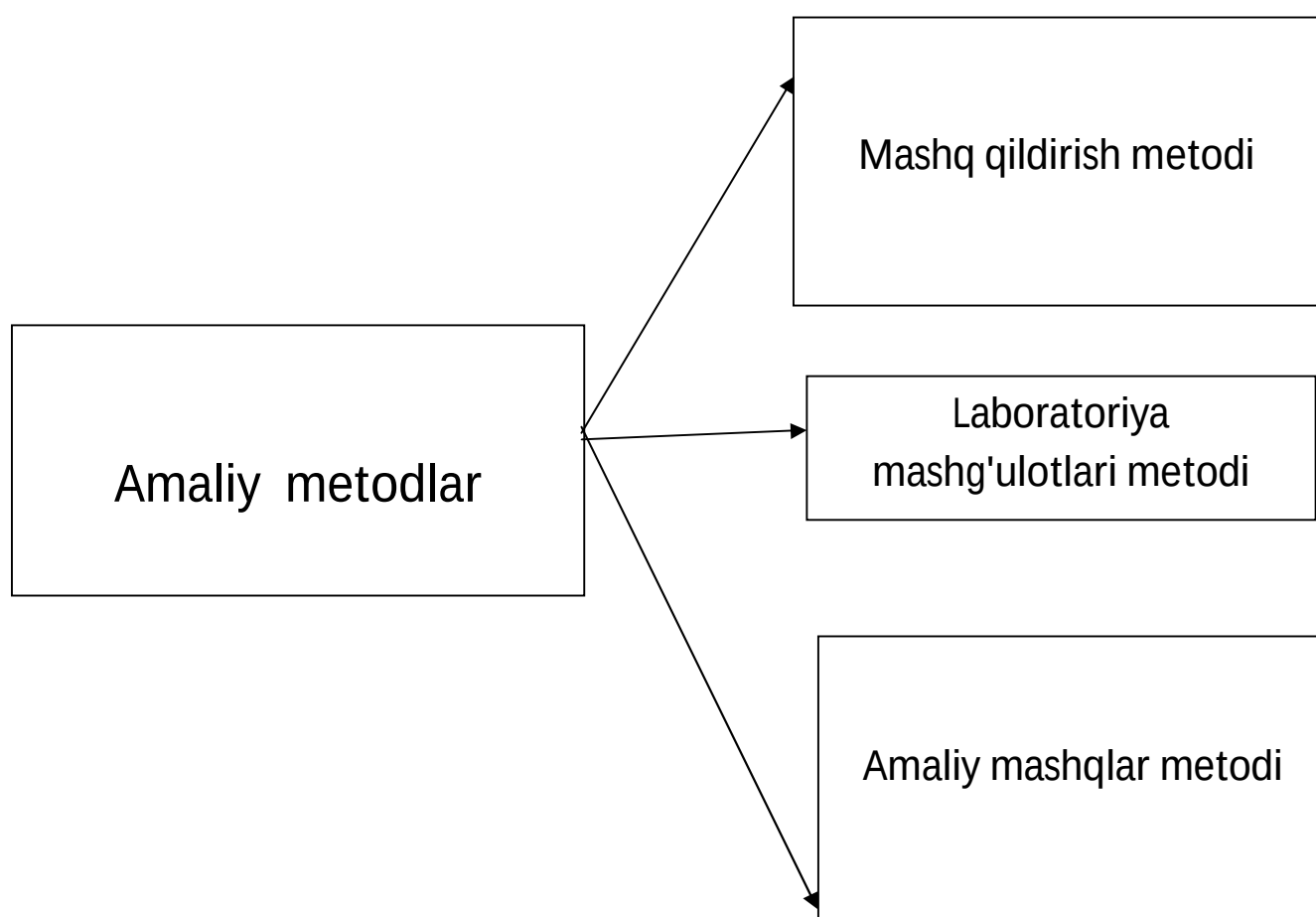
Tasviriy ko'rgazmali materiallar

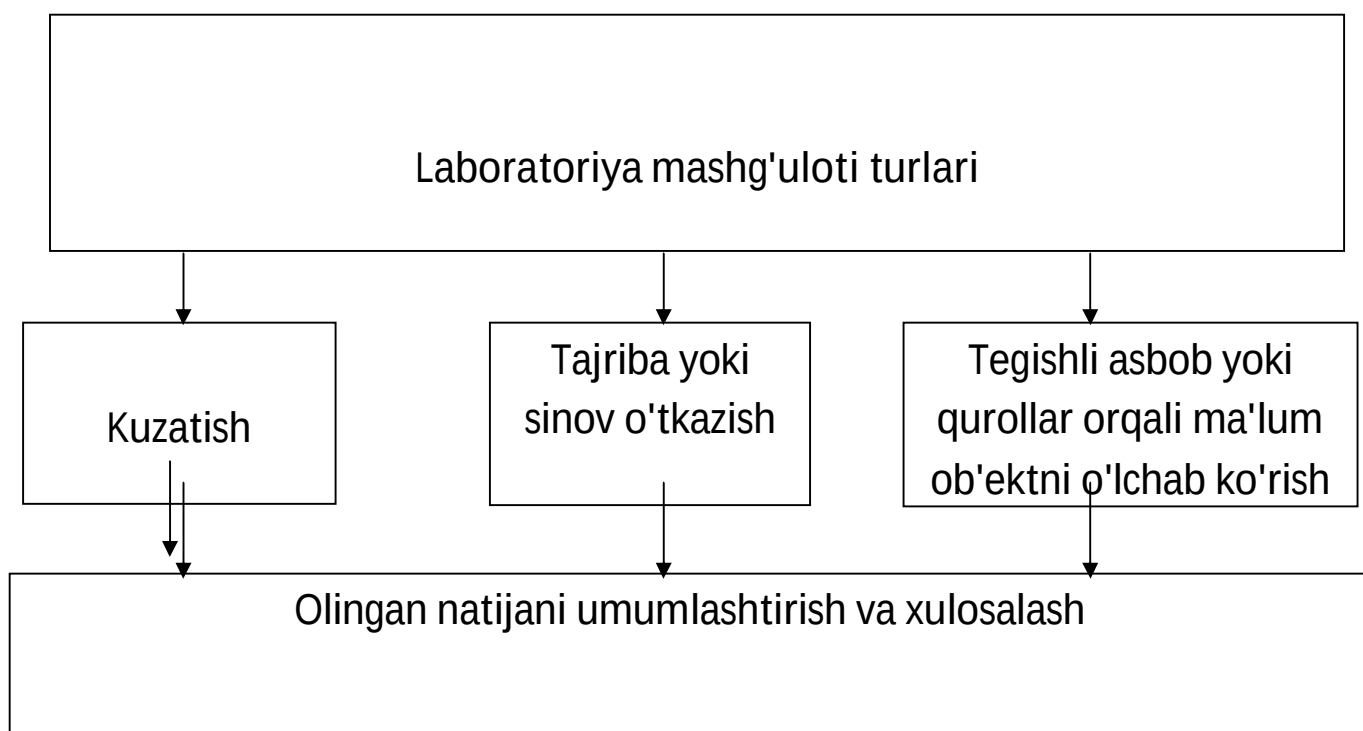
Buyum, narsa hodisa voqealarning
tasvirini ifodalovchi materiallar:
rasm, surat (foto-surat), diafilm va
boshqalar

Buyum, narsa, voqea-hodisalarni
biror shartli belgi orqali
ifodalangan ramziy va sxematik
tasviriy materiallar, kartalar,
chizmalar, diagrammalar va h.k.

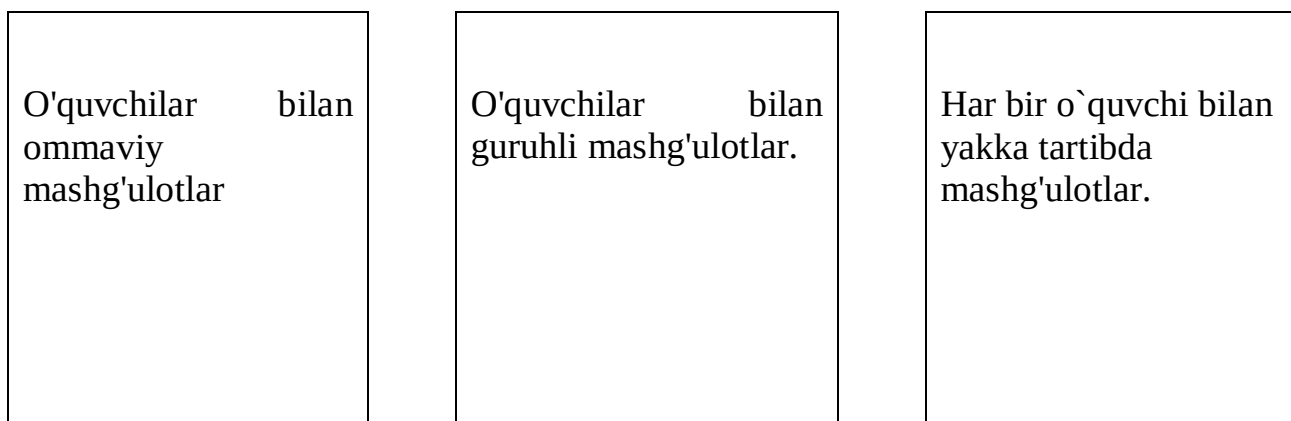

AMALIY METODLAR

Laboratoriya metodi asosida o'tiladigan mashg'ulot xususiyatiga qarab quyidagi shaklda tashkil qilinadi:

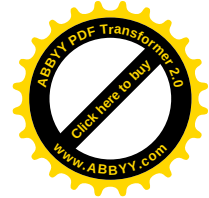
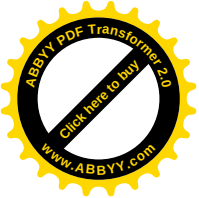
Dars o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shakli hisoblanadi.

Sinf-dars tizimi quyidagi mazmunga egadir:

Har qaysi sinf yoshi va bilim darajasiga ko'ra bir xil bo'lgan o'quvchilarning doimiy guruhiga ega bo'ladi;	Dars jarayoni asosan 45 daqiqa javom etib, qat'iy jadval asosida olib boriladi;	Dars o'qituvchi va o'quvchilarning faoliyat birligida asoslangan bo'lib, bevosita o'qituvchi rahbarligida jamoa, guruhi va yakka tartibda olib boriladi;	Dars mashg'ulot o'tilayotgan va o'zlashtirilayotgan materialning mazmuniga qarab turli xil metodlar yordamida olib boriladi.
---	---	--	--

Darslarni tashkil etishga nisbatan quyidagi didaktik talablar qo'yiladi.

Darsning maqsadi va vazifalarining aniqligi hamda pedagogik jihatdan to'g'riligi;
Darsning ta'limiy, tarbiyaviy va shaxsni rivojlantiruvchanlik vazifalarining birligi va uzviyligi;
O'qitishning yaxlit dars va uning ma'lum qismlari vazifalari hamda mazmuniga muvofiq keladigan, o'quvchilarning bilish faolliklari va mustaqil faoliyatlarini ta'minlashga xizmat qiluvchi maqbul metodlarni tanlash;
Mashg'ulotlarning turli shakllari: jamoa, guruhli va yakka tartibdagi shakllarini maqbul ravishda qo'shib olib borish;
O'qituvchining rahbarlik vazifasi bilan o'quvchilar faol bilish faoliyatini birga olib borish;
Darslarning o'zaro uzviy va dialektik xususiyatga ega bo'lishiga erishish;
O'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish;
Darsda o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalash uchun qulay shart-sharoit yaratish;
Darslarni demokratik tamoyillar asosida tashkil etish;
Darsda o'quvchilar erkinligini ta'minlashga erishish.

DARSLAR VA ULARNING TUZILISHI.

Dars turlariga quyidagilar kiradi:

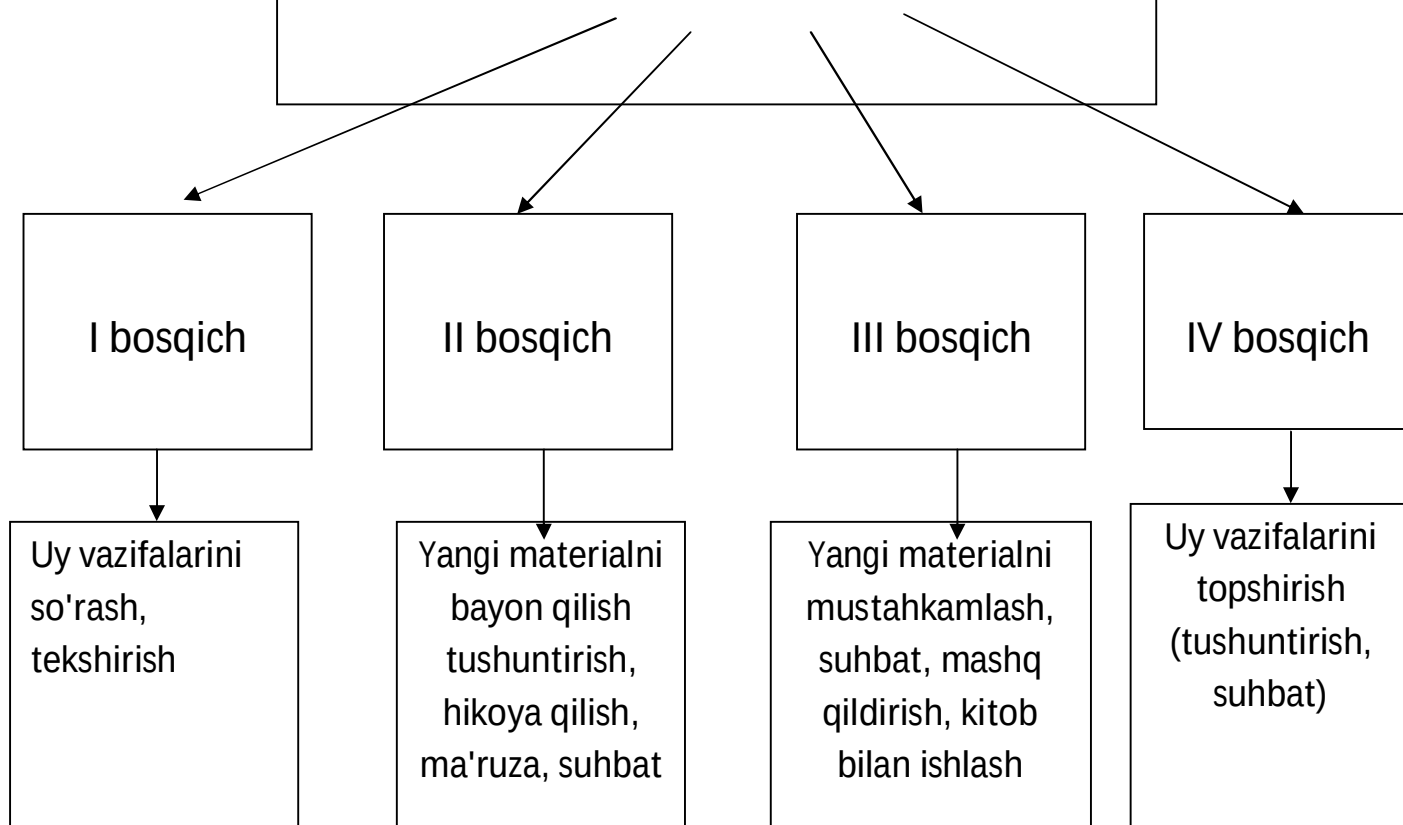
Yangi bilimlarni bayon qilish darsi
O`tilgan materialni mustaxkamlash darsi
O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish darsi
Takroriy-umulashtiruvchi dars
Aralash dars

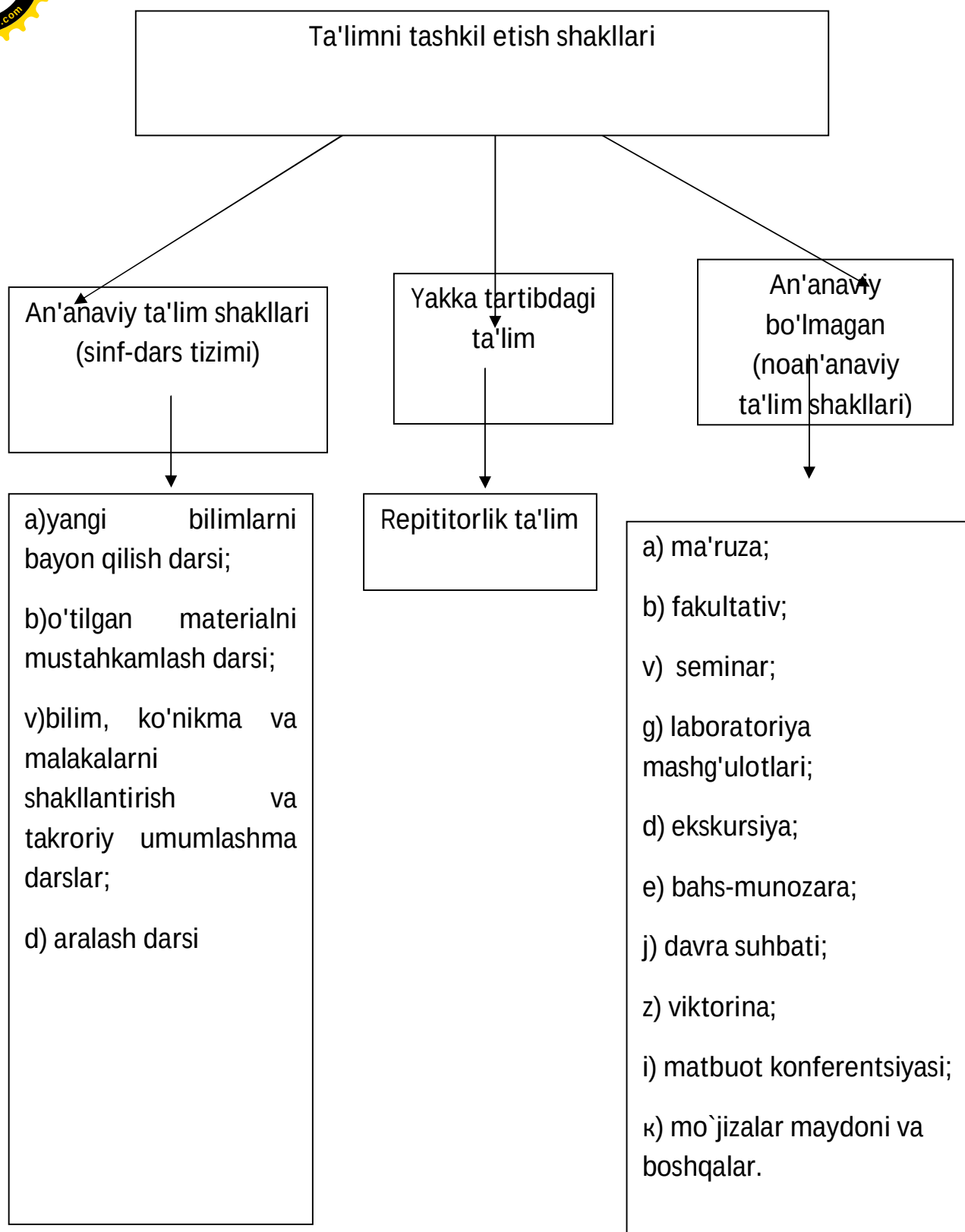
Yangi bilimlarni bayon qilish darslari.

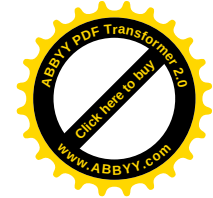
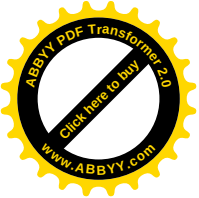
Bu darsning tuzilishi quyidagicha:

Darsni tashkil qilish
Yangi bilimlarni bayon qilish
Yangi bilimlarni mustahkamlash
Yangi bilimlar ustida mashq o'tkazish
Yangi bilimlarga bog'liq uy mashg'ulotlari berish
Darsni yakunlash

Aralash dars turining tarkibiy tuzilishi

INTERFAOL METODLAR.

Interfaol metodlar jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni

pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchi-talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

ularga quyidagilar kiradi:

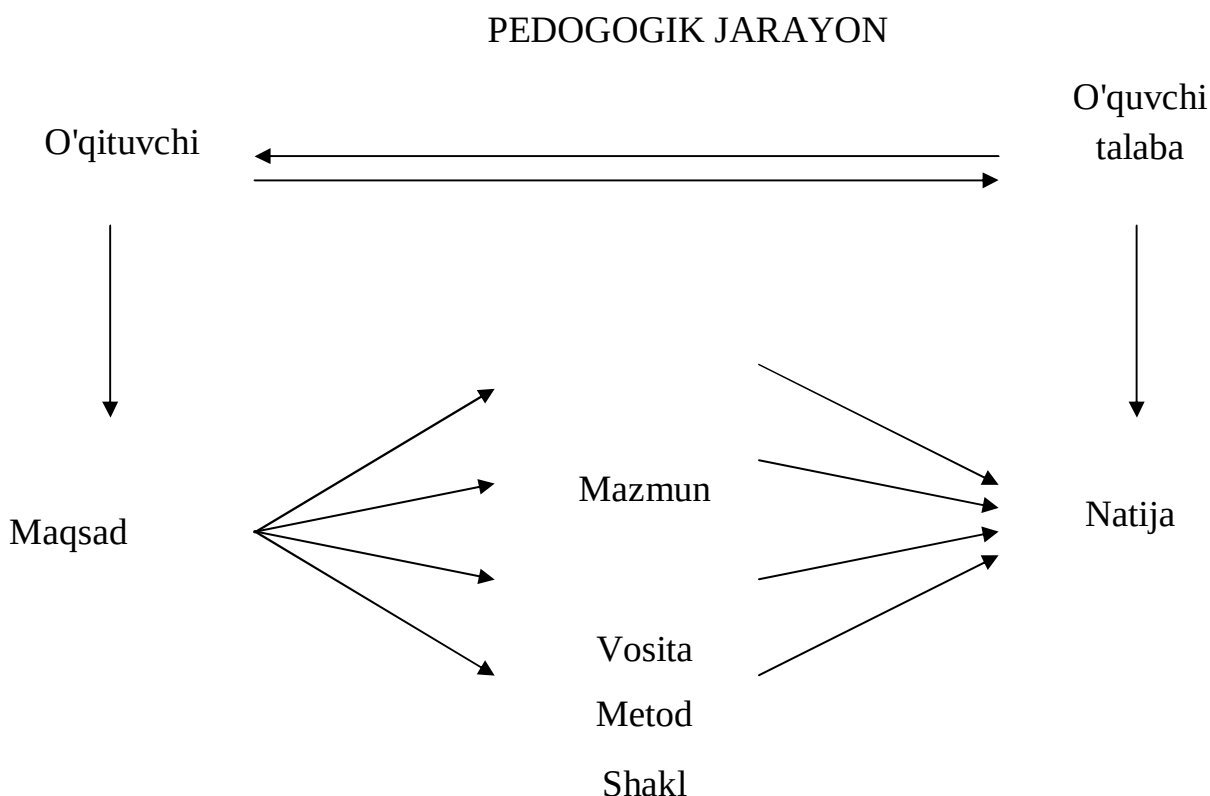
- o'quvchi-talabanning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi

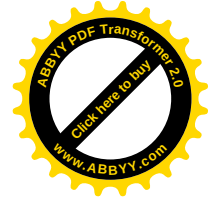
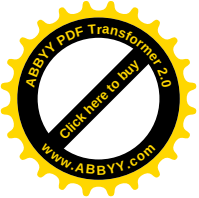
- o'quvchi-talabanning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga

o'quvchi-talabalarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;

- o'quvchi-talabanning bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondoshgan holda kuchaytirishi

pedagog va o'quvchi-talabanning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi.

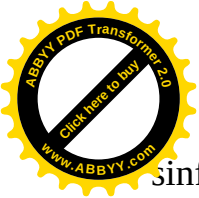

Texnologik karta.

Mavzu:	
Maqsad, vazifalar	
O'quv jarayonining mazmuni	
O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	Metod: Og'zaki bayon qilish, suhbat-munozara. Forma: Amaliy mashg'ulot, kichik guruhlarda va jamoada ishlash. Vosita: Tarqatma materiallar: matnlar, ariza, ma'lumotnoma, xabarnoma blankalari. Usul: Tayyor yozma materiallar va chizmalar asosida. Nazorat: Og'zaki nazorat, savol-javoblar, kuzatish, o'z-o'zini nazorat qilish. Baholash: Rag'batlantirish, 5 balli sistema asosida.
Kutiladigan natijalar	O'qituvchi: - Mavzuni qisqa vaqt ichida barcha talabalar tomonidan o'zlashtirilishga erishadi. Talabalar faolligini oshiradi. Talabalarda darsga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bir vaqtning o'pchilik talabalarni baholaydi. Uz oldinga qo'ygan maqsadlariga erishadi. O'quvchi-talaba: Yangi bilimlarni egallaydi. Yakka holda va guruh bo'lib ishlashni o'rganadi. Nutq rivojlanadi va eslab qolish qobiliyati kuchayadi. O'z-o'zini nazorat qilishni o'rganadi. Qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'ladi.
Kelgusi rejalar (tahlil, o'zgarishlar)	O'qituvchi: Yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va darsda tadbiq etish, takomillashtirish. O'z ustida ishlash. Mavzuni hayotiy voqealar bilan bog'lash. Pedagogik mahoratni oshirish. O'quvchi-talaba: Matn bilan mustaqil ishlashni o'rganish. O'z fikrini ravon bayon qila olish. SHu mavzu asosida qo'shimcha materiallar topish, ularni o'rganish. O'z fikri va guruh fikrini tahlil qilib bir yechimga kelish malakasini hosil qilish.

Ma'ruza. «Ma'ruza» (lektsiya) so'zi lotincha bo'lib, ruscha tarjimada «o'qitish» deyilgan.

Ma'ruza – bu, o'qituvchi tomonidan bilimni bayon etish. Ma'ruzada keng hajmli bilim monologik yo'l bilan bayon qilinadi. Qoidaga ko'ra, ma'ruza metodi yuqori

sinflarda qo'llanadi. Ma'ruzaning mohiyati shundaki, u o'quvchilarning bilimni to'liq tugallangan, mantiqan, o'zaro bog'liq holda o'zlashtirishiga yordam beradi.

Ma'ruzaning mazmunli, samarali bo'lishi uchun:

- aniq, o'ylab tuzilgan rejani o'quvchilarga tanishtirish.
- rejaning har bir qismi bo'yicha berilgan ma'lumotni yakunlash.
bayon o'quvchilarga tushunarli va ko'rgazmali, yorqin bo'lishi.
bayon o'quvchilarda muhim o'rinlarni bilib olishga qiziqish uyg'otadigan

Ma'ruza va ma'ruzachiga qo'yiladigan pedagogik talablar.

Ma'ruzachi va talabalar o'rtasidagi muloqotni yuzaga keltirish uchun uchta guruh shartlari mavjuddir.

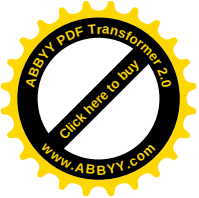
Birinchi guruh sharti ma'ruza mazmuni va tuzilishiga bog'liq bo'ladi. Bularga quyidagilar kiradi:

Ma'ruzalarga ularni o'tkazishga qat'iy talablar qo'yiladi:

1. Ma'ruzani mazmuni va tuzilishi aniq ishlab chiqilgan bo'lishi kerak.
2. Ma'ruza aniq reja asosida tashkil etilishi.
3. Ma'ruza ilmiy faktlar va ma'lum otlarga boy bo'lishi kerak.
4. Ma'ruzada fan-texnikaning eng so'nggi yangiliklari yoritilishi zarur.
5. Ma'ruza uchun materiallar chuqur o'rganilgan holda tanlanishi kerak.
6. Ma'ruza mazmuni asosiy tushunchalarni yoritishga qaratilgan bo'lishi kerak.
7. Ma'ruzada ilmiy adabiyotlar tahlili, o'tilayotgan mavzuni darslikda yoritilishiga ob'ektiv baho berish zarur.

Ikkinchi guruh shartlari ma'ruzachini sifatlariga qaratilgan talablardir:

1. Ma'ruzachi aniq g'oyaviy va ilmiy bilimlarga ega bo'lishi.
2. Ma'ruzachi umumiy va ilmiy, intellektual salohiyatga ega bo'lishi kerak.
3. Ma'ruzachi ma'ruzadagi ma'lumotlarni erkin holda o'zlashtirgan bo'lishi zarur.
4. Ma'ruzachi o'z predmetini chuqur bilishi va ilmiy ijodga qiziquvchan bo'lishi zarur.

5. Ma'ruzachida lektorlik mahorati, bilim va malakalar uzviyligi, bog'liqlik (o'quvchi talabalar diqqatini o'ziga jalb etish, talabalarni fikrlash faoliyatlarni yo'lga solish va boshqalar) mavjud bo'lishi kerak.

6. Ma'ruzachida muloqotga kiritish malakalari va tashkilotchilik sifatleri mavjud bo'lishi kerak.

7. Ma'ruzachini nutqi grammatik va orfoepik jihatdan savodxon va to'g'ri bo'lishi, uning nutqi aniq, ifodali, tushunarli va auditoriyadagilar uchun eshitilari bo'lishi zarur.

8. Ma'ruzachini nutq sur'ati (tempi) talabalarga ma'ruzani tushunishlari va asosiy mazmunni yozib olishlari uchun mos bo'lishi kerak.

9. Ma'ruzachi talabalar bilan xushmuomala va shu bilan birga talabchan munosabatda bo'lishi lozim.

Uchinchi guruh shartlariga quyidagilar kiradi:

1. Ma'ruza soatlarini to'g'ri taqsimlanishi.
2. O'quv jarayonini o'z vaqtida, sifatli materiallar bilan ta'minlash.

Yuqorida sanab o'tilgan uch guruh shartlari birgalikda amalga oshirilsagina, hamma talablarga javob beradigan ma'ruzani o'tish mumkin bo'ladi.

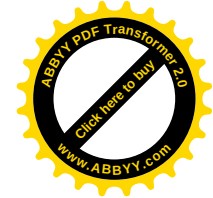
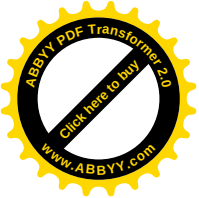
Maktab amaliyotida ma'ruzaning quyidagi turlaridan keng foydalanilmoqda: ma'ruza-hikoya, ma'ruza-suhbat, ma'ruza-munozara hamda ommaviy ma'ruza. Ma'ruzalar yozma shaklda ifoda etiladi. Shu bois ma'ruzachi-o'qituvchida ma'ruza mavzusi yuzasidan reja hamda konspekt bo'lishi lozim.

MA'RUZANING TURLARI

Ma'ruzaning quyidagi turlaridan keng foydalanilmoqda:

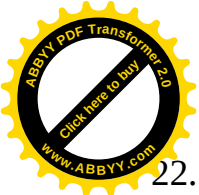
Ma'ruza-hikoya,	Ma'ruza-suhbat	Ma'ruza-munozara	Ommaviy ma'ruza
-----------------	----------------	------------------	-----------------

Ma'ruza umumiy o'rta ta'lim maktablari hamda yangi turdagi o'quv muassasalarida 45 daqiqalik bir akademik soatdan iborat bo'ladi. Umumiy qoidaga muvofiq ma'ruza bir dars davomila oxiriga yetkazilmay qolgan bo'lsa, u yangi mashg'ulotda davom ettiriladi. Har bir mavzu bo'yicha ma'ruza materiallari tushuntirib bo'lingach, o'quvchilar bilan savol-javob o'tkaziladi. Har bir mavzu yuzasidan foydalanish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Qonuni «Ta'lim to'g'risida». T.: 1997.
2. O'zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi». - T.: O'zbekiston, 1997.
3. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi. T.: 1995.
4. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - T.: O'zbekiston, 1997.
5. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida. - T.: O'zbekiston, 1999.
6. Azizxodjaeva N.N. Pedagogicheskie texnologii i pedagogicheskoe masterstvo.- Tashkent, 2005.
7. Baubekova G.D., Xalikova G.M. Obrazovanie: oput, problemu, perspektivu. T., 2001.
8. Bershadskiy M.E., V kakix znacheniyax ispolzuetsya ponyatie «texnologiya» v pedagogicheskoy literature? // Shkolnue texnologii. 2002. № 1.S.3-18.
9. Bepalko V.P. Slagaemue pedagogicheskoy texnologii – M.: Pedagogika, 1989.
10. Bogolyubov V.I. Evolutsiya pedagogicheskix texnologiy//Shkolno'e texnologii. 2004. № 4.S.12-21.
11. Ishmuxamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari (metodik qo'llanma).- Toshkent, 2004.
12. Yuriy V.V. Pedagogicheskaya texnologiya. – Yaroslavl, 1997.
13. Gilg'bert E., Kamolov N. Intensivnie metodi obucheniya. T.: 1997.
14. Otamurodov S va boshq. Marnaviyat asoslari.T.: 2002.
15. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. T.: 2000.
16. Faberman B.I. Peredovye pedagogicheskie texnologii.- Tashkent, 2000.
17. Pedagogika (Munavvarov A. tahriri ostida).- Toshkent, 1997.
18. Podlasiy I.P. Pedagogika 100 voprosov, 100 otvetov.- M.: Vldos-Press, 2001.
19. Zunnunov A., Mahkamov U. Didaktika.- Toshkent: Sharq, 2006.
20. Hasanboev J., Sariboev H., Niyozov G. Pedagogika (o'quv qo'llanma). Toshkent: Fan, 2006.
21. Golish L.V. Texnologii obucheniya na lektsiyax i seminarax /Uchebnoe posobie/ Pod obxey redaktsiey akademika S.S.Gulyamova. - T.:TGEU, 2005.

22. Golish L.V., Chto nujno znat obuchayuxemu o sovremennux texnologiyax obucheniya? // Eksperimentalnoe uchebno-metodicheskoe posobie. Tashkent: IRSSPO, 2002.
23. Episheva O.B. Osnovnye parametry texnologii obucheniya // Shkolnye texnologii, 2004. № 4.
24. Klarin M.V. Pedagogicheskaya texnologiya v uchebnom protsesse. Analiz zarubejnogo opyta // M.: Znanie, 1989 / Novoe v jizni, nauke, texnike. Ser. «Pedagogika i psixologiya». № 6.
25. Kushnir A.M. Metodicheskij plyuralizm // Shkolnye texnologii, 2004. № 4. S.3-11.
26. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatelnye texnologii / Uchebnoe posobie. M.: Narodnoe obrazovanie, 1998.
27. Farberman B.L. Peredovye pedagogicheskie texnologii – T.: FAN, 2000.

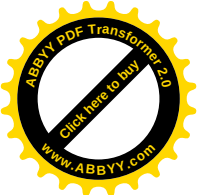
Internet saytlari:

<http://www.referat.ru;>

www.inter-pedagogika.ru;

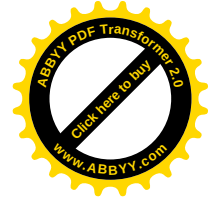
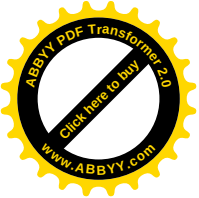
www.school.edu.ru;

www.inter-nastavnik.iatp.bu

MUNDARIJA

1. Kirish.....	4
2. Pedagogika fanini o'qitish.....	5
3. Metodikasining predmeti va vazifalari.....	10
4. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanining asosiy tamoyillari.....	21
5. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi fanida o'qitish metodlaridan foydalanish.....	31
6. Pedagogika fanini o'qitish metodikasida ta'lim shakllaridan foydalanish yo'llari.....	44
7. Ma'ruza o'qish va uni o'tkazishga qo'yiladigan talablar.....	52
8. Pedagogika fanini o'qitishda talabalarni bilimlarini tekshirish va baholashning reyting tizimi.....	55
9. Ilovalar.....	64
10. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	83

**MUHABBAT SALAYEVA,
MAVLUDA KALANDAROVA**

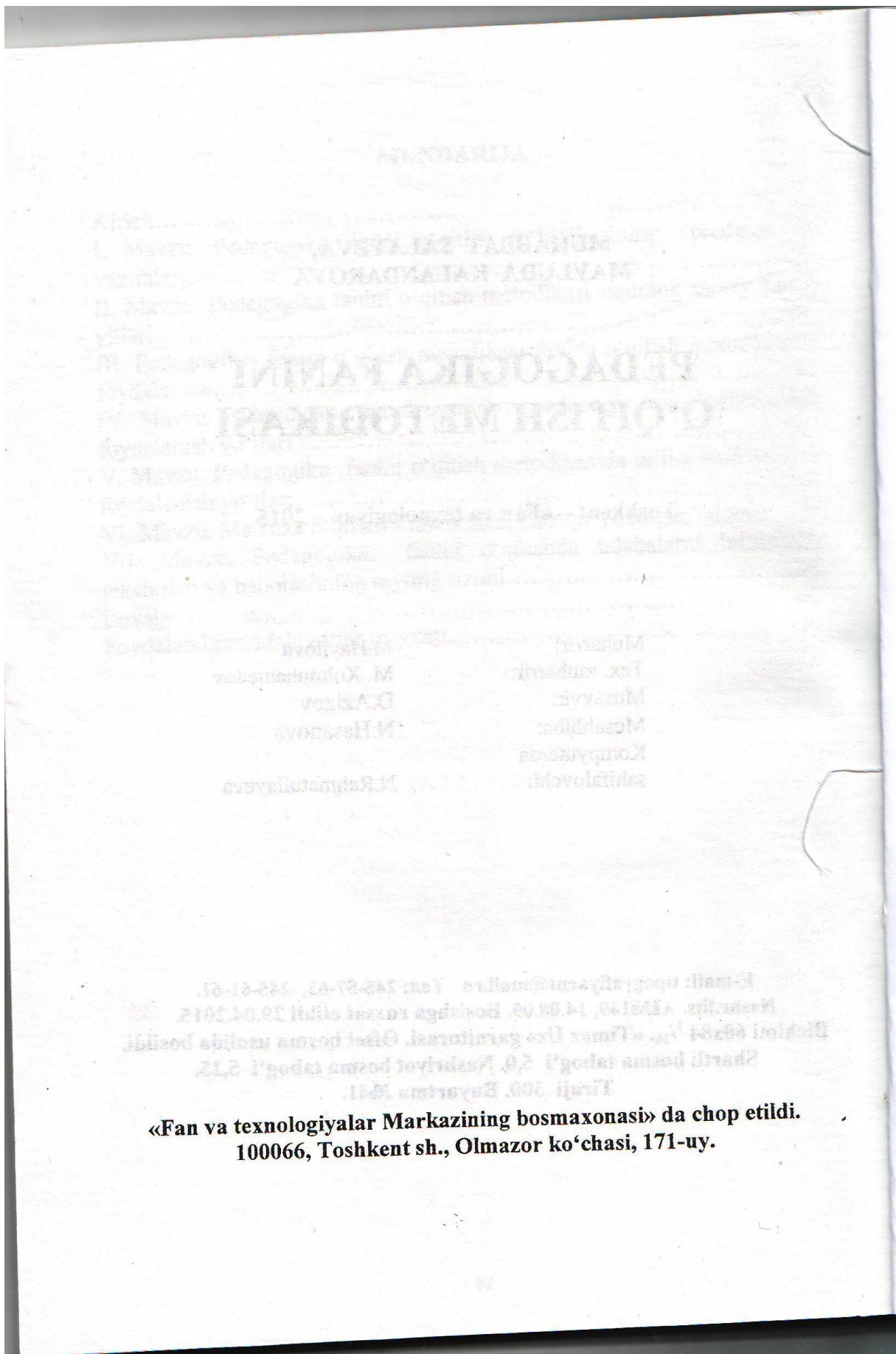
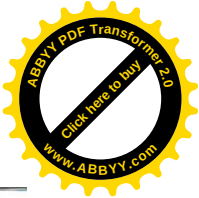
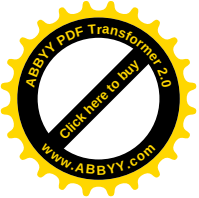
PEDAGOGIKA FANINI O'QITISH METODIKASI

Toshkent – «Fan va texnologiya» – 2015

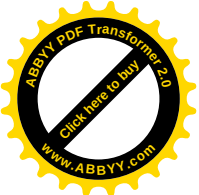
Muharrir:
Tex. muharrir:
Musavvir:
Musahhiha:
Kompyuterda
sahifalovchi:

M.Hayitova
M. Xolmuhamedov
D.Azizov
N.Hasanova
N.Rahmatullayeva

E-mail: tipografiyacent@mail.ru Тел: 245-57-63, 245-61-61.
Nashr.lits. AIN[№]149, 14.08.09. Bosishga ruxsat etildi 29.04.2015.
Bichimi 60x84 ¹/₁₆. «Timez Uz» garniturası. Ofset bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i 5,0. Nashriyot bosma tabog'i 5,25.
Tiraji 300. Buyurtma №41.

**«Fan va texnologiyalar Markazining bosmaxonasi» da chop etildi.
100066, Toshkent sh., Olmazor ko'chasi, 171-uy.**

FAN VA
TEKNOLOGİYALAR

ISBN 978-9943-983-57-1

